

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI
FAKULTA PRÁVNICKÁ

**Právní a sociální aspekty svěření
dítěte do péče rodičů po rozvodu**
Diplomová práce

Barbora Ašková

Plzeň, 2013

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

FAKULTA PRÁVNICKÁ

Katedra občanského práva

**ZÁPADOČESKÁ
UNIVERZITA
V PLZNI**

**Právní a sociální aspekty svěření
dítěte do péče rodičů po rozvodu**

Diplomová práce

Barbora Ašková

Osobní číslo: R08M0005P

Studijní program: M6805 Právo a právní věda

Studijní obor: Právo

Vedoucí práce: JUDr. Alexander Šíma, Katedra občanského práva

Plzeň, 2013

Prohlašuji, že jsem předloženou diplomovou práci vypracovala samostatně s použitím zdrojů, informací a literárních pramenů, které uvádím v příloženém seznamu literatury.

V Plzni dne 25. 3. 2013

.....
vlastnoruční podpis

Poděkování

Děkuji panu JUDr. Alexandru Šímovi za odbornou pomoc, cenné rady a ochotu během společných konzultací při zpracovávání diplomové práce.

Obsah

ÚVOD	1
1 Rodina	2
1.1 Definice rodiny	2
1.2 Historický vývoj rodiny	3
1.3 Rodina současnosti.....	6
2 Rozvod	8
2.1 Právní úprava rozvodu v dějinách českého státu	8
2.2 Teorie rozvodu	10
2.3 Zrušení manželství rozvodem	13
2.4 Řízení o rozvod manželství.....	18
2.5 Příčiny rozvodu	19
2.6 Etapy rozvodu	23
2.7 Právní následky zániku manželství	27
2.8 Řízení o úpravě poměrů nezletilých dětí pro dobu po rozvodu	29
2.9 Poměry po rozvodu	31
3 Probační a mediační služba	33
4 Zapojení dětí do rozvodového řízení	38
4.1 Nejčastější dětské obavy	38
4.2 Reakce dětí na rozvod rodičů.....	39
4.3 Pomoc dětem.....	44
5 Orgán sociálně-právní ochrany dětí	46
6 Svěření dítěte do péče	54
6.1 Historie.....	54

6.2	Druhy péče o dítě po rozvodu rodičů.....	54
6.3	Kritéria pro posuzování kvality výchovných předpokladů rodičů.....	58
6.4	Výlučná péče jednoho z rodičů.....	62
6.4.1	Matky pečující o dítě.....	63
6.4.2	Otcové pečující o dítě.....	64
6.5	Kontakt s druhým rodičem.....	66
6.6	Rizika pro vývoj dítěte při neexistujícím styku s druhým rodičem	70
6.7	Nevlastní rodiče	71
7	Společná péče	75
8	Nový trend - střídavá péče	78
	ZÁVĚR.....	87
	RESUMÉ	88
	RESUMÉ	89
	SEZNAM LITERATURY	90
	SEZNAM PŘÍLOH.....	94

ÚVOD

Na problematiku rodiny v souvislosti s rozvodem a porozvodovou péčí o nezletilé děti lze pohlížet z mnoha úhlů pohledu. Z hlediska historického, sociologického, právního i psychologického. Všechna tato hlediska se vzájemně prolínají, úzce spolu souvisejí a je nutné je akceptovat.

Diplomová práce vychází ve svém základu z obsahu mé bakalářské práce zaměřené na sociální aspekty svěřením dítěte do péče rodičů po rozvodu, a je podrobněji rozšířena o aspekty právní. Krátká vstupní kapitola se zabývá nejednotností a různorodostí definice pojmu rodina a vývojem rodiny v historii, v období od pravěku po současnost. Další kapitola je věnována problematice rozvodu zahrnující jeho historii, vlastní řízení o rozvod manželství, příčiny a etapy rozvodu, jeho právní následky, poměry po rozvodu. Následující samostatná kapitola se zabývá novou alternativní možností mimosoudního řešení konfliktů prostřednictvím mediace. Dále se práce soustředí na zapojení nezletilých dětí do rozvodového řízení, popisuje dětské obavy, reakce dětí na rozvod v jednotlivých vývojových etapách a pomoc dětem poskytovanou ze strany rodičů, prarodičů i orgánů sociálně právní ochrany dětí. Analyzuje jednotlivé druhy péče o dítě po rozvodu – výlučná péče matky, výlučná péče otce, společná péče a střídavá péče; jejich výhody a nevýhody. Práce rovněž poukazuje na kritéria pro posuzování kvality výchovných předpokladů rodičů, roli nevlastních rodičů, nutnost kontaktu s druhým rodičem a rizika pro vývoj dítěte s tím spojená.

Cílem diplomové práce byla zejména analýza a rozpracování rozvodové problematiky z hlediska právního se zaměřením na důsledky rozvodu a sociální aspekty dětí svěřených do péče rodičů po rozvodu a zamyšlení se nad formami následné porozvodové péče. Svým rozsahem nemůže sice poskytnout detailní analýzu problematiky, ale její smysl je možné vidět v ucelenosti a návaznosti jednotlivých témat a v respektování současné právní úpravy zákona o rodině, zákona o Probační a mediační službě, zákona o mediaci a v neposlední řadě také Občanského soudního řádu a Občanského zákoníku.

1 Rodina

1.1 Definice rodiny

Definice pojmu „rodina“ je velmi nejednotná a různorodá. Její pojetí je z velké míry závislé na státě a náboženství. Jasně a jednoznačné vymezení pojmu rodina je téměř nemožné z několika důvodů: rodina je definována z hlediska různých vědních disciplín (sociologie, demografie, psychologie, právo aj.), rodina je definována podle různých oblastí téže vědy (klinická psychologie, sociální psychologie aj.), rodina je definována na základě různých aspektů (funkčnost, vztahy, komunikace, role aj.).

Rodina je nejuniverzálnějším socializačním činitelem, který poskytuje jedinci identifikační vzory, seznamuje ho s předpokládaným chováním pro mužskou a ženskou roli. Učí jedince reagovat žádoucím způsobem v procesu interakce a umožňuje mu praktické ověření získaných dovedností v rámci rodiny. Uplatňuje se jako regulátor chování jedince a poskytuje mu společensky žádoucí normy. Pod vlivem rodinného působení se vytváří postoj k personálnímu okolí, k sobě samému i ke společnosti obecně.¹

Rodinu lze chápat jako malou skupinu osob, které jsou navzájem spojeny nejen manželskými a příbuzenskými, ale i jinými obdobnými vztahy a zvláště společným způsobem života. Rodina představuje skupinu osob přímo spjatých pokrevními svazky, manželstvím nebo adopcí, jejíž dospělí členové jsou odpovědní za výchovu dětí. Rodina je obecně považována za nejdůležitější sociální skupinu a instituci, která je základním článkem sociální struktury i základní ekonomickou jednotkou, jejímiž hlavními funkcemi je reprodukce lidského rodu, výchova potomstva, přenos kulturních vzorů. Je to základní a nejvýznamnější společenská jednotka, jejíž společenský význam je nezastupitelný, a je tudíž pod ochranou státu a chráněna zákonem.²

¹ Výrost, J.; Slaměník, I.: Aplikovaná sociální psychologie. Praha: Portál, 1998, s. 304

² Veselá, R. a kol.: Rodina a rodinné právo – historie, současnost a perspektivy. Praha: Eurolex Bohemia s.r.o., 2003, s. 12-13

Ani v českém právu jasnou a jednotnou definici rodiny nenajdeme. Rakouský Všeobecný zákoník občanský z roku 1811, který byl na českém území platný do roku 1950, definoval rodinu v § 40 takto: „*Rodinou se rozumějí rodičové se všemi svými potomky. Poměr mezi těmito osobami se nazývá příbuzenstvím, poměr však, který vzniká mezi jedním manželem a příbuznými druhého manžela švakrovstvím.*“

Současný občanský zákoník, zákon č. 40/1964 Sb. pojem rodina sice zmiňuje, a to v § 630 v souvislosti s ustanovením o darovací smlouvě, ale nedefinuje jej. Občanský zákoník charakterizuje rovněž osobu blízkou, a to v § 116: „*Osobou blízkou je příbuzný v řadě přímé, sourozenec a manžel, partner; jiné osoby v poměru rodinném nebo obdobném se pokládají za osoby sobě navzájem blízké, jestliže by újmu, kterou utrpěla jedna z nich, druhá důvodně pociťovala jako újmu vlastní.*“ Ani v tomto ustanovení však nelze spatřovat přímou definici rodiny jako takové. Vymezení § 630 je užší a okruh členů rodiny je vykládán restriktivně. Za členy rodiny jsou především, s ohledem na ustanovení zákona o rodině, považováni manžel, partner, rodiče, děti, případně další příbuzní v řadě přímé a sourozenci. Další osoby v poměru rodinném či obdobném jsou za členy rodiny považovány zcela výjimečně s přihlédnutím k okolnostem konkrétního případu.³

Neúplnou definici lze najít v zákoně č. 94/1963 Sb., zák. o rodině, který definuje rodinu společně s institucí manželství. „*Manželství je trvalé společenství muže a ženy založené zákonem stanoveným způsobem. Hlavním účelem manželství je založení rodiny a řádná výchova dětí.*“⁴

1.2 Historický vývoj rodiny

V historii lze formu rodiny dělit do těchto částí – manželství skupinové, párové, monogamní, vícečetné a eligitární. U skupinového manželství spolu žili muži i ženy ve skupině a existoval volný výběr partnerů. Děti narozené z těchto svazků byly společné, protože nebylo jasné, kdo je otcem jednotlivých

³ Fiala, J.; Kindl, M. et al.: Občanský zákoník. Komentář. II. díl. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2009, s. 1202

⁴ § 1 odst. 1, 2 zákona č. 94/1963, zák. o rodině

děti. Matky měly k dětem přirozeně blíže a měly také velmi důležité postavení. Vyvinul se matriarchát. Později se vydělily jednotlivé dvojice a vznikalo párové soužití. Postupně, když dvojice v páru začínala mít nějaký majetek, který vznikl chovem dobytka a obděláváním polí, rozvojem řemesel a obchodu, vznikala monogamie. Otec byl tedy autoritou, ale bohužel velmi násilnou. Žena měla podřízené postavení, stala se inventářem v domácnosti, bez práv, pouze s povinnostmi. Přesto je však monogamie pokrokovější především v péči o děti. Je to už znak civilizované společnosti, kde oba rodiče mají za své děti odpovědnost. Dále existují i vícečetné rodiny, kdy muž má více manželek. Tyto rodiny jsou běžné v zemích Indie, Arábie a Afriky. Rodina eligitární je typ rodiny současné, ve které dochází k zrovnoprávnění postavení ženy v rodině a emancipaci. Matky, ženy se stávají i živitelkami rodiny. Toto se odráží i na výchově dětí.

První zmínky o rodině nacházíme již v období pravěku. Člověk žil tehdy ve společnosti, která byla společností klanovou. Jednalo se o společnost organizovanou, kde jednotlivci měli přiřčeny role podle pohlaví, věku a společenského postavení. Takový klan sdílel stejný náboženský kult, obýval společné teritorium, uplatňoval pravidla dovolující nebo zakazující určité sňatky. V období pravěku šlo především o menší, početně stabilizovaná společenství s nízkou porodností. Nejmenší jednotkou takové skupiny byla rodina existující již v době kamenné, jejíž členové byli pokrevně příbuzní. V pravěké rodině hrálo svou úlohu dítě, muž jako otec, a především žena, která hrála nejdůležitější roli matky. Ženský princip, projevující se rozením dětí a péčí o ně, byl posvátný. Ženy byly proto také uctívány. V období pravěku mluvíme o tzv. matriarchátu. Kultura žen byla postupně vyvrácena kulturou mužů, kteří se dostali do popředí ve společnosti i v rodinách.⁵

Ve starověkém Řecku byla společnost organizována do tzv. rodů, což byl soubor striktně patriarchálních rodin. Rodina byla považována za základní jednotku společnosti. Postavení ženy v rodině bylo podřízené. Ženy mohly vycházet ven jen ojedinele a převážně se zdržovaly ve vyhrazené části domu. Muž byl svobodným a plnoprávným občanem. Na rozdíl od ženy se mohl

⁵ Matoušek, O.: Rodina jako instituce a vztahová síť. Praha: Slon, 2003, s. 22-25

kdykoliv nechat rozvést bez všech formalit. Zajímavé je, že rozvodů bylo ve starém Řecku mnohem méně než ve starém Římě, a to i přesto, že římská rodina byla posvátná (význam rodiny byl uzákoněn již v roce 450 př. n. l. v římském právním kodexu „Dvanáct desek“). Muž se mohl rozvést bez všech formalit, zatímco žena, chtěla-li se rozvést, musela požádat o souhlas státního úředníka, který posuzoval její důvody. Dítě bylo v rodině považováno za plnoprávnou bytost až v okamžiku, kdy dostalo jméno. Běžným prostředkem regulace velikosti rodiny bylo v této době tzv. odkládání dětí. V takovýchto případech se děti v košících nebo hliněných nádobách odkládaly na veřejná místa. Nalezené dítě se pak mohlo stát otrokem toho, kdo jej vychoval.⁶

O podobě raně středověké evropské nebo slovanské rodiny a rodinných vztahů v období po pádu starověkého římského impéria existuje jen velmi malé množství historických pramenů. Slovanská rodina byla patriarchální. V době pohanské bylo tolerováno i mnohoženství. Pozdější středověká společnost, ovlivněná křesťanstvím, byla již společností stavovskou. Pro každý stav (šlechta, duchovenstvo, měšťanstvo, venkované) platily jiné právní normy a byl charakteristický jiný typ rodiny. Ve středověku byla rodina významnou institucí, bez které jednotlivec mohl existovat jen velmi těžko, neboť bez příslušnosti k feudálnímu pánovi a k rodině neměl téměř ve společnosti místo. V této době se jednalo převážně o velké vícegenerační rodiny. Ve středověké rodině přetrvávalo vedoucí postavení muže a podřízená role ženy. Hlavním úkolem rodiny dle křesťanství bylo plození dětí. Rodina byla nejen společenskou jednotkou, ale současně plnila i funkci výrobní a výchovnou.⁷

V období novověku se zvyšoval obecně zájem o rodinu, který byl podporován rovněž státní mocí. Původní patriarchální rodina se rozpadala, muž přestal být jediným živitelem rodiny a jeho prestiž začala klesat. Ačkoli muži měli stále pevnou sociální roli, začaly se prosazovat myšlenky emancipace a zrovnoprávnění žen s muži. Díky hodnotovým změnám v celé společnosti se postupně přecházelo k regulované reprodukci a rodinným ideálem byly pouze dvě

⁶ Matoušek, O.: Rodina jako instituce a vztahová síť. Praha: Slon, 2003, s. 25-28

⁷ Matoušek, O.: Rodina jako instituce a vztahová síť. Praha: Slon, 2003, s. 29-31

děti. Vedle pokračující role výchovné posilovala nová doba význam rodiny jako útočiště před veřejným světem, únik od konzumní společnosti.⁸

1.3 Rodina současnosti

V současné době se rodiny liší svým uspořádáním, stylem rodinného soužití, socioekonomickou úrovní a dalšími charakteristikami. Jsou modelem mezilidských vztahů, který si dítě ponese s sebou do života a podle kterého bude vytvářet vlastní vztahy. Nejpřirozenějším způsobem uspokojují základní psychické potřeby dítěte.⁹

Rodina je relativně samostatným subsystémem společnosti a současně jejím produktem, adaptuje se na společenské změny, podílí se na rozvoji společnosti. Problémy současné rodiny se odráží v celospolečenských souvislostech a současně se celospolečenské problémy přímo či nepřímo dotýkají rodiny. Vztah rodiny a společnosti je složitě strukturován v různých úrovních. Jde o podmínky formující určitý typ rodiny ve společensko-historickém kontextu, o působení rodiny na společenské vztahy a vytváření společenských poměrů (rozvodovost apod.).

Současná podoba rodiny a postoj společnosti k rodině je výsledkem dlouhodobého vývoje, ve kterém byla rodina nucena adaptovat se a akceptovat společenské podmínky. Charakter současné české rodiny ovlivnila koncepce rodinné politiky, která se formovala od počátku 50. let. Ta byla spojena s ideály socialismu a charakterizována těmito zásadami rodinné politiky:

- politické, sociální i ekonomické zrovnoprávnění ženy
- právo obou partnerů na rozvod manželství
- osvobození domácnosti (možnost žen plně se realizovat v zaměstnání a snížení povinností spojených s chodem domácnosti a výchovou dětí)
- institucionalizace péče o děti (tj. rozvoj institucí zajišťujících péči o děti od nejútlejšího věku)

⁸ Matoušek, O.: Rodina jako instituce a vztahová síť. Praha: Slon, 2003, s. 32-35

⁹ Matějček, Z.: O rodině vlastní, nevlastní a náhradní. Praha: Portál, 1994, s. 16-17

- nuklearizace rodiny (tj. vymanění rodiny z příbuzenských pout a její umístění do malého bytu)
- plánované rodičovství.

Přes formálně propagovanou výchovu k odpovědnému manželství a rodičovství a vzhledem k celkovému klimatu ve společnosti, tj. zejména nemožnosti volby jiného životního stylu než rodinného, vedla tato skutečnost k uzavírání manželství a zahájení rodičovského života se všemi problémy s tím spojenými: ekonomická závislost na rodičích, bytový problém, nedostatečná sociální zralost a s tím vším následně spojená vysoká rozvodovost. Změna společenských a ekonomických podmínek po roce 1990 vedla k určitým změnám v rodinném životě, které se nejvíce projevují ve zvyšování průměrného věku při uzavírání manželství a také ve výrazném poklesu porodnosti. Změny životních hodnot se projevují i v nárůstu počtu dětí narozených mimo manželství.¹⁰

Ve společnosti naší doby jsou hlavními trendy týkajícími se rodin především tendence odkládat sňatky a rození dětí na dobu co nejpozdější, zakládat rodinu neformálně, bez legálního sňatku, nárůst rozvodovosti, neochota vstupovat po rozvodu do dalšího svazku a mít děti, omezování počtů dětí v rodině, případně nemít děti vůbec, prodlužování doby, po kterou děti a rodiče žijí spolu. Tyto charakteristické znaky poukazují nejen na prosazování individuálních zájmů nad zájmy rodinnými, ale i změny hodnotových orientací, různé životní styly, růst ekonomické nejistoty a vývoj ekonomických podmínek mladých rodin. Důležitým aspektem ovlivňujícím vývoj rodiny je také např. zkvalitňování antikoncepce. V moderním světě se rodina ztlačila vzdálila ustálenému tradičnímu modelu. Mění se role muže a ženy. Žena 21. století získala značnou samostatnost osobní, ekonomickou i společenskou, nepovažuje někdy za nutné udržovat vztah s mužem kvůli společné výchově dětí. Na druhou stranu ale dochází i ke změně ekonomické funkce rodiny, kdy ekonomický tlak vyžaduje ekonomickou aktivitu obou partnerů a vytlačuje v rodinných prioritách péči o děti.¹¹

¹⁰ Hrušáková, M.; Králíčková, Z.: České rodinné právo. Brno: Doplněk, 2006, s. 8-11

¹¹ Možný, I.: Rodina a společnost. Praha: SLON, 2006, s. 117-126

2 Rozvod

2.1 Právní úprava rozvodu v dějinách českého státu

Jediný způsob zrušení manželství za života obou manželů je rozvod manželství. Právní úprava rozvodu v jednotlivých zemích prošla složitým a dlouhodobým vývojem a je do značné míry ovlivněna kulturními tradicemi a mocí církve.

V českých zemích vydal v roce 1783 Josef II. tzv. manželský patent, kterým byly přeneseny manželské spory z církevních soudů na soudy světské státní. Zásady podle tohoto patentu platily u nás až do r. 1919. Patent především respektoval náboženskou povahu manželského svazku s tím, že měl odchýlnou úpravu práva pro příslušníky různých vyznání. Patent rovněž bezvýhradně přejímal katolické dogma o nerozlučitelnosti manželství a připouštěl u katolíků pouze rozvod od stolu a lože. Rozluka byla povolena jen evangelíkům. Pro židovská manželství předpisy patent neobsahoval. Tyto byly vydány až v roce 1791 ve formě rozluky dohodou stran. Ke konci vlády císaře Josefa II. byla provedena úprava postavení nemanželských dětí, které patent z r. 1783 postavil v oblasti dědického práva či poručnictví zcela na stejnou úroveň dětem manželským.¹²

Po 1. světové válce převzalo Československo podobu manželského práva od Rakouska. Ještě v roce 1918 byl podán návrh na reformu manželského práva, která měla platit pro české země i Slovensko. Pro zákulisní praktiky politických stran nebyl návrh nakonec schválen.¹³ Následně byla přijata Československá manželská novela z roku 1919. Novela zrušila v oblasti manželských překážek svěcení a řeholní sliby, překážku katolicismu a cizoložství, upravila příbuzenské překážky a podobně. Jednotně byla formulována možnost rozluky při odsouzení do žaláře nad tři roky, zlomyslné opuštění, úklady o život a ublížení, duševní poruchy, rozvrat manželství pro nepřekonatelný odpor aj. V roce 1919 byla také předložena osnova zákona o ochraně dětí v cizí péči a dětí nemanželských, která byla v roce 1920 novelizována.¹⁴

¹² Klabouch, J.: Manželství a rodina v minulosti. Praha: Orbis, 1962, s. 120-121

¹³ Klabouch, J.: Manželství a rodina v minulosti. Praha: Orbis, 1962, s. 163

¹⁴ Klabouch, J.: Manželství a rodina v minulosti. Praha: Orbis, 1962, s. 166-168

V roce 1926 byla vypracována osnova jednotného zákona o manželském majetkovém právu, která ale nebyla realizována. Zákon o osvojení z roku 1928 a zákon na ochranu osob oprávněných požadovat výživu nebo zaopatření z roku 1931 byly posledními legislativními kroky v poměrech rodičů a dětí předmnichovské republiky.¹⁵

Na novém pojetí rodiny a manželství byl založen zákon z roku 1949, jehož podstatou bylo důsledné zrovnoprávnění mužů a žen a hluboký zájem o děti. Byly v něm zdůrazněny pokrokové principy manželského a rodinného práva. Byla odstraněna diskriminace dětí, jejichž rodiče neuzavřeli manželství, byly redukovány zbytečné manželské překážky a odstraněny nesmyslné instituce rozvodu od stolu a lože. Československý manželský zákon prosazoval zásadu povinného občanského sňatku, zrušil zasnuby jako zvláštní formální akt, upustil od ohlášek sňatku, stanovil čtyři překážky bránící uzavření platného manželství: nedodržení monogamie, příbuzenství v přímém pokolení, nedostatečné duševní zdraví a nezletilost. Majetkové poměry mezi manžely zákon upravoval tak, aby svazek upevňovaly při zachování plné rovnoprávnosti v majetkových vztazích. Společný majetek získaný během manželství se po zániku manželství dělil stejným dílem, jestliže soud nerozhodl jinak. Vzájemný poměr rodičů a dětí byl v zákoně postaven na třech principech: děti nebyly rozlišovány podle původu, byla odstraněna jednostranná moc otce a zrovnoprávněno postavení obou rodičů vůči dětem, těžiště vztahu bylo v péči a výchově dítěte.¹⁶

Zákon o rodině byl v Československu přijat v roce 1963. První novela proběhla v roce 1982 a následující změny byly uskutečněny až v roce 1992. Po celou tuto dobu zákon o rodině, s výjimkou uzákonění církevního sňatku, platil v nezměněné podobě. Změna společenského systému v devadesátých letech si vyžádala nezbytné změny a úpravy, které byly provedeny novelou zák. č. 91/1998 Sb.

¹⁵ Klabouch, J.: Manželství a rodina v minulosti. Praha: Orbis, 1962, s. 171

¹⁶ Klabouch, J.: Manželství a rodina v minulosti. Praha: Orbis, 1962, s. 240-243

2.2 Teorie rozvodu

Rozvod je jednou z nejkomplicovanějších a nejbolestnějších událostí, které mohou lidé během svého života zažít. Rozvod se nedotkne jen rozcházejícího se páru, ale celé rodiny. Má své aspekty sociální, etické, právní, emoční a psychologické. Je to období naplněné stresem a frustrací důležitých lidských potřeb, jehož důsledky mohou ovlivňovat účastníky rozvodu po celý jejich další život. Rozvod má rozporné charakteristiky. Může být považován za určité společenské opatření, které zamezí nesouladu a konfliktům mezi manžely a současně umožní nové životní perspektivy a změny. Tyto základní předpoklady, pro které je možné rozvod akceptovat, ne vždy ale znamenají pozitivní změny. Naopak může docházet k mnohem větším konfliktům, stresům a frustracím i v době po rozvodu.¹⁷

Rozvody jsou ve všech demokratických zemích předmětem debat politiků, odborníků i veřejnosti. Jsou považovány za nevyhnutelnou daň, kterou lidé platí za vysokou míru osobní svobody, příznačnou pro moderní společnost. Rozvodovost je sociálním jevem, který s sebou přináší řadu problémů. Rozvod je chápán jako legitimní řešení sporu mezi manžely. V Československu v době komunistického režimu měl stát zájem na snížení počtu rozvodů. Pracovníci manželských poraden byli tlačeni do pokusů o usmíření manželských neshod, i když v rodinách k němu často nebyly vhodné podmínky. I od soudů se očekávalo snižování počtu rozvodů. V roce 1950 činily rozvody zhruba 11% z uzavřených sňatků. V roce 1970 to bylo 24%, tedy necelá čtvrtina. V roce 1980 činil podíl rozvodů vůči sňatkům téměř jednu třetinu a v roce 2000 tvořily rozvody již polovinu z celkového počtu uzavřených sňatků. V následujících deseti letech počet rozvodů dále stoupal, a v roce 2010 činil přes 60% rozvedených manželství. Postupný pokles sňatků vyplývá ze změny způsobu života a vývoje utváření nových volnějších rodinných vztahů. V roce 2011 bylo rozvedeno 28,1 tisíce manželství, což bylo o 2,7 tisíce méně, než v roce 2010. Od roku 1989 jde o nejvyšší meziroční pokles počtu rozvodů s výjimkou roku 1999, kdy se roční počet rozvodů snížil o 8,7 tisíce ve srovnání s rokem 1998. K tomuto poklesu

¹⁷ Matějček, Z.; Dytrych, Z.: Krizové situace v rodině očima dítěte. Praha: Grada Publishing a.s., 2002, s. 39

došlo v důsledku novely zákona č. 94/1963 Sb., který byl upraven zákonem č. 91/1998 Sb., jímž se mimo jiné měnily podmínky pro rozvod.¹⁸ (viz. Příloha 1)

*„Soud může manželství na návrh některého z manželů rozvést, jestliže je manželství tak trvale a hluboce rozvráceno, že nelze očekávat obnovení manželského soužití; bere přitom v úvahu příčiny rozvratu manželství.“*¹⁹ Tento paragraf bude od 1. 1. 2014 převzat ze zákona o rodině do nového občanského zákoníku (dále jen NOZ), pouze se změnami formulační povahy. I nadále je jako jediný rozvodový důvod stanoven „rozvrat manželství“, a to tzv. kvalifikovaný rozvrat (nově doplněn přívlastek „nenapravitelně“). Jako výchozí princip je stále zakotven rozvod se zjišťováním existence a příčin rozvratu manželství.²⁰

Základním předpokladem pro zrušení manželství rozvodem je vážný nesoulad mezi manžely, který brání plnění společenského účelu manželství a obnovení manželského soužití. Intenzita rozvratu mezi manžely je odvislá od toho, do jaké míry se neshody manželů týkají podstatných stránek manželského soužití. Trvalost rozvratu vztahů mezi manžely nezáleží jen na tom, jak dlouhá doba uplyne od vzniku rozvratu do podání návrhu na rozvod manželství, nýbrž i na povaze příčin rozvratu a míře jejich následků. Závěr o vážnosti rozvratu vztahů mezi manžely je odůvodněn tehdy, jestliže se rozvrat vztahů mezi manžely jeví jako neodčinitelný, nenapravitelný stav vzhledem k intenzitě a trvalosti rozvratu.²¹ Základním kritériem úvahy, zda je manželství účastníků vážně rozvráceno ve smyslu § 24 zák. o rodině, jsou hlediska objektivní, hlediska morálky, avšak nelze ponechat bez povšimnutí rovněž skutečnost, jak se s porušením zákonem stanovených povinností manželů a pravidel chování v manželství vypořádal ten z manželů, jehož zájmy byly dotčeny.²²

Soud přihlíží také k zájmům nezletilých dětí v tom směru, zda rozvrat má vliv na jejich výchovné prostředí. Soudem musí být rovněž posouzeno, jaká změna nastane ve výchovném prostředí dětí po rozvodu. Cílem řízení o rozvod

¹⁸ údaje Českého statistického úřadu, 2012

¹⁹ § 24 odst. 1 zákona č. 94/1963 Sb., zák. o rodině

²⁰ Bělohávek, A. J.; Černý, F.; Jungwirthová, M.; Klíma, P.; Profeldová, T.; Šrotová, E.: Nový občanský zákoník. Srovnání dosavadní a nové občanskoprávní úpravy včetně předpisů souvisejících, Plzeň: Aleš Čeněk, 2012, s. 247

²¹ R IV/66 publikováno ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek NS, s. 372-373

²² R 6/70 publikováno ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek NS, s. 27

manželství s nezletilými dětmi je zjištění možnosti dalšího plnění společenského účelu manželství, kterým je řádná výchova dětí. Je třeba porovnat prostředí a podmínky, v nichž nezletilé děti žijí v době rozvratu manželství jejich rodičů s prostředím a podmínkami, v nichž by děti žily po rozvodu jejich rodičů. Při posuzování zájmů nezletilých dětí je nutný rozbor kvality výchovného prostředí (řešení společných neshod manželů v přítomnosti nezletilých dětí, rozsah nepříznivého působení konfliktů mezi manžely na zdravotní stav, utváření charakterových vlastností, školní výsledky atp.) k objasnění vlivu rozvratu manželství rodičů na výchovu jejich nezletilých dětí. Současně soud prověří, jaký je postoj manželů k jejich rodičovským povinnostem, podíl na výchově a výživě nezletilých dětí a jejich citový vztah k nim. Trvání manželství rodičů nezletilých dětí je možné pouze v případě, je-li reálná naděje na obnovení manželského soužití.²³

Dítě nelze zcela před důsledky rozvodu rodičů uchránit. Lze však snížit nepříznivé dopady rozvodu. „*Mají-li manželé nezletilé děti, nemůže být manželství rozvedeno, bylo-li by to v rozporu se zájmem těchto dětí, daným zvláštními důvody.*“²⁴ Zvláštní důvody mohou spočívat např. ve zdravotním stavu dítěte, kdy je invalidní dítě psychicky vázáno na oba rodiče, nebo je péče o nemocné dítě natolik náročná, že ji mohou zajišťovat pouze oba rodiče.²⁵ Do NOZ bude stávající paragraf převzat v dosavadní úpravě jako § 755 odst. 2 písm. a). V souladu s novou koncepcí je ochrana zaměřena na nezletilé děti postrádající plnou svéprávnost. Výslovně je též stanoveno, že zájem dítěte na trvání manželství soud zjišťuje i dotazem u opatrovníka jmenovaného soudem pro řízení o úpravu poměrů k dítěti na dobu po rozvodu.²⁶

Rozvod lze chápat jako proces, který má svůj vývoj. Jeho jednotlivé etapy lze definovat a předpovídat. Z teoretického hlediska lze rozvod rozdělit do 3 stádií: rodinný nesoulad, manželský rozvrat a rozvod. Nesoulad vzniká z více či

²³ R IV/66 publikováno ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek, s. 382-387

²⁴ §24 odst. 2 zákona č. 94/1963 Sb., zák. o rodině

²⁵ Holub, M.; Nová, H.; Sladká Hyklová, J.: Zákon o rodině. Komentář a předpisy souvisící. Praha: Linde a.s., 2007, s. 49-51

²⁶ Bělohávek, A. J.; Černý, F.; Jungwirthová, M.; Klíma, P.; Profeldová, T.; Šrotová, E.: Nový občanský zákoník. Srovnání dosavadní a nové občanskoprávní úpravy včetně předpisů souvisejících, Plzeň: Aleš Čeněk, 2012, s. 247

méně významných rozporů, které partneři nejsou schopni řešit ani vhodnými kompromisy. V průběhu manželského rozvratu se jedná již o podstatnější nefunkčnost rodiny v oblasti emoční, ekonomické či výchovné. Pokud je rozvrat akutní a dlouhodobý, může přejít v rozvod, který je formálním právním ukončením manželského vztahu dvou jedinců. Rozvod je na rozdíl od rozvratu manželství deklarován tím, že je podán návrh na rozvod, proběhne rozvodové řízení a do rodinné situace vstupují úřední instituce (soudy, orgán péče o dítě apod.).²⁷

2.3 Zrušení manželství rozvodem

Před zahájením soudního řízení má soud za povinnost pokusit se o smír obou účastníků a vyzve oba manžele ke zvážení nastalé situace a jejího řešení rozvodem jakožto jediným možným východiskem. Pokud snahu o kompromis či řešení alespoň jeden z manželů odmítne, soud zahájí řízení o rozvodu. Jestliže ani jeden z manželů nemá zájem na zachování společného manželství, není důkazní situace složitá. Pokud však jeden z manželů rozvod odmítne, není soudní rozhodnutí lehké. Nutnost dokazovat, že manželství neplní žádnou ze svých funkcí, tj. že manželé spolu trvale intimně nežijí, nemají se rádi, nepomáhají si, nejsou si věrni, nevychovávají společně děti apod., vede často ke zveřejňování soukromých a velmi citlivých skutečností ze společného života. Soud v rozvodovém řízení nezkoumá jen hloubku manželského rozvratu, ale i jeho trvalost, zejména jedná-li se o manželství s nezletilými dětmi. Soud je povinen zjišťovat, zda manželství i přes všechna nedorozumění mezi manželi, není schopno plnit svoji funkci nejdůležitější - společnou péči o nezletilé děti a vytvoření vhodného výchovného prostředí. Pokud se prokáže, že alespoň některá z funkcí manželství je zachována, může soud dojít k závěru, že rozvrat manželství není neodčinitelný. V takovém případě může soud žalobu o rozvod zamítnout, a to zejména v případě, je-li zachování manželství rodičů pro nezletilé děti přínosem. Je proto velmi důležité, aby si oba manželé rozvod jako jediné

²⁷ Matějček, Z.; Dytrych, Z.: Krizové situace v rodině očima dítěte. Praha: Grada Publishing a.s., 2002, s. 39

možné řešení pečlivě rozmysleli a navzájem se ujistili, že manželský partner s tímto řešením souhlasí a je s ním srozuměn.²⁸

V evropských právních úpravách rozvodu manželství v různých modifikacích rozlišujeme tři typy rozvodu:

- a) rozvod manželství na základě viny, který je nejstarší formou; definování viny na rozvratu manželství má hmotněprávní důsledky při vypořádání majetkových vztahů a ve formě vyživovací povinnosti k bývalému partnerovi
- b) rozvod na základě rozvratu, který je založen na objektivních skutečnostech; v některých právních úpravách musí být zjištěny příčiny nebo je rozvrat prokazován nepřímo na základě odděleného žití manželů po dobu stanovenou zákonem
- c) rozvod na základě dohody manželů, která musí zpravidla obsahovat i řešení právních následků rozvodu²⁹

Z hlediska právní úpravy rozlišujeme sporný rozvod, tj. rozvod se zjišťováním příčin rozvratu manželství, ztížený rozvod, resp. sporný rozvod s tzv. tvrdostní klauzulí a nesporný rozvod, tj. rozvod bez zjišťování příčin rozvratu manželství. Sporný rozvod je upraven § 24 odst. 1 zák. o rodině, podle kterého lze manželství rozvést na návrh jednoho z manželů, jestliže je manželství natolik rozvráceno, že nelze očekávat obnovení vzájemného soužití. Při rozhodování soud bere v úvahu subjektivní i objektivní příčiny rozvratu manželství. Je otázkou, do jaké míry je soud schopen příčiny rozvratu zjistit a posoudit, neboť se zpravidla nejedná pouze o jednu příčinu. Podstatná je také skutečnost, zda jsou manželé ochotni skutečnou příčinu rozvratu definovat a soudu sdělit. Vzhledem k tomu, že rozvrat vztahu je objektivní stav, není třeba souhlas druhého manžela s rozvodem a soud může manželství rozvést i proti jeho vůli.³⁰ Hluboký rozvrat je stav manželství nenapravitelný a neumožňující obnovení společného soužití. Jinými slovy manželé neplní své povinnosti podle § 18 zák. o rodině. „*Muž a žena mají*

²⁸ Francová, M.; Dvořáková Závodská, D.: Rozvody, rozchody a zánik partnerství. Praha: Wolters Kluwer, 2010, s. 5-6

²⁹ Hrušáková, M.; Králíčková, Z.: České rodinné právo. Brno: Doplněk, 2006, s. 117

³⁰ Hrušáková, M.; Králíčková, Z.: České rodinné právo. Brno: Doplněk, 2006, s. 119-120

v manželství stejná práva a stejné povinnosti. Jsou povinni žít spolu, být si věrni, vzájemně respektovat svoji důstojnost, pomáhat si, společně pečovat o děti a vytvářet zdravé rodinné prostředí.“ Mezi tradiční povinnosti manželů patří vzájemný respekt, společná péče o dítě, poskytování prostředků na náklady společné domácnosti, povinnost vytvářet trvalé životní společenství, povinnost věrnosti po dobu právně existujícího manželství, povinnost vzájemné pomoci.³¹ V NOZ je rovněž převzata dosavadní formulace základních práv a povinností muže a ženy v manželství. Termín „stejná práva a povinnosti“ je nahrazen výrazem „rovné povinnosti a rovná práva“. Nově je deklarována povinnost vzájemné úcty a podporování se mezi manželi, jakož i povinnost udržovat rodinné společenství. Osobní práva a povinnosti manželů v tomto ustanovení uvedená nejsou přímo vynutitelná.³²

Ztížený rozvod je upraven § 24b odst. 1 zák. o rodině. *„Návrhu na rozvod, s nímž nesouhlasí manžel, který se na rozvratu manželství porušením manželských povinností převážně nepodílel a jemuž by byla rozvodem způsobena zvláštní újma, soud nevyhoví, pokud mimořádné okolnosti svědčí ve prospěch zachování manželství.“* Podle NOZ v § 755 odst. 2 písm. b/ bude i nadále chráněn druhý z manželů za stanovených podmínek podle stávající úpravy. Doplněn je obrat „rozpor se zájmem manžela“ a chybí zmínka o nesouhlasu manžela, s jehož zájmem by byl rozvod v rozporu.³³ Soud v takovýchto případech stojí na straně toho z manželů, vůči němuž by rozvod znamenal nespravedlnost z hlediska ekonomického dopadu, nebo měl negativní důsledky bytové, pojistné či osobní. Ztížený rozvod představuje sporný rozvod se zavedením tzv. tvrdostní klauzule, jejímž cílem je zvýšení ochrany manžela, který nesouhlasí s rozvodem. Soud nevyhoví návrhu na rozvod, s nímž nesouhlasí manžel, který se na rozvratu manželství převážně nepodílel a kterému by byla způsobena rozvodem závažná újma a pokud okolnosti svědčí ve prospěch zachování manželství. Ochrana

³¹ Holub, M.; Nová, H.; Sladká Hyklová, J.: Zákon o rodině. Komentář a předpisy související. Praha: Linde a.s., 2007, s. 39-40

³² Bělohlávek, A. J.; Černý, F.; Jungwirthová, M.; Klíma, P.; Profeldová, T.; Šrotová, E.: Nový občanský zákoník. Srovnání dosavadní a nové občanskoprávní úpravy včetně předpisů souvisejících, Plzeň: Aleš Čeněk, 2012, s. 244

³³ Bělohlávek, A. J.; Černý, F.; Jungwirthová, M.; Klíma, P.; Profeldová, T.; Šrotová, E.: Nový občanský zákoník. Srovnání dosavadní a nové občanskoprávní úpravy včetně předpisů souvisejících, Plzeň: Aleš Čeněk, 2012, s. 248

manžela, který se rozvodu brání, není pochopitelně absolutní, neboť nelze žádného z partnerů donutit, aby setrval v manželství povinně a proti své vůli.³⁴ „*Jestliže manželé spolu nežijí po dobu delší než tři roky, soud manželství rozvede, jsou-li splněny podmínky § 24.*“³⁵

Podmínky pro uplatnění tvrdostní klauzule jsou tyto:

- a) mezi manžely je rozvrat vztahů, který by umožňoval rozvod manželství
- b) jeden z manželů nesouhlasí s rozvodem
- c) jedná se o manžela, kterému by byla způsobena zvláště závažná újma, která by neměla spočívat pouze na vypořádání společného jmění; závažnou újmu se rozumí např. invalidita druhého manžela, který je odkázán na pomoc třetí osoby nebo újma ekonomická
- d) manžel, který nesouhlasí s rozvodem, nesmí být ten, který převážně zapříčinil rozvrat manželských vztahů porušováním manželských povinností podle § 18 zák. o rodině
- e) mimořádné okolnosti, které svědčí ve prospěch zachování manželství
- f) manželé spolu nežijí³⁶

Nesporný rozvod je založen na dohodě obou manželů na ukončení manželství. Pro nesporný rozvod musí být splněny předpoklady a podmínky podle § 24a odst. 1 zák. o rodině. „*Jestliže manželství trvalo alespoň jeden rok, manželé spolu nejméně šest měsíců nežijí a k návrhu na rozvod se druhý manžel připojí, má se za to, že podmínky uvedené v § 24 odst. 1 jsou splněny. Soud nezjišťuje příčiny rozvratu a manželství rozvede, jsou-li předloženy a) písemné smlouvy s úředně ověřenými podpisy účastníků upravující pro dobu po tomto rozvodu vypořádání vzájemných majetkových vztahů, práva a povinnosti společného bydlení a případnou vyživovací povinnost, a b) pravomocné rozhodnutí soudu o schválení dohody o úpravě poměrů nezletilých dětí po dobu po rozvodu. Ustanovení § 24 odst. 2 platí obdobně.*“ V rámci NOZ v § 757 je dosavadní úprava převzata a pouze formulačně upravena. Rozvod je specifikován bez

³⁴ Hrušáková, M.; Králíčková, Z.: České rodinné právo. Brno: Doplněk, 2006, s. 121

³⁵ § 24b odst. 2 zákona č. 94/1963 Sb., zák. o rodině

³⁶ Hrušáková, M.; Králíčková, Z.: České rodinné právo. Brno: Doplněk, 2006, s. 121-122

zjišťování příčin rozvratu (kvalifikovaný rozvrat se předpokládá). Formální požadavky jsou formulovány obdobně. Znění § 24a odst. 2 je vypuštěno.³⁷

Dohody o vypořádání vzájemných majetkových vztahů a vypořádání práva společného bydlení soud neschvaluje, ale musí mu být předloženy v písemné formě s úředně ověřenými podpisy. Dohody musí rovněž obsahovat odkládací podmínku, která spočívá v tom, že se jejich účinnost odkládá na dobu po právním rozsudku o rozvodu. To platí taktéž o dohodě týkající se výživného. Pokud by v budoucnosti došlo ke změně poměrů, dohoda nevyklučuje možnost žaloby o změnu výživného. Soud po právní stránce obsah těchto dohod nezkontroluje a nemá za jejich obsah odpovědnost. Je proto nutné obsah dohod konzultovat s právníky obou zúčastněných stran. Účastníci musí rovněž předložit rozhodnutí soudu péče o nezletilé, kterým byla schválena jejich dohoda o úpravě poměrů nezletilých dětí na dobu po rozvodu.³⁸ Současná právní úprava nabízí manželům možnost vyřešit zánik manželství a následné vzájemné vztahy dohodou, čímž dochází k omezení konfliktních situací mezi manžely, zvláště pak jsou-li současně rodiči nezletilého dítěte. V tomto případě se jedná o tzv. kvalifikovaný rozvrat. Podmínka jednoho roku trvání manželství zohledňuje skutečnost, že i přes oboustrannou vůli manželů bude zamezeno lehkomyšlnému přístupu k manželství a následnému rozvodu. Podmínka, že manželé spolu nežijí nejméně šest měsíců, neznamená oddělené bydliště, ale spíše dlouhodobé narušení manželského společenství z hlediska osobní stránky. Souhlas druhého manžela s rozvodem je nezbytným požadavkem, který musí být splněn již v samotném návrhu na zahájení rozvodového řízení nebo kdykoliv později.³⁹ Soudní praxe o průběhu jednání před soudem není jednotná. Některý soud ani netrvá na osobní účasti manželů při jednání a nepokouší se o smířčí řízení. Jiný soud naopak trvá na osobní účasti obou manželů a vyžaduje jejich konečné ústní stanovisko.⁴⁰

³⁷ Bělohávek, A. J.; Černý, F.; Jungwirthová, M.; Klíma, P.; Profeldová, T.; Šrotová, E.: Nový občanský zákoník. Srovnání dosavadní a nové občanskoprávní úpravy včetně předpisů souvisejících, Plzeň: Aleš Čeněk, 2012, s. 248

³⁸ Francová, M.; Dvořáková Závodská, D.: Rozvody, rozchody a zánik partnerství. Praha: Wolters Kluwer, 2010, s. 8

³⁹ Holub, M.; Nová, H.; Sladká Hyklová, J.: Zákon o rodině. Komentář a předpisy související. Praha: Linde a.s., 2007, s. 56-58

⁴⁰ Francová, M.; Dvořáková Závodská, D.: Rozvody, rozchody a zánik partnerství. Praha: Wolters Kluwer, 2010, s. 9

2.4 Řízení o rozvod manželství

Rozvodové řízení není v české právní úpravě samostatným řízením a vztahují se na něj ustanovení občanského soudního řádu týkající se sporného řízení. Všeobecně musí být respektována skutečnost, že se jedná o řešení osobních vztahů. Řízení o rozvod manželství může být zahájeno jen na návrh jednoho z manželů. Bez návrhu nelze zahájit soudní řízení. Manželé nemohou podat návrh na rozvod společně, s výjimkou tzv. nesporného rozvodu.⁴¹

V žalobě o rozvod je třeba uvést označení soudu, jeho adresu, jména, příjmení, adresy a rodná čísla obou manželů, vylíčení průběhu manželství, jeho současný stav a důvody, které způsobily rozvrat. Žaloba musí rovněž obsahovat údaje o místě uzavření sňatku, jména a data narození dětí a závěrečný návrh. Nutné je i sdělení, zda již byl podán návrh na úpravu poměrů nezletilých dětí na dobu po rozvodu. Žaloba se podává u soudu ve dvojím vyhotovení a musí být opatřena kolkem v hodnotě 1000 Kč. K žalobě by měla být připojena i kopie oddacího listu, případně zmiňovaný návrh na úpravu poměrů nezletilých dětí na dobu po rozvodu. Žaloba musí být žalobcem vlastnoručně podepsána.⁴² Tyto náležitosti žaloby vyplývají z ustanovení §42 odst. 4 občanského soudního řádu (dále jen OSŘ) *„Pokud zákon pro podání určitého druhu nevyžaduje další náležitosti, musí být z podání patrné, kterému soudu je určeno, kdo je činí, které věci se týká, a co sleduje, a musí být podepsáno a datováno. Je-li účastník zastoupen advokátem, může být podpis advokáta nahrazen otiskem podpisového razítka, jehož vzor byl uložen u soudu, kterému je podání určeno. Podání v listinné podobě je třeba předložit s potřebným počtem stejnopisů a s přílohami tak, aby jeden stejnopis zůstal u soudu a aby účastník dostal jeden stejnopis, jestliže je to třeba. Podání v jiných formách se činí pouze jedním stejnopisem. K podání učiněnému elektronicky lze připojit také všechny jeho přílohy v elektronické podobě.“* a z ustanovení §79 odst. 1 OSŘ *„Řízení se zahajuje na návrh. Návrh musí kromě obecných náležitostí obsahovat jméno, příjmení, bydliště účastníků, popřípadě rodná čísla účastníků (obchodní firmu nebo název*

⁴¹ Veselá, R. a kol.: Rodina a rodinné právo – historie, současnost a perspektivy. Praha: Eurolex Bohemia s.r.o., 2003, s. 146

⁴² Francová, M.; Dvořáková Závodská, D.: Rozvody, rozchody a zánik partnerství. Praha: Wolters Kluwer, 2010, s. 10

a sídlo právnické osoby, označení státu a příslušné organizační složky státu, která za stát před soudem vystupuje), popřípadě též jejich zástupců, vyličení rozhodujících skutečností, označení důkazů, jichž se navrhovatel dovolává, a musí být z něj patrné, čeho se navrhovatel domáhá. Ve věcech vyplývajících z obchodních vztahů musí návrh dále obsahovat identifikační číslo právnické osoby, identifikační číslo fyzické osoby, která je podnikatelem, popřípadě další údaje potřebné k identifikaci účastníků řízení. Tento návrh, týká-li se dvoustranných právních vztahů mezi žalobcem a žalovaným, se nazývá žalobou.“

K řízení o rozvod je příslušný soud, v jehož obvodu měli manželé poslední společné bydliště v České republice a bydlí-li zde stále jeden z manželů. Není-li takový soud, je příslušný obecný soud odpůrce a není – li ani takový soud, pak soud navrhovatele. Manželství zanikne dnem právní moci rozsudku o rozvodu. Vzhledem k tomu, že manželé mohou uzavřít nové manželství, není možnost uplatnění mimořádných opravných prostředků, tj. obnovy řízení a dovolání.⁴³

Místní příslušnost soudu péče o nezletilé je v občanském soudním řádu upravena v §88 písm. c/ „*Namísto obecného soudu, popřípadě namísto soudu uvedeného v § 85a je k řízení příslušný soud, v jehož obvodu má nezletilý na základě dohody rodičů nebo rozhodnutí soudu, popřípadě jiných rozhodujících skutečností své bydliště, jde-li o věc péče o nezletilé, o určení, zda je třeba souhlasu rodičů dítěte k jeho osvojení, o osvojení nebo o povolení uzavřít manželství nezletilému.“*

2.5 Příčiny rozvodu

Základními příčinami rozvratu manželství je zpravidla porušování manželských povinností, které jsou stanoveny § 18 zák. o rodině. Jedná se o povinnost manželů žít spolu, respektovat svoji důstojnost, být si věrni, pomáhat si, vytvářet zdravé rodinné prostředí a společně vychovávat děti. Příčiny manželských rozvratů jsou nejčastěji zdůvodňovány nevěrou, finančními neshodami, rozdílnými zájmy a povahovými vlastnostmi, odlišnými výchovnými

⁴³ Veselá, R. a kol.: Rodina a rodinné právo – historie, současnost a perspektivy. Praha: Eurolex Bohemia s.r.o., 2003, s. 146

metodami dětí, fyzickým násilím. Pro rozhodnutí soudu o rozvodu není podstatné, zda se manželé na příčinách rozpadu svého manželství shodnou. Je věcí soudu, aby na základě listinných důkazů, výsledkem účastníků a svědků tyto příčiny označil a konstatoval na základě důkazů trvalý a hluboký rozvrat manželství.⁴⁴

Příčiny rozvodu lze chápat z hlediska legislativního, z hlediska subjektivně pocíťovaných příčin rozpadu partnerského soužití a z hlediska determinantů rozvodovosti, které se zabývají vlivy různých faktorů na riziko rozvodu. Legislativní důvody rozpadů manželství vypovídají o tom, k jakým závěrům docházejí soudy při rozvodových řízeních, tedy jaké příčiny označily jako hlavní důvody rozpadu manželství. Subjektivní příčiny jsou určitými domněnkami partnerů o motivech a pocíťovaných příčinách, které způsobily rozpad jejich vztahu.⁴⁵

Determinanty rozvodovosti. Obecnými determinanty může být uvolnění legislativy spojené s rozvodem a nahrazením původních funkcí rodiny institucemi moderní společnosti, dále vlivy proměn gender rolí na rozvodovost, vzdělání a socioekonomické postavení partnerů. Riziko rozvodu je vyšší u mužů se základním vzděláním, u žen je riziko rozvodovosti nejnižší ve skupinách s nejnižším a současně i nejvyšším stupněm vzdělání. Zvýšené riziko rozvodu manželství nastává v případě, pokud žena dosahuje vyššího vzdělání než muž. Rovněž opakované sňatky a přítomnost nevlastních dětí v rodině zvyšují pravděpodobnost rozpadu manželství. Pravděpodobnost rozvodu zvyšuje i rozvod rodičů, nízký věk v době sňatku, délka trvání manželství nebo předmanželské porody a těhotenství.⁴⁶

Legislativní příčiny rozpadu manželství zahrnují například rozdíl povah, názorů a zájmů; nevěru; nezájem o rodinu, opuštění soužití; alkoholismus; neuvážený sňatek; sexuální neshody; zdravotní důvody; zlé nakládání, odsouzení za trestný čin aj. Tyto příčiny se však mohou odlišovat od příčin, které sami lidé

⁴⁴ Francová, M.; Dvořáková Závodská, D.: Rozvody, rozchody a zánik partnerství. Praha: Wolters Kluwer, 2010, s. 4

⁴⁵ Vohlídalová, M.: Kdo podává žádost o rozvod a jaké jsou příčiny rozpadu partnerských vztahů? Gender, rovné příležitosti, výzkum. 2010, roč. 12, č. 2, s. 49

⁴⁶ Vohlídalová, M.: Kdo podává žádost o rozvod a jaké jsou příčiny rozpadu partnerských vztahů? Gender, rovné příležitosti, výzkum. 2010, roč. 12, č. 2, s. 49-50

považují za klíčové pro rozpad jejich vztahu. Nejčastěji bývá jako důvod rozvodu označena nevěra, alkoholismus na straně muže a nezájem o rodinu na straně ženy. Statistika v tomto směru však nevyovídá dostatečně kvalitně o důvodech rozvratu manželství, neboť pokud jsou manželé domluveni o majetkovém vypořádání a úpravě poměrů po rozvodu týkajících se péče o nezletilé děti, soud již ze zákona příčinu rozvratu nezjišťuje.⁴⁷

Subjektivní příčiny a motivy rozvodů. Subjektivní důvody rozpadu manželství odrážejí způsob, jakým prožívají rozpad partnerského vztahu sami lidé a jaké důvody považují oni sami za hlavní. K hlavním faktorům, které rozdílné vnímání příčin rozvratu manželství ovlivňují, patří pohlaví, socioekonomické postavení a životní cyklus. Muži i ženy jsou vedeni odlišnými pohnutkami k ukončení partnerského vztahu. Souvisí to s odlišnými životními zkušenostmi, různou socializací a způsoby vypořádávání se s životními situacemi. Ženy jako příčinu rozpadu manželství nejčastěji uvádějí nedostatek komunikace, lásky a sdílených zájmů, ale jsou ochotny tolerovat nevěru a mnohdy i násilí. Muži nejčastěji jako důvod uvádějí obviňování ze strany manželky a nevěru partnerky. Ženy mnohem více než muži iniciují diskusi o případném řešení problému. Svou roli hraje pochopitelně rovněž délka trvání manželství a přítomnost dětí v rodině. Často se liší příčiny rozpadů manželství s dětmi a bez dětí. V bezdětných manželstvích podávají žádost o rozvod zejména muži, v ostatních manželstvích častěji ženy. Ty na sebe berou většinou zodpovědnost z ukončení nefunkčního vztahu, ačkoli se vystavují riziku ekonomického propadu. Motivací může být i skutečnost, že se ženy nemusejí obávat ztráty kontaktu se svými dětmi, které bývají po rozvodu ve většině případů svěřovány právě jim.⁴⁸

Rozvod manželství je determinován řadou faktorů. Ve světě se můžeme setkat s těmito důvody rozvodu:

- a) sankční rozvod – za určité chování (např.: cizoložství) je stanovena sankce v podobě rozvodu

⁴⁷ Vohlídalová, M.: Kdo podává žádost o rozvod a jaké jsou příčiny rozpadu partnerských vztahů? Gender, rovné příležitosti, výzkum. 2010, roč. 12, č. 2, s. 50

⁴⁸ Vohlídalová, M.: Kdo podává žádost o rozvod a jaké jsou příčiny rozpadu partnerských vztahů? Gender, rovné příležitosti, výzkum. 2010, roč. 12, č. 2, s. 50-52

- b) konsenzuální rozvod – dohoda o rozvodu se pouze ohlásí příslušnému státnímu orgánu
- c) repudiace neboli zapuzení – tento důvod byl uplatňován ve středověku, v současnosti je platný v islámském právu (zapudí muž ženu prostřednictvím zapuzovacího listu)
- d) kvalifikovaný rozvrat – soud nezjišťuje příčiny rozvratu a manželství rozvede, jsou-li předloženy písemně úředně ověřené smlouvy upravující vypořádání vzájemných majetkových vztahů, práva a povinnosti společného bydlení, případnou vyživovací povinnost a pravomocné rozhodnutí soudu o schválení dohody o úpravě poměrů nezletilých dětí pro dobu po rozvodu⁴⁹

Možný poukazuje z pohledu statistických trendů na tyto hlavní prediktory rozvodovosti:

- a) socioekonomický statut zahrnující vzdělání, povolání, příjem (ženy s vysokým příjmem jsou na manželovi nezávislé a v případě nespokojenosti přistupují častěji k rozvodu jako možnosti řešení neharmonické rodinné situace; tato skutečnost naopak neplatí u mužů s vysokým platem); celkově se ale dobře situovaní lidé obecně rozvádějí méně
- b) věk vstupu do manželství (uzavření manželství před devatenáctým rokem souvisí s velkou pravděpodobností s mentální i osobnostní nezralostí partnerů, negativně ovlivňuje profesionální šance, které následně snižují socioekonomické zařazení)
- c) etnicita a rasa
- d) děti (bezdětná manželství se rozvádějí snadněji; rozvodovost je naopak nižší, jsou-li v rodině tři a více dětí)
- e) doba trvání manželství (čím déle manželství trvá, tím je menší pravděpodobnost rozvodu)
- f) město-venkov (obyvatelé měst se rozvádějí více než obyvatelé vesnic)

⁴⁹ Plecítý, V.; Skřejpek, M.; Salač, J.; Šíma, A.: Základy rodinného práva. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, s. 39-40

- g) náboženství (riziko rozvodu snižuje náboženská víra - katolíci se rozvádějí méně než protestanti a ti méně než bezvěrci)
- h) dědičnost rozvodovosti (lidé z rozvedených rodin se rozvádějí častěji, než ti, kteří pocházejí z rodin úplných; záleží rovněž na věku, kdy se rodiče rozvedli a na pohlaví dítěte)
- i) pořadí manželství (opakovaná manželství bývají méně stabilní, než manželství první; čím vyšší pořadí uzavřeného manželství, tím silnější je tendence k rozvodu).⁵⁰

2.6 Etapy rozvodu

Rozvod lze rozdělit do několika etap, které na sebe navazují a vyplývají z etapy předchozí. Jednotlivé etapy rozvodového procesu podle Everetta a Everettové:

1. Oblaka pochybností. Jedná se o první signály, které ukazují na narušení manželství. Během této etapy si děti uvědomují, že mezi rodiči již nejsou jen normální spory a hádky, pocítují zvyšující se napětí a nejistotu, vyhýbají se rodičům, mohou cítit pocit viny, že ony byly příčinou rodičovských sporů a mohou mít zábrany sdílet své trápení s rodiči, protože cítí spojenectví s oběma z nich.⁵¹

2. Ochladnutí vztahu. V této etapě se projevuje odcizené chování, nespokojenost v manželství aj. Děti mohou zanevřít na toho rodiče, který z rodiny odchází, a citově se přimknout k druhému, na němž je patrná úzkost a trápení. Ten může pouto s dítětem ještě upevňovat jako kompenzaci své závislosti na partnerovi nebo jej využít jako zbraň, aby druhého rodiče přiměl k zapojování se do společného dění. Rodiče by měli proto odolat pokušení zápasit o přízeň dětí nebo posilovat jejich závislost na sobě.⁵²

3. Fantazie před rozchodem. Tato etapa je charakteristická představami o životě bez manžela/ky s novým partnerem. Dětský strach ze ztráty rodičů je vede ke snění o tom, že rodiče spolu zůstanou a zase se budou mít rádi. Únikem

⁵⁰ Možný, I.: Rodina a společnost. Praha: SLON, 2006, s. 220-224

⁵¹ Everett, C.; Everettová S. V.: Zdravý rozvod pro rodiče i děti. Praha: Talpress, 2000, s. 35-41

⁵² Everett, C.; Everettová S. V.: Zdravý rozvod pro rodiče i děti. Praha: Talpress, 2000, s. 41-46

do fantazií, v nichž je opět vše v pořádku, se brání přijmout pravou skutečnost. Je nutné proto dětem přístupnou formou situaci vysvětlit, protože pak budou schopny se se vším lépe vyrovnávat.⁵³

4. Fyzická odluka. Jedná se o skutečné fyzické rozdělení rodiny. Pojem „odluka“ český právní řád nezná. Je možné, aby manželé před rozvodem manželství žili odděleně, záleží to výhradně na jejich rozhodnutí, protože však trvá stále manželství v této době formálně, jsou s tím spojeny veškeré důsledky. Existují dva druhy odluky:

- a) zkušební odluka s cílem zmírnit konflikty, zkusit si samostatný život bez partnera a zaměřit se na vyhlídky vztahu do budoucna
- b) odluka, která znamená postupný přechod ke skutečnému rozvodu a poskytuje čas a prostor připravit na rozvod sebe i děti

V dikci starého kodexu z roku 1917 šlo o tzv. odloučení od lože, stolu a bydlení. V tomto případě manželský svazek nezanikal, pouze se určitým způsobem uvolňoval a to do doby trvání důvodu odluky. Za takové důvody bylo považováno cizoložství, týrání druhého manžela nebo dětí apod. Tentýž právní institut byl znám i v rakouském Obecném zákoníku občanském, platném u nás do roku 1950. V něm se však „odloučení od stolu a lože“ nazývalo rozvodem, zatímco rozvod v dnešní terminologii (tj. zrušení manželského svazku) byl nazýván rozlukou. Teprve zákon O právu rodinném, účinný od roku 1950 toto odloučení odstranil.⁵⁴ V průběhu této etapy by děti měly být informovány o stávající rodinné situaci společně oběma rodiči upřímně, citlivě a otevřeně, neboť u rodičů hledají pochopení a porozumění pro to, co prožívají a cítí.⁵⁵

5. Pseudousmíření. Pro tuto etapu jsou typické pocity osamělosti, viny, ztráty, strachu a obav, které vedou často po odluce k tzv. pseudousmíření. Objevuje se citové naléhání opuštěného partnera a třeba i dětí, myšlenky zpochybňující správnost rozhodnutí žít v odluce. Pseudousmíření však jen překryje původní problémy, které v pozadí stále přetrvávají, a tak se konflikty

⁵³ Everett, C.; Everettová S. V.: Zdravý rozvod pro rodiče i děti. Praha: Talpress, 2000, s. 47-51

⁵⁴ Hrdina, I. A.: Církevní sňatek po novele zákona o rodině. Právník. roč. 99, č. 3, s. 261

⁵⁵ Everett, C.; Everettová S. V.: Zdravý rozvod pro rodiče i děti. Praha: Talpress, 2000, s. 51-55

a neshody pomalu začnou opět objevovat. Jakmile se rodiče usmíří, dětem se splní jejich vytoužené přání, ale po období „klidu před bouří“ nastupuje o to bolestnější zklamání, když musí přijmout skutečnost, že k rozvodu opravdu dojde. U dětí se tak mohou objevit deprese, úzkostné stavy a vnitřní napětí. Děti se v této situaci cítí podvedeny a oklamány, zazlívají rodičům, že selhali a zradili je.⁵⁶

6. Fantazie před rozvodem. Jde o období, kdy si partneři uvědomují, že rozvod je nevyhnutelný. Blížícím se rozvodem přicházejí děti o naděje, že rodina bude zase pohromadě jako dřív, nejsou schopny přijmout jasnou a definitivní realitu, utápějí se v planých iluzích. U některých dětí se mohou objevit i tělesné obtíže - bolesti hlavy, žaludeční potíže, závratě jako projev zmatku, v němž se nacházejí. Mohou se vyvinout i závažnější poruchy chování nebo školní fobie, dokonce i útky z domova. V těchto případech jde o zoufalé pokusy odvrátit rodiče od rozvodu a zavdat příčinu, která by je spojila při společném zájmu.⁵⁷

7. Rozhodnutí se rozvést. V této etapě nastává nutnost pro partnery i děti vyrovnat se se skutečností. S přibývajícím věkem jsou děti schopny hlouběji pochopit dosah rozvodu. V této etapě platí obecné pravidlo – čím hlouběji dítě popírá skutečnost, tím intenzivněji zareaguje na oznámení o rozvodu. Reakce dětí jsou různé – usedavý pláč, žadonění, prosby, záchvaty vzteku. Odrážejí dětský strach z neznáma, úzkost z budoucnosti, hněv z bezmoci odvrátit rozvod. Děti se cítí naprosto bezbranné a bezmocné. Proto je nutné v této etapě děti bezvýhradně přijmout, projevovat jim lásku a citlivě přistupovat k jejich pocitům. Je nezbytné v tomto obtížném období děti ujistit, že o nikoho z rodičů rozvodem neprijdou.⁵⁸

8. Ambivalence. Tato etapa představuje období, kdy se opět objevují pochybnosti o správném rozhodnutí ohledně rozvodu. Rozpad ochranného závazku manželství přináší pocit ztráty, melancholie a lítosti, objevují se smíšené pocity ambivalence.⁵⁹

9. Mediace. Tato etapa představuje rozvod dohodou, jinými slovy konstruktivní a humánní cestu, jak vyřešit rozvod. Mediace umožňuje oběma

⁵⁶ Everett, C.; Everettová S. V.: Zdravý rozvod pro rodiče i děti. Praha: Talpress, 2000, s. 64-67

⁵⁷ Everett, C.; Everettová S. V.: Zdravý rozvod pro rodiče i děti. Praha: Talpress, 2000, s. 68-70

⁵⁸ Everett, C.; Everettová S. V.: Zdravý rozvod pro rodiče i děti. Praha: Talpress, 2000, s. 77-78

⁵⁹ Everett, C.; Everettová S. V.: Zdravý rozvod pro rodiče i děti. Praha: Talpress, 2000, s. 80

partnerům prostřednictvím mediátora jednat společně, vyjadřovat své názory a dojít ke vzájemné dohodě, zahrnující oblast výchovy dětí, výživného, finančního i majetkového vypořádání.⁶⁰

10. Adverzivní rozvod. Tato etapa nastává, jsou-li oba rodiče velmi zatvrzelí a ze svých postojů žádný nechce ustoupit, nejsou ochotni spolupracovat, i když je to na úkor dětí. Konečné rozhodnutí musí tedy vyslovit soud.⁶¹

11. Spolupráce rodičů po rozvodu. Tato etapa závisí na dvou faktorech: prvním je nutnost změn rodičovských rolí a povinností s ohledem na existenci dvou nových domácností, druhým je přizpůsobivost, tj. jak jsou rodiče schopni oprostít se od ukončeného manželství a budovat si nový život. Rodiče by stále měli zůstat kvalitními rodiči, protože v tomto období se děti bojí, že někoho z nich díky rozvodu ztratí. Citově pak děti, které potřebují pocit jistoty a bezpečí, strádají tím více, čím intenzivněji spolu rodiče nejsou schopni nebo ochotni se dohodnout.⁶²

12. První nový sňatek. Rozhodnutí jednoho z partnerů uzavřít sňatek může rodinu dostat do hluboké krize, neboť se její členové mohou cítit ohroženi. Děti mohou vnímat novou osobu jako někoho, kdo je okrádá o pozornost rodičů. U bývalého partnera se může objevit pocit trvalé ztráty, žárlivost, pocit ohrožení a strachu, aby nový partner nebyl lepší a nenahradil jej ve vztahu k dětem. Počáteční negativní postoje dítěte k novému partnerovi rodiče většinou odrážejí strach z neznáma, úzkost z nových změn, loajalitu k druhému rodiči. Pro děti nový sňatek jednoho z rodičů znamená rovněž konec jejich představám o tom, že se rodina znovu dá dohromady. To vše je pro ně zdrojem zármutku.⁶³

13. Druhý nový sňatek. Dětské reakce jsou v této etapě opět rozdílné. V některých případech děti naléhají na rodiče, aby si také našel partnera, litují ho, že se cítí osamělý. Jiné děti naopak chtějí, aby rodič zůstal sám, odmítají jakékoliv snahy rodiče seznámit se. Stává se, že děti přebírají vlastně „rodičovskou“ roli tím, že se stanou ochráncem a snaží se nahradit druhého rodiče. Dopustí-li rodič

⁶⁰ Everett, C.; Everettová S. V.: Zdravý rozvod pro rodiče i děti. Praha: Talpress, 2000, s. 110

⁶¹ Everett, C.; Everettová S. V.: Zdravý rozvod pro rodiče i děti. Praha: Talpress, 2000, s. 117

⁶² Everett, C.; Everettová S. V.: Zdravý rozvod pro rodiče i děti. Praha: Talpress, 2000, s. 129-136

⁶³ Everett, C.; Everettová S. V.: Zdravý rozvod pro rodiče i děti. Praha: Talpress, 2000, s. 146-148

však, aby dítě daný model chování rozvíjelo, může situace nabýt nezdravých rozměrů a dítě se pak nesnadno vzdává své moci, najde-li si rodič nového partnera.⁶⁴

14. Smíšené rodiny. V této etapě se vytváří zcela nový rodinný systém. Všechny role, na které si dítě v původní rodině zvyklo, se ve smíšené rodině zpravidla mění, dítě se musí naučit jinému chování, respektovat jiná pravidla a splňovat jiná očekávání. Trvá šest až dvanáct měsíců, než se děti citově vyrovnají s novými podmínkami. Je důležité, aby děti udržovaly kontakt se svými prarodiči, protože ti většinou prožívají rozvod méně intenzivně, a pokud zůstanou nestranní a objektivní, mohou dětem v těžkém období poskytnout významné bezpečné a citové útočiště. Velmi důležitým úkolem je v nové smíšené rodině definování hranic mezi generacemi a jednotlivé role. Nejsou-li pravidla určena, dá se předpokládat, že v nové rodině budou její členové soupeřit o moc a v rodině zavládne zmatek. Hranice by měly nejen chránit členy rodiny, ale současně i umožnit změny, vstup nových osob do rodiny. Velmi důležitá je autorita rodičů vlastních i nevlastních a komunikace mezi všemi členy nové smíšené rodiny.⁶⁵

2.7 Právní následky zániku manželství

V oblasti osobních vztahů mezi manžely zanikají všechna práva a povinnosti manželů upravená v §18 a §20 zákona o rodině. Jedná se především o povinnost manželů žít ve společné domácnosti, být si věrni, vzájemně si pomáhat, respektovat se, společně pečovat o děti, rozhodovat společně o rodinných záležitostech aj. Zanikají rovněž majetkové vztahy mezi manžely, týkající se zejména vzájemné vyživovací povinnosti a společného jmění.⁶⁶

Výživné pro rozvedeného manžela nevzniká automaticky rozvodem manželství, ale pouze za splnění zákonem stanovených podmínek. *„Rozvedený manžel, který není schopen sám se živit, může žádat od bývalého manžela, aby mu přispíval na přiměřenou výživu podle svých schopností, možností a majetkových poměrů. Nedohodnou-li se, rozhodne soud o výživném na návrh některého*

⁶⁴ Everett, C.; Everettová S. V.: Zdravý rozvod pro rodiče i děti. Praha: Talpress, 2000, s. 149-151

⁶⁵ Everett, C.; Everettová S. V.: Zdravý rozvod pro rodiče i děti. Praha: Talpress, 2000, s. 154-163

⁶⁶ Veselá, R. a kol.: Rodina a rodinné právo – historie, současnost a perspektivy. Praha: Eurolex Bohemia s.r.o., 2003, s. 147

z nich.“⁶⁷ Neschopnost rozvedené manželky se uživit může souviset s jeho zdravotním stavem, ztrátou zaměstnání nebo jinými objektivními okolnostmi jakými jsou například péče o invalidní dítě nebo dítě vyžadující stálou péči apod. Rozvedený manžel nemá nárok na zachování stejné životní úrovně jako v době společného manželství. Nárok na výživné rozvedeného manžela je podmíněn tím, že jeho poskytování není v rozporu s dobrými mravy ve smyslu § 96 odst. 2 zák. o rodině. Pro posouzení této okolnosti je rozhodující, jak došlo k rozvratu manželství i další chování rozvedeného manžela. Soud ve svém závěru musí vycházet ze zhodnocení plnění manželských povinností a chování manžela v průběhu celého manželství. Podle § 92 odst. 2 vyživovací povinnost rozvedeného manžela předchází povinnosti dětí vůči rodičům. Ta by mohla nastoupit, kdyby nebylo povinného rozvedeného manžela, nebo kdyby on nebyl schopen poskytovat úhradu vůbec nebo v dostatečné výši. Vyživovací povinnost rozvedeného manžela přispívat na výživu předchází vyživovací povinnosti rodičů. Při zjišťování podmínek pro změnu či zrušení povinnosti platit výživné rozvedenému manželovi, musí soud zkoumat poměry obou účastníků z hlediska sociálního, zdravotního, majetkového, z hlediska výdělku nebo další vyživovací povinnosti.⁶⁸ Zda a do jaké míry je nutná výživa rozvedeného manžela zajištěna z jeho vlastního majetku, přihlédnou soud i k celkovým poměrům rozvedeného manžela, druhu majetku, účelu, jemuž je určen apod., což dovedl také Krajský soud v Ústí nad Labem ve svém rozhodnutí R 53/1968.⁶⁹

Soud může rovněž nejdéle na dobu tří let od rozvodu rozvedenému manželovi, který se na rozvratu nepodílel a byla mu rozvodem způsobena zvlášť závažná újma přiznat i tzv. „sankční výživné“. Podle § 94 odst. 1 zák. o rodině *„právo na výživné zaniká, jestliže oprávněný manžel uzavře nové manželství nebo povinný manžel zemře.“* Uzavřením nového manželství nastupuje vzájemná vyživovací povinnost manželů v novém manželství. Pokud manžel, který je povinen platit výživné, zemře, jeho povinnost nepřechází na dědice. Podle § 94 odst. 2 zák. o rodině *„právo na výživné zanikne též poskytnutím jednorázové*

⁶⁷ § 92 odst. 1 zákona č. 94/1963 Sb., zák. o rodině

⁶⁸ Holub, M.; Nová, H.; Sladká Hyklová, J.: Zákon o rodině. Komentář a předpisy související. Praha: Linde a.s., 2007, s. 304-305

⁶⁹ R 53/68 publikováno ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek NS, s. 345

částky na základě písemné smlouvy.“ Poté je na účastnících, aby zvážili výhody i nevýhody tohoto řešení jako např. nestálost vysokých příjmů, nejistota o době potřebnosti a délce života apod. Nebude-li povinnost vyplývající ze smlouvy plněna, je možné podat žalobu na plnění.⁷⁰

Pokud jde o příjmení manžela, který přijal příjmení druhého manžela, v případě rozvodu může do jednoho měsíce od nabytí právní moci rozsudku o rozvodu oznámit matričnímu úřadu, že upouští od užívání společného příjmení a přijímá své dřívější příjmení. Změna příjmení nemá vliv na příjmení dětí, které se narodily ve společném manželství, což dovodil také Krajský soud v Praze ve svém rozhodnutí R11/1951.⁷¹ Ke změně příjmení dochází pouhým oznámením matričnímu úřadu, který pouze vydá potvrzení, že oznámení o opětném přijetí dřívějšího příjmení bylo vzato na vědomí.⁷²

2.8 Řízení o úpravě poměrů nezletilých dětí pro dobu po rozvodu

Novelizace zákona o rodině (zákon č. 91/1998 Sb.) oddělila řízení o úpravě poměrů nezletilých dětí od řízení o rozvodu manželství jejich rodičů. Příslušným k rozhodování je soud péče o nezletilé v místě, ve kterém má se souhlasem rodičů dítě pobyt. Vzdálit dítě z místa pobytu, kde se zdržovalo se souhlasem obou rodičů nebo na základě rozhodnutí soudu, může být považováno za únos. A to i v případě, učinil – li tak jeden z rodičů. V takových případech musí soudy respektovat Úmluvu o právech dítěte a zásadu reciprocit z hlediska mezinárodního práva a Listiny základních práv a svobod.⁷³

V roce 1980 byla v Haagu přijata Úmluva o občanskoprávních aspektech mezinárodních únosů dětí (zákon č. 34/1998 Sb.). Česká republika ji přijala v roce 1992. Tato úmluva se vztahuje na přemístění dítěte mladšího šestnácti let do jiného státu. Smyslem úmluvy je vrátit dítě do místa jeho bydliště a ukončit řízení

⁷⁰ Holub, M.; Nová, H.; Sladká Hyklová, J.: Zákon o rodině. Komentář a předpisy související. Praha: Linde a.s., 2007, s. 311

⁷¹ R 11/51 publikováno ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek NS, s. 19

⁷² Veselá, R. a kol.: Rodina a rodinné právo – historie, současnost a perspektivy. Praha: Eurolex Bohemia s.r.o., 2003, s. 147-148

⁷³ Francová, M.; Dvořáková Závodská, D.: Rozvody, rozchody a zánik partnerství. Praha: Wolters Kluwer, 2010, s. 10

do šesti týdnů po podání návrhu. Odmítnutí vrácení je možné pouze v případě, že druhý rodič s přemístěním dítěte souhlasí. Další úpravu obsahuje nařízení Rady ES č. 2201/2003 o příslušnosti a uznávání a výkonu rozhodnutí ve věcech manželských a ve věcech rodičovské zodpovědnosti.⁷⁴

Rozhodování o poměrech nezletilých dětí po rozvodu je pro oba rodiče zásadním rozhodnutím, neboť soud určí, komu bude dítě svěřeno do výchovy a jak má každý z rodičů přispívat na jeho obživu. Stanoviska rodičů jsou často právě při tomto rozhodování velmi ovlivněna negativními emocemi a následky provádějícími rozvrat manželství. Rodiče se často snaží ovlivnit dítě ve svůj prospěch. Brání dětem ve styku s druhým rodičem, uplácí je dárky. Děti bývají svědky domácích hádek a výstupů, někdy i fyzického násilí. Projevuje se snaha jednoho či obou rodičů dokázat, že ten druhý není schopen se o dítě řádně postarat a vychovávat je. Je těžké následně určit, zda odpor dítěte ke styku s některým z rodičů má původ ve složité rodinné situaci, či je způsoben snahou jednoho rodiče dítě druhému odcizit. Soud péče o nezletilé musí řešit velmi složité situace. Svým rozhodnutím určí, komu bude dítě svěřeno do výchovy, určí výši výživného. Při rozhodování o tom, jaké porozvodové uspořádání zvolit je třeba brát v úvahu následující skutečnosti:

- a) vzájemný vztah dětí a rodičů (u malých dětí je vhodnější svěřit je do péče primárního pečovatele, tj. rodiče, který až dosud zajišťuje většinu denní péče; mezi dítětem a tímto rodičem existuje pevná vazba, přílnutí; primárním pečovatelem je zpravidla matka)
- b) schopnost rodiče poskytnout dítěti adekvátní péči (je potřeba vzít v úvahu zdravotní stav rodiče, jeho zkušenosti a dovednosti v péči o dítě, je třeba zvážit překážky adekvátní péče; důležité jsou i materiální předpoklady a ekonomické možnosti rodiče)
- c) životní styl rodiče, adekvátnost jeho chování (rodič, jemuž je nezletilé dítě svěřeno do péče by měl mít zázemí v širší rodině, aby u něj byla záruka, že nebude mařit styk s nerezidenčním rodičem)

⁷⁴ Francová, M.; Dvořáková Závodská, D.: Rozvody, rozchody a zánik partnerství. Praha: Wolters Kluwer, 2010, s. 10-11

a členy jeho rodiny; rodič by měl být adekvátně sociálně a pracovně adaptovaný)

- d) přání dítěte (není všeobecná shoda v názoru na to, do jaké míry a jak s ohledem na věk přikládat váhu přání dítěte; dítě nemusí být schopno nestranně posoudit všechny relevantní okolnosti, může preferovat rodiče, který je ve výchově benevolentnější, může být druhým rodičem manipulováno apod.; přání starších dětí je obvykle přikládána větší váha, neboť jsou zpravidla schopny své přání lépe zdůvodnit).⁷⁵

Pokud jsou rodiče schopni se dohodnout o svých právech a povinnostech k nezletilým dětem, soud pouze přezkoumá, zda jejich dohoda odpovídá zájmům dítěte a po jejím schválení nabývá dohoda platnosti. Soud dohodu schvaluje rozsudkem, proti kterému není možno podat odvolání. Pokud se rodiče nejsou schopni dohodnout, musí rozhodnout soud, který má při svém rozhodování na zřeteli především zajištění co nejpříznivějších podmínek pro vývoj dítěte, včetně vytvoření možností upevnování vztahů mezi dítětem a oběma rodiči, dbá na zachování citových vazeb dítěte k sourozencům a prarodičům.⁷⁶

2.9 Poměry po rozvodu

Možností a variant žití dětí po rozchodu rodičů a soužití s novými partnery je několik. Mezi nejčastější patří například tyto: rodič žije s dětmi nebo dítětem, nový partner s nimi nebydlí, vídají se společně, on sám děti nemá; nový partner žije s partnerkou, nemá děti, partnerka vychovává jedno i více dětí; nový partner žije s partnerkou, oba mají děti z předešlých vztahů, z nichž s jedněmi žijí ve společné domácnosti a ti druzí k nim docházejí; partneři bydlí spolu, partnerka má jedno dítě z předešlého vztahu, které s nimi bydlí, mají společné dítě a k partnerovi docházejí jeho děti. Tento zapeklitý vztahový rámec může být nejen pro děti, ale rovněž pro rodiče velmi obtížný, a to především ve smyslu absolutní spravedlnosti a neupřednostňování žádného z dětí jedním nebo oběma partnery.

⁷⁵ Pavlát, J.: Porozvodové uspořádání. Advokacie. Praha: ČAK, 2012, č. 11, s. 37-38

⁷⁶ Francová, M.; Dvořáková Závodská, D.: Rozvody, rozchody a zánik partnerství. Praha: Wolters Kluwer, 2010, s. 11-12

Oba partneři by k dětem svého protějšku měli přistupovat podle stejných pravidel. Je nesmírně důležité dávat všem dětem bez rozdílu najevo, že jsou všichni jedna rodina.⁷⁷

Noví partneři by neměli na děti přenášet své emoce, měli by se vyvarovat vzteku a slovním nebo dokonce fyzickým útokům na ně. Většinou vlastní rodič v takových vypjatých situacích své dítě, ať už oprávněně či ne, brání, což může vést jen ke zbytečným hádkám a nedorozuměním. V krajních případech může dojít i k rozchodu partnerů. V nových rodinách může nastat rovněž situace, kdy partner nebo partnerka nesnáší a nemohou děti svého protějšku z různých důvodů vystát, a současně nadržují vlastním dětem, ať už ve smyslu vztahovém, obdarováváním věcmi nebo věnováním více času. Je proto dobré, aby si o možných problémech partneři v klidu promluvili a snažili se je společně řešit. Pozor by si však měli oba partneři dát na pomoc s výchovou, a to ve smyslu zasahování do rodičovských kompetencí druhého partnera. Příliš velká snaha může být někdy i na škodu, neboť nedává volbu a svobodnou vůli rodiči, který své dítě zná, má s ním již nějaký vztah vybudovaný, pojí je společné zážitky. Podstatné je oprostít se od svých představ a přání, které se nemusí stát realitou, a o všem s novým partnerem otevřeně hovořit.⁷⁸

⁷⁷ Špaňhelová, I.: Dítě a rozvod rodičů, Praha: Grada Publishing, a.s., 2010, s. 166-172

⁷⁸ Špaňhelová, I.: Dítě a rozvod rodičů, Praha: Grada Publishing, a.s., 2010, s. 173-177

3 Probační a mediační služba

V řešení rozvodových i porozvodových konfliktů v současné době nepochybně hraje významnou roli i mediace, jako alternativní možnost a metoda kultivovaného mimosoudního řešení konfliktů a sporů za asistence třetí neutrální strany v osobě mediátora. Někdy se jednání mohou zúčastnit i jiné zainteresované osoby, jako například právní zástupce nebo sociální pracovníce. Mediátor podněcuje obě sporné strany k hledání přijatelných řešení, pomáhá formulovat nabídky vzájemných kompromisů, ujasňuje, oč oběma stranám jde, vede obě strany k určitému usmíření a tím směřuje celé jednání sporných stran k vytvoření vzájemně přijatelné dohody. Nezbytným předpokladem mediace, při řešení jakýchkoliv sporů a vztahů, je pochopitelně ochota obou stran uskutečnit společné jednání.⁷⁹

Mezi výhody mediační služby patří bezesporu možnost vyhnout se soudním sporům, řešení konfliktu bez dlouhých čekacích lhůt a psychické zátěže zúčastněných stran, posílení úcty a důstojnosti rodiče, podpora komunikace a kooperace mezi rodiči, zmírnění nepřátelství mezi rodiči, upevnění závazku obou rodičů vůči porozvodovému uspořádání, více variant a flexibilních možností v porozvodovém uspořádání, zachování soukromí v osobních a rodinných záležitostech, minimalizace finančních výdajů. V neposlední řadě je právě v rozvodových sporech a rodinných záležitostech důležitá skutečnost mít na zřeteli zájem dítěte, a mediační služba, jako třetí strana v tomto směru, může velmi ovlivnit a posílit schopnost vzájemné komunikace obou rodičů. Úspěšná mediace může pomoci vyjasnit řadu rozvodových konfliktů, jakým je například svěřením dítěte do péče, stanovení výše placení výživného, vzájemný styk dítěte s rodičem, který rodinu opouští, spory o majetkové i finanční vyrovnání.

Dne 1. ledna 2001 vstoupil v platnost zákon č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě. „*Probačí se rozumí organizování a vykonávání dohledu nad obviněným, obžalovaným nebo odsouzeným, kontrola výkonu trestů nespojených s odnětím svobody, včetně uložených povinností a omezení, sledování chování odsouzeného ve zkušební době podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, dále individuální pomoc obviněnému a působení na něj, aby vedl řádný*

⁷⁹ Holá, L.: Mediace. Praha: Grada, 2003, s. 103

*život, vyhověl soudem nebo státním zástupcem uloženým podmínkám, a tím došlo k obnově narušených právních i společenských vztahů.*⁸⁰ „*Mediací se rozumí mimosoudní zprostředkování za účelem řešení sporu mezi obviněným a poškozeným a činnost směřující k urovnání konfliktního stavu vykonávaná v souvislosti s trestním řízením. Mediaci lze provádět jen s výslovným souhlasem obviněného a poškozeného.*“⁸¹

Na počátku roku 2001 zahájila svoji činnost nevládní organizace Asociace mediátorů České republiky, která sdružuje profesionální akreditované mediátory, kteří svoji činnost zaměřují na mimosoudní způsob řešení konfliktů. V našem právním systému je od října 2008 využívána mediace v rodinné oblasti podle novelizovaného občanského soudního řádu. Toto opatření umožňuje opatrovnickým soudům v rozvodových kauzách, kde jsou nezletilé děti, přerušit soudní jednání a poslat zúčastněné strany sporu k mediaci nebo rodinné terapii. „*Ve věcech péče o nezletilé děti může soud uložit účastníkům na dobu nejvýše 3 měsíců účast na mimosoudním smírčím nebo mediačním jednání nebo rodinné terapii. Účast na mimosoudním smírčím nebo mediačním jednání nebo rodinné terapii nelze uložit po dobu platnosti předběžného opatření podle § 76b odst. 1.*“⁸² „*Je-li jednáním účastníka, proti kterému návrh směřuje, vážným způsobem ohrožen život, zdraví, svoboda nebo lidská důstojnost navrhovatele, předseda senátu předběžným opatřením uloží účastníku, proti kterému návrh směřuje, zejména aby a) opustil společné obydlí, jakož i jeho bezprostřední okolí, nezdržoval se ve společném obydlí nebo do něj nevstupoval, b) nevstupoval do bezprostředního okolí společného obydlí nebo navrhovatele a nezdržoval se tam, c) se zdržel setkávání s navrhovatelem, nebo d) se zdržel nežádoucího sledování a obtěžování navrhovatele jakýmkoliv způsobem.*“⁸³

Od května 2012 je v platnosti zákon č. 202/2012 Sb., upravující výkon a účinky mediace prováděné mediátory. „*Mediací se rozumí postup při řešení konfliktu za účasti jednoho nebo více mediátorů, kteří podporují komunikaci mezi osobami na konfliktu zúčastněnými tak, aby jim pomohli dosáhnout smírného*

⁸⁰ § 2 odst. 1 zákona č. 257/2000 Sb., zák. o Probační a mediační službě

⁸¹ § 2 odst. 2 zákona č. 257/2000 Sb., zák. o Probační a mediační službě

⁸² § 100 odst. 3 zákona č. 295/2008 Sb., kterým se mění OSŘ a zák. o sociálně-právní ochraně dětí

⁸³ § 76b odst. 1 zákona č. 295/2008 Sb., kterým se mění OSŘ a zák. o sociálně-právní ochraně dětí

řešení jejich konfliktu uzavřením mediační dohody.“⁸⁴ Dohoda má vždy písemnou podobu a zahrnuje konkrétní postupy řešení, rozdělení odpovědnosti, úkolů i sankcí za její nedodržení. Dohoda se stvrzuje podpisy obou stran sporu a mediátora. Z hlediska závazkového práva může nabývat dohoda charakteru právní smlouvy. Dohoda nesmí být v rozporu s platným právem, ale současně by měla být nejen právním, ale zejména lidským řešením situace zohledňujícím potřeby i možnosti obou stran. „*Za obsah mediační dohody jsou odpovědné pouze strany konfliktu.*“⁸⁵ Dohodu je možné uzavřít ve formě notářského zápisu nebo ji předložit soudu ke schválení ve formě smíru, což je zvláště v případech, kde je soudní rozhodnutí nezbytné – rozvod, svěření dítěte do výchovy, stanovení výživného - velmi výhodné. Sporné strany předloží soudu přímo své dohody, které uzavřely v rámci mediace, čímž se vlastní soudní řízení urychlí a zjednoduší.

Kromě rodinné mediace, do které spadá například řešení rozvodové a porozvodové situace, vypořádání společného jmění manželů, péče rodičů o nezletilé děti aj., je mediace poskytována i v oblasti pracovních sporů, sporů mezi sousedy, ve správních věcech či sporech občanskoprávních a obchodněprávních.⁸⁶

Podle zákona o mediaci je mediátorem fyzická osoba zapsaná do seznamu mediátorů, který spravuje Ministerstvo spravedlnosti. „*Pro účely tohoto zákona se rozumí mediátorem fyzická osoba, která je zapsaná v seznamu mediátorů.*“⁸⁷ Do seznamu budou zapsány osoby způsobilé k právním úkonům s vysokoškolským vzděláním v magisterském studijním programu po složení odborné zkoušky z oblasti práva, psychologie a sociologie. Podle oficiálního sdělení ministerstva spravedlnosti však zatím v seznamu nikdo zapsán není. „*Mediátor je povinen při výkonu činnosti mediátora používat označení „zapsaný mediátor“ nebo „zapsaná mediátorka“. Označení „zapsaný mediátor“ nebo „zapsaná mediátorka“, ani od nich odvozené tvary slov, není oprávněna používat jiná osoba.*“⁸⁸

Před nabytím účinnosti zákona o mediaci mohl mediační služby v civilních věcech poskytovat každý, kdo měl živnostenské oprávnění, jehož získání nebylo

⁸⁴ § 2 zákona č. 202/2012 Sb., zák. o mediaci a o změně některých zákonů

⁸⁵ § 3 odst. 3 zákona č. 202/2012 Sb., zák. o mediaci a o změně některých zákonů

⁸⁶ Fryštenská, M.: Co přináší nový zákon o mediaci?. Právo a rodina. roč. 14, 9/2012, s. 1

⁸⁷ § 2 písm. c) zákona č. 202/2012 Sb., zák. o mediaci a o změně některých zákonů

⁸⁸ § 11 zákona č. 202/2012 Sb., zák. o mediaci a o změně některých zákonů

podmíněno dosažením určitého stupně vzdělání. Tyto osoby nemusely prokázat svoji odbornost u žádné zkoušky. Nový zákon těmto osobám neodnímá právo poskytovat mediační služby. Rozdíl mezi mediací poskytnutou „zapsaným mediátorem“ a „mediátorem“ spočívá v tom, že se zahájením mediace podle zákona o mediaci je spojen účinek lhůt promlčecí doby a prekluzivních lhůt, zatímco s mediací mimo rámec zákona tyto účinky spojeny nejsou. Výběr mediátora je na vůli a rozhodnutí stran sporu. Pouze v případě, že setkání s mediátorem nařídí soud a účastníci sporu nejsou schopni se dohodnout, pak soud vybere mediátora sám.⁸⁹

Mediátor by měl být nezávislý a nestranný, respektovat názory obou stran konfliktu a pomáhat jim ve vzájemné komunikaci i nalezení řešení s ohledem na zájmy nejen obou stran, ale zejména v případě konfliktu, který se dotýká nezletilého dítěte, zohledňovat jeho zájmy. Současně je mediátor povinen zachovávat mlčenlivost o skutečnostech, které se dozvěděl při výkonu mediace a odmítnout uzavřít smlouvu o provedení mediace, pokud by ji nemohl vykonat nezávisle a nestranně. Mediátor o věci nerozhoduje a neposuzuje situaci ani žádnou ze stran, nemá roli soudce, nerozhoduje o tom, co je správné a co nikoliv. Jeho úkolem je usnadňovat a usměrňovat komunikaci mezi spornými stranami, otázkami pomáhat odstranit nejasnosti a nedorozumění. *„Před zahájením mediace je mediátor povinen poučít strany konfliktu o svém postavení při mediaci, o účelu a zásadách mediace, o účincích smlouvy o provedení mediace a mediační dohody, o možnosti mediaci kdykoliv ukončit, o odměně mediátora za provedenou mediaci a o nákladech mediace. Mediátor je povinen strany konfliktu výslovně poučít o tom, že zahájením mediace není dotčeno právo stran konfliktu domáhat se ochrany svých práv a oprávněných zájmů soudní cestou a že za obsah mediační dohody jsou odpovědné pouze strany konfliktu.“*⁹⁰ Dohled nad činností mediátora vykonává ministerstvo podle zákona č. 552/1991 Sb., o státní kontrole. Pro dohled nad mediátory, kteří jsou zároveň advokáty, je příslušná Česká advokátní komora.⁹¹

⁸⁹ Fryštenská, M.: Co přináší nový zákon o mediaci?. Právo a rodina. roč. 14, 9/2012, s. 2

⁹⁰ § 3 odst. 4 zákona č. 202/2012 Sb., zák. o mediaci a o změně některých zákonů

⁹¹ Fryštenská, M.: Co přináší nový zákon o mediaci?. Právo a rodina. roč. 14, 9/2012, s. 2-3

Oproti soudnímu řízení přináší mediace několik nesporných výhod, neboť stranám umožňuje dobrovolnou účast, soukromí, záruku uchování důvěrných informací, kontrolu nad řešením konfliktu a jeho výsledkem, pomáhá pochopit druhou stranu, snížit napětí a zlepšit vzájemné vztahy, uchovat si prostor pro další spolupráci, vyhnout se soudnímu sporu. Cílem mediace není dokazování, ale vzájemné vysvětlení situace a pochopení. Protože mediační proces umožňuje stranám více efektivní a kreativní řešení sporů, neboť mediační dohoda je věcná, reálná, perspektivní a odráží možnosti i přání obou stran. Dohoda musí být písemná, podepsaná stranami konfliktu i zapsaným mediátorem. Vyřešení sporu je výsledkem vzájemného vyjednávání, nejedná se o rozhodnutí na základě aplikace právních norem. Mediační rozhodnutí je neveřejné na rozdíl od řízení civilního. Základními výhodami proti soudnímu řízení je: rychlost řízení, nižší náklady, neboť se neplatí soudní poplatky, nepřítomnost pozice vítěz-poražený typické pro soudní řízení.⁹²

I když někteří rodiče odmítají dohodu a volí raději cestu tzv. adverbivního rozvodu, je více těch, kteří i přes pocit křivdy sledují společný zájem, kterým je ochrana a péče o své děti.

⁹² Fryštenská, M.: Co přináší nový zákon o mediaci?. Právo a rodina. roč. 14, 9/2012, s. 3-4

4 Zapojení dětí do rozvodového řízení

4.1 Nejčastější dětské obavy

Dítě by mělo být o rozvodu rodičů informováno věcně se zdůrazněním skutečnosti, že neztrácí lásku ani jednoho z rodičů. Hrubé a nevhodné sdělení této informace může mít samo o sobě mnohem horší dopad, než přiměřeně a taktně sdělená skutečnost. Obecně platí, že se dětem nemá lhát. Není však nutné sdělovat jim celou pravdu, a to zejména pokud pro ně není zcela jasná, ale je důležité snažit se přiměřeně věku dítěte zodpovědět jeho dotazy a pomoci mu pochopit nastalou situaci.⁹³

Po rozchodu rodičů projevují děti strach nejen o sebe, ale i o oba rodiče. Za mnoha jejich otázkami se zpočátku může skrývat i pocit viny. Pro rodiče není snadné si tyto dětské pocity uvědomit, protože děti bývají často v důsledku celé situace podrážděné, reagují neadekvátně a nerozumně. Zvláště pro mladší děti je tato nová situace velmi zmatečná, protože nechápou význam slov „příští víkend“ o nic více než „navždy“.⁹⁴

Jednou z dalších z dětských starostí po rozvodu rodičů je obava, jak budou vycházet s novými partnery svých rodičů, mají strach z odmítnutí. Přestože mnoho dětí cítí neúplnost rodiny a chtějí, aby si rodiče našli nové partnery, současně se této situace bojí. Důležitou podmínkou pro to, aby se dítě necítilo nechtěné je pro něj vědět, že bude vidat druhého rodiče co nejčastěji. Významným zdrojem stresu je rovněž využívání dětí k vlastním cílům, když rodiče o sobě navzájem říkají špatné věci, záměrně se pomlouvají a vyzvídají na dítěti podrobnosti jejich nového života.⁹⁵

Obecně rozšířeným problémem u dětí po rozvodu rodičů je rovněž ztráta domova z důvodu přestěhování a ztráta sebedůvěry související se starostmi s odlišností. K tomu přispívá nesprávná domněnka dítěte, že je jediný mezi svými vrstevníky, jehož rodiče spolu nežijí. Rodiče by neměli zapomínat na povzbuzení nízkého sebevědomí dětí, promlouvat s nimi častěji o jejich pocitech a prožitcích,

⁹³ Novák, T.; Průchová, B.: Předrozvodové a porozvodové poradenství. Praha: Grada Publishing, a.s., 2007, s. 57-58

⁹⁴ Smith, H.: Děti a rozvod. Praha: Portál, 2004, s. 30

⁹⁵ Smith, H.: Děti a rozvod. Praha: Portál, 2004, s. 31-33

věnovat jim svou pozornost. V době kolem rozvodu nastává nejen pro rodiče, ale zejména pro dítě spousta nevyhnutelných změn. Čím více důvěrně známých věcí v životě dítěte zůstane, tím lépe. Důležitou roli pro dítě v této traumatické situaci hrají veškeré známé činnosti i lidé jemu doposud blízcí. Proto je velmi důležitý i trvalý kontakt s příbuznými obou rodičů. Děti mají většinou rády odcházejícího rodiče a nepřátelské vztahy mezi dospělými by je o tento vztah neměly připravit. Pokud k tomu dojde, pro dítě je tato skutečnost potvrzením jeho pocitu, že zůstalo opuštěné.⁹⁶

4.2 Reakce dětí na rozvod rodičů

V zátěžových situacích se projevují různé obranné mechanismy. V první fázi vyrovnávání se s rozvodem rodičů se některé děti snaží proti dané skutečnosti bojovat, jiné předstírají, že jim to nevadí, nebo se upnou na jiný zástupný problém. Ve druhé fázi jakoby se zatvrdily proti jednomu nebo oběma rodičům; nezřídká i proti sobě v souvislosti se sebeobviňováním za vzniklý stav. Následuje formální adaptace, kdy je vše jasné a zdánlivě pod kontrolou. Mnohdy pak ale malý podnět vyvolá následky, jakoby dítě mělo sníženou imunitu proti problémům.⁹⁷

Reakce dětí na spory mezi rodiči může být různá, neboť se jedná pro ně o velmi náročnou životní situaci. V mnoha případech se odvíjí od věku dítěte, jeho vlastností, temperamentu, charakteru, osobnosti. V řadě situací jsou reakce dítěte jeho jakýmsi obranným mechanismem. Dítě chce na sebe upozornit, dělá vše pro to, aby si ho dospělý všimnul. Některé děti jsou nezávislé, dokážou vyhledat pomoc u dospělých a umějí se s potížemi snadněji vyrovnat. Někdy se ale i u těchto dětí může objevit obratné skrývání jejich pocitů. Na druhé straně jsou děti, které v této situaci ztrácí sebedůvěru, jsou zoufalé a cítí se opuštěné. Většina dětí prožívá po rozchodu rodičů složité a proměnlivé emoce, kterým je pro dospělé často obtížné porozumět. Střídá se u nich radost s pláčem, smutek

⁹⁶ Smith, H.: Děti a rozvod. Praha: Portál, 2004, s. 37

⁹⁷ Novák, T.; Průchová, B.: Předrozvodové a porozvodové poradenství. Praha: Grada Publishing, a.s., 2007, s. 56

i vzdor. V žádném případě nelze předpokládat, že ticho signalizuje klid a nepřítomnost problémů.⁹⁸

Reakce dětí mohou být také ovlivněny i postavením v rodině. Velmi častým problémem je pro dítě zachovat loajalitu vůči oběma rodičům. Pro některé děti je tato situace natolik obtížná, že se přidají k jednomu z rodičů. Ovšem tato situace v sobě může skrývat jistá citová nebezpečí, zejména pokud dítě přebírá roli náhradního partnera nebo na svého rodiče dohlíží. Za těchto okolností přerůstá zdravý a přirozený zájem v překročení generační hranice.⁹⁹

Projevy emocí (smutek, hněv, deprese, vztek, pocit viny, úzkost, zmatek aj.) mohou být u dětí rozdílné, nebývají přehledné a nemívají přímý vztah k příčinám a následkům. Děti jsou méně zvyklé vyjadřovat své pocity slovy a nemají ani pro to dostatečně bohatou slovní zásobu. Dalšími projevy emocí je smutek, ztráta a osamělost. Dítě v období po rozvodu přestává být v denním kontaktu s jedním rodičem a současně často dochází i k omezení kontaktu a styku i se členy širší rodiny, které pochopitelně postrádá. Děti v některých případech ztrácí svůj dosavadní domov, školu i kamarády. Velmi citelná je i ztráta jistoty, kdy dítě přišlo o zázemí úplné rodiny a klesá jeho sebevědomí. Projevem pocitu ztráty je smutek, který děti dávají najevo přímo pláčem nebo nepřímým jednáním, prožívají pocity zoufalství a beznaděje, mají nedostatek energie a neúčastní se běžných aktivit, nekomunikují se svými vrstevníky. Návaly smutku mohou dítě natolik pohltit, že se nesoustředí ve škole a může dojít i ke zhoršení prospěchu.¹⁰⁰

Pocit bezmoci a nemožnosti ovlivnit důležité změny a záležitosti týkající se rodiny má často přímou souvislost se vztekem, který může být zástěrkou zoufalství a smutku. Projevy vzteku je možné rozdělit do tří zón. Děti, jejichž primární zónou jsou ústa, si cucají prsty, žvýkají papír, koušou si nehty nebo tužky a oblečení. Často také křičí a nadávají. Děti, jejichž primární zónou jsou ruce, rozbíjejí věci, trhají si vlasy nebo oblečení, tlučou kolem sebe. Děti, které upřednostňují ve svém projevu nohy, utíkají, kopou nebo dupou. Smyslem tohoto

⁹⁸ Špaňhelová, I.: Dítě a rozvod rodičů, Praha: Grada Publishing, a.s., 2010, s. 46

⁹⁹ Smith, H.: Děti a rozvod. Praha: Portál, 2004, s. 39

¹⁰⁰ Smith, H.: Děti a rozvod. Praha: Portál, 2004, s. 49-50

dělení je navrhnout dítěti, kam by mělo nasměrovat svoji energii. Děti jsou méně ovládnány vztekem, pokud si uvědomí, co je příčinou jejich pocitů a pokud je povzbudíme, aby své pocity projevíly způsobem, který neublíží jim, ani ostatním lidem. Takto se mohou děti naučit i jisté míře sebeovládání a získat přiměřenou sebedůvěru.¹⁰¹

Děti strádající pocitem ztráty často vykazují i psychosomatické příznaky, například bolesti hlavy, poruchy spánku, kožní vyrážky, noční děsy. Někdy koušou, kopají, trpí poruchou příjmu potravy-nechutenství, přejídají se. Koktání, tj. zadržování v řeči, je projev toho, že má dítě v sobě větší emoční náboj a neumí se s ním „poprat“. Také pomočování se může u dítěte projevit jako důsledek náročné rodinné situace plné hádek a sporů, a to jako reakce ve chvíli strachu. Pokud však děti najdou přijatelný způsob, jak se zbavit svých negativních pocitů a setkají se s určitou odezvou ze strany rodičů, po nějaké době se vzpamatují. Jestliže však nenajdou uspokojivou formu odezvy rodičů, začnou někdy ubližovat sobě nebo ostatním.¹⁰²

Děti používají řadu strategií, jež jim pomáhají vyrovnat se se situacemi, které jsou pro ně nepříjemné a nežádoucí. Dospělí mohou některé z těchto reakcí dětí považovat za uličnické, zlomyslné, agresivní, či dokonce škodlivé pro ně nebo okolí. Rodiče by se měli snažit o značnou míru porozumění, aby pochopili, že chování jejich dětí má přímou souvislost s rozchodem. Může se jednat o zvýšené neposlušání, používání vulgárních slov, nadávek, negování všeho, co rodiče řeknou. Svoji neurvalost ve většině případů děti používají ve vztahu k tomu, kdo je z rodičů osobnostně slabší a více zranitelnější. U starších dětí je možnou reakcí na rodinnou situaci útěk z domova k partě nebo k lásce. Děti se snaží tímto svým projevem najít někoho, kdo je bude mít podle jejich názoru rád a současně je to v některých případech i známkou toho, že tuto lásku v domácím prostředí postrádají. V některých okamžicích nejistota dítěte z toho, co bude, jak všechno v rodině dopadne, může mít za následek i to, že začne bít jiné děti, šikanovat je, nebo začne demonstrativně ubližovat samo sobě. Jednou z možných negativních reakcí dítěte na rozchod nebo spory rodičů může

¹⁰¹ Smith, H.: Děti a rozvod. Praha: Portál, 2004, s. 51-54

¹⁰² Smith, H.: Děti a rozvod. Praha: Portál, 2004, s. 40

být rovněž dětská lhavost. Lží chce ve většině případů dítě na sebe nejen upozornit, ale i někoho zranit a vyburcovat k reakci. Prvotně si dítě neuvědomuje, že reakce rodiče bude negativní. V období, kdy jsou v rodině náročné situace, rodiče řeší spory a uvažují o rozchodu, může dítě reagovat na stávající situaci formou drobných protestních krádeží, kdy odcizí něco vědomě a takovým způsobem, aby bylo odhaleno. Opět je to projev určité snahy dítěte o upoutání pozornosti rodičů.¹⁰³

Reakce dětí souvisí především s věkem dítěte. Mnohé pocity jsou u dětí stejné, ale s věkem se mění jen jejich vyjádření. Novorozenec ani kojeneček samozřejmě nerozumí obsahu a významu slov, ale vnímá atmosféru, která v rodině vládne. Dítě vnímá, jak se cítí člověk, který se o něj v danou chvíli stará. To vše se může projevit u dítěte větší plačtivostí, neklidem, častým buzením.¹⁰⁴

Ve věku batolete (1–3roky) už dítě vnímá obsah slov, dovede pochopit také jednoduché souvislosti. Pokud se stává svědky nedorozumění, hádek nebo mlčení, je zapotřebí mu nabídnout objetí a rovněž krátké vysvětlení, mluvit a hrát si s ním. V tomto věku je možné, že se dítě více bude projevovat vztekem, může mít neklidný spánek, trpět nočními děsami. Protože ještě neumí přesně vyjádřit své pocity, utíká k těmto reakcím, jimiž chce dát najevo, že se něco děje a není v pořádku.¹⁰⁵

Předškolní věk (3-6 let) je v mnohém ovlivněn fantazií a představami, na jejichž základě si dítě často dělá své vlastní úsudky. Malé děti nemají dostatečnou slovní zásobu, aby dokázaly vyjádřit své složité pocity, které v této souvislosti prožívají. Dávají je proto najevo svým chováním (pláčem, vztekem). Dítěti by se mělo dostat ujištění, že jej oba rodiče mají rádi, neměli by bránit kontaktu s druhým rodičem a bránit dítěti, aby projevovalo blízkost k tomu druhému po dobu, kdy je od něj odloučeno.¹⁰⁶

V mladším školním věku (do 11 let) děti začínají chápat trvalost rozchodu rodičů. U dítěte se v tomto věku již projevuje vyšší rozumová zralost. Je proto

¹⁰³ Špaňhelová, I.: Dítě a rozvod rodičů. Praha: Grada Publishing, a.s., 2010, s. 46-67

¹⁰⁴ Špaňhelová, I.: Dítě a rozvod rodičů. Praha: Grada Publishing, a.s., 2010, s. 85

¹⁰⁵ Špaňhelová, I.: Dítě a rozvod rodičů. Praha: Grada Publishing, a.s., 2010, s. 87-88

¹⁰⁶ Špaňhelová, I.: Dítě a rozvod rodičů. Praha: Grada Publishing, a.s., 2010, s. 89

schopné slyšet argumenty a důvody rodičů a dovede v mnoha případech pochopit, proč k rozchodu došlo. Je schopno zaujmout i svůj názor. Děti v tomto věku někdy skrývají svá trápení za hněv. Zastrášují, ničí věci, buší, kopou kolem sebe a ubližují. Některé mohou mít potíže se soustředěním ve škole, jiné děti naopak ve školním prostředí nachází jakési útočiště od domácích starostí. Důležité je i v tomto období věku dítěte, aby s ním rodiče jednali otevřeně, neobviňovali jeden druhého, byli upřímní. Dítě má v tomto věku i větší vnímání své odpovědnosti, a mělo by tudíž znát své povinnosti, pomáhat rodičům, rozpoznat své špatné chování a být za něj zodpovědné.¹⁰⁷

Děti ve věkové skupině dospívající mládeže (11-20 let) bývají rizikovou skupinou. Co se týká psychického vývoje a zrání dítěte, může být období puberty pro rodiče i děti samotné velmi náročné. Dítě prožívá v pubertálním věku určitou disharmonii, bývá vůči rodičům i svému okolí kritické, mění často názory. Současně je i citově rozkolísané, často hledá samo sebe, svou identitu. Má pocit, že rozchodem rodičů ztrácí i své zázemí.¹⁰⁸ Dospívající mladí lidé jsou velmi zranitelní, protože se rmoutí stejně jako malé děti, ale současně už začínají chápat svět dospělých, neboť se sami za dospělé považují. Některé děti touží zbavit se stresu z rodinné situace a uchylují se převážně do společnosti svých vrstevníků. Dospívající mladí lidé mohou rovněž cítit rozpaky nad očividným sexuálním vztahem rodičů s novým partnerem. Opět je ze strany rodičů velmi důležité dát dítěti prostor, mluvit s ním, komentovat jeho chování, ale nebát se vyjádřit i své vlastní pocity, osamělost, smutek, které již dítě dokáže pochopit, a být mu také oporou.¹⁰⁹

V dospělosti vyvolává rozvod rodičů pocity ztráty, někdy i závisti nebo úzkosti a problémy dané skutečností mohou ovlivnit chování a reaktivitu ve vlastním manželství. Narušený kontakt s jedním nebo s oběma rodiči může záporně ovlivnit i život vnoučat.¹¹⁰

¹⁰⁷ Špaňhelová, I.: Dítě a rozvod rodičů. Praha: Grada Publishing, a.s., 2010, s. 92-93

¹⁰⁸ Špaňhelová, I.: Dítě a rozvod rodičů. Praha: Grada Publishing, a.s., 2010, s. 94-95

¹⁰⁹ Smith, H.: Děti a rozvod. Praha: Portál, 2004, s. 45-46

¹¹⁰ Novák, T.; Průchová, B.: Předrozvodové a porozvodové poradenství. Praha: Grada Publishing, a.s., 2007, s. 55

4.3 Pomoc dětem

Oba rodiče by po ukončení společného manželství měli zůstat pro své děti dobrým, milujícím, pozorným rodičem a dodržovat vše, co dětem slíbili. V očích dětí jsou oba rodiče stále nenahraditelní. Zákon o rodině stanoví, že i po rozvodu jsou oba rodiče odpovědní za řádnou výchovu dítěte. To znamená, že ani ten z rodičů, který po rozvodu nemá dítě ve své péči, není z této odpovědnosti vyňat. Musí se k této odpovědnosti nejen hlásit, ale současně je zapotřebí mít i podmínky a možnost kontaktů s dítětem, aby ji mohl naplňovat. Pro dítě je pochopitelně velkou výhodou, je-li styk s oběma rodiči zachován. Mohou však nastat dvě nebezpečné situace. Jednak když v jednom z partnerů převládne pocit zklamání, ztráty, osamocení, a to do takové míry, že se upne na dítě, které se mu stává doslova vším. Dítě tak velmi zatěžuje svými pocity a problémy. Zvláště matky se snaží děti zahrnovat až přílišnou péčí a obětavostí. Druhá nevhodná situace nastává, když partner vidí smysl života v naprostém odstranění druhého partnera ze života dítěte a převládne u něj nenávist a touha po pomstě. Pokud mezi rodiči přece jen vznikne určité nepřátelství, měli by se snažit z něj co nejdříve vymanit, neboť jedině tak mohou svému dítěti nejvíce pomoci.¹¹¹

Everett navrhuje několik zásad, jak pomoci dětem po rozvodu. Rodiče by neměli mluvit pohrdavě o druhém rodiči a kritizovat před dítětem jeho nový způsob života. Měli by se ke svým dětem chovat čestně a otevřeně, dát jim čas, aby si zvykly na novou situaci, dodržovat své sliby, ale současně děti příliš svými problémy nezatěžovat, neobviňovat je a nedovolit jim, aby se obviňovaly samy. Při výměně dětí by si rodiče měli stále důvěřovat, i když jako přátelé nebo partneři v manželství svou vzájemnou důvěru ztratili. Důležitý je jednotný přístup k výchově dítěte a respektování obdobných pravidel. Dětem je možné vysvětlit, že rodiče spolu již nemohou žít, ale současně je nutné dítě ujistit o jejich nezměněné lásce a vztahu k nim. Rodiče by neměli připustit, aby jimi děti manipulovaly nebo je popouzely proti sobě navzájem. Děti se přizpůsobují snadněji, jestliže se rodičům podaří vytvořit stabilní plán setkávání se s dětmi, který spolehlivě

¹¹¹ Matějček, Z.; Dytrych, Z.: Krizové situace v rodině očima dítěte. Praha: Grada Publishing a.s., 2002, s. 47-48

dodržují. Je-li kontakt s jedním z rodičů omezován nebo dokonce odepírán a zakazován, může tato skutečnost dítě trvale citově poškodit.¹¹²

Rodiče po rozvodu mívají sklon zaměňovat citové potřeby dítěte za potřeby materiální a zahrnují je drahými hračkami a oblečením. Jsou mnohdy přesvědčeni, že pokud dítěti více koupí a dovolí, zajistí si jeho lásku. Pro dítě je mnohem důležitější, je-li rodič samostatnou a spolehlivou osobností, nepodbízí se, dodrží slovo. Dárky, pokud se nestanou samozřejmostí, jsou jistě vhodné a na místě, ale nesmí jich být moc a mít zavazující účel.¹¹³

Neméně významnou roli v pomoci dětem v období rozvodu rodičů jednoznačně mají i prarodiče. Aby ale jejich pomoc byla co nejúčinnější, mělo by jejich jednání být citlivé a uvážené. Není vhodné kritizovat v přítomnosti dětí rodiče, neboť většina dětí je vázána silnou loajalitou vůči oběma. Významná je pomoc prarodičů bezprostředně po rozvodu, kdy se rodina musí přizpůsobit mnohým změnám. Rodiče jistě uvítají s úlevou, mohou-li odpovědnost za děti na chvíli přenechat prarodičům. Dětem naopak prospívá známá, nekonfliktní atmosféra. Pokud žijí prarodiče daleko od svých vnoučat, je vhodné, aby je alespoň prostřednictvím dopisů nebo telefonických hovorů ujišťovali o své lásce a zájmu. V období, kdy se rodiče přestanou mít rádi, děti potřebují mnohem častěji ujištění, že jsou milovány.¹¹⁴

¹¹² Everett, C.; Everettová S. V.: Zdravý rozvod pro rodiče i děti. Praha: Talpress, 2000, s. 133-134

¹¹³ Matějček, Z.; Dytrych, Z.: Krizové situace v rodině očima dítěte. Praha: Grada Publishing a.s., 2002, s. 49-50

¹¹⁴ Warshak, R. A.: Revoluce v porozvodové péči o děti. Praha: Portál, 1996, s. 57-59

5 Orgán sociálně-právní ochrany dětí

Činnost a pravomoci orgánů sociálně-právní ochrany dětí (OSPOD) jsou upraveny v § 17 zákona č. 359/1999 Sb., zák. o sociálně-právní ochraně dětí. „*Obecní úřad obce s rozšířenou působností a) vykonává funkci opatrovníka a poručníka; může být ustanoven opatrovníkem i v případě zastupování dítěte ve vztahu k cizině, b) činí neodkladné úkony v zájmu dítěte a v jeho zastupování v době, kdy není dítěti ustanoven poručník nebo dokud se ustanovený poručník neujme své funkce.*“ „*Sociálně právní ochranou dětí se rozumí zejména a) ochrana práva dítěte na příznivý vývoj a řádnou výchovu, b) ochrana oprávněných zájmů dítěte, včetně ochrany jeho jmění, c) působení směřující k obnovení narušených funkcí rodiny, d) zabezpečení náhradního rodinného prostředí pro dítě, které nemůže být trvale nebo dočasně vychováváno ve vlastní rodině.*“¹¹⁵ „*Místní příslušnost krajského úřadu, obecního úřadu obce s rozšířenou působností a obecního úřadu se řídí místem trvalého pobytu dítěte, není-li dále stanoveno jinak.*“¹¹⁶

Od 1. 1. 2013 vešla zákonem č.401/2012 Sb. v platnost novela stávajícího zákona č.359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí, jejímž hlavním cílem je vytvoření podmínek pro systematickou sociální práci s rodinami a zaměření na moderní metody a vědecké poznatky v oblasti vývoje a potřeb dětí. Novela obsahuje posílení koordinační role orgánů sociálně-právní ochrany, vymezuje některé metody sociální práce a stanoví závazné postupy pro řešení závažných případů. Důraz je kladen i na respektování hierarchie přijímaných opatření, která by měla vždy směřovat k podpoře původního rodinného prostředí nebo k zajištění prostředí náhradního. „*Opatření sociálně-právní ochrany musí být zvolena tak, aby na sebe navazovala a vzájemně se ovlivňovala. Při výkonu a realizaci opatření mají přednost ta, která zabezpečí řádnou výchovu a příznivý vývoj dítěte v jeho rodinném prostředí a není-li to možné náhradním rodinném prostředí; při tom se postupuje s využitím metod sociální práce a postupů odpovídajících současným vědeckým poznatkům.*“¹¹⁷ Podstatou sociálně-právní ochrany dítěte je jeho právo vyrůstat v rodinném prostředí a ochrana rodičovství. „*Předním*

¹¹⁵ § 1 odst. 1 zákona č. 359/ 1999 Sb., zák. o sociálně-právní ochraně dětí

¹¹⁶ § 61 odst. 1 zákona č. 359/1999 Sb., zák. o sociálně-právní ochraně dětí

¹¹⁷ § 9a odst. 2 zákona č. 401/2012 Sb., novela zák. o sociálně-právní ochraně dětí

hlediskem sociálně-právní ochrany je zájem a blaho dítěte, ochrana rodičovství a rodiny a vzájemné právo rodičů a dětí na rodičovskou výchovu a péči. Přitom se přihlíží i k širšímu sociálnímu prostředí dítěte.“¹¹⁸

V situacích, kdy je ohrožena výchova a vývoj dítěte, jsou přijímána opatření na jeho ochranu a k poskytnutí pomoci rodičům, případně jiným osobám odpovědným za výchovu dítěte. „*Nastane-li situace, která ohrožuje řádnou výchovu a příznivý vývoj dítěte, kterou rodiče nebo jiné osoby odpovědné za výchovu dítěte nemohou nebo nejsou schopni sami řešit, je nezbytné přijmout na ochranu dítěte a k poskytnutí pomoci rodičům nebo jiným osobám odpovědným za výchovu dítěte potřebné opatření sociálně-právní ochrany podle části třetí.*“¹¹⁹

Přednost mají vždy opatření respektující a upřednostňující setrvání dítěte ve vlastní rodině, případně v náhradním rodinném prostředí. To vše ovšem za předpokladu zajištění řádné výchovy a příznivého vývoje dítěte. Mezi opatření sociálně-právní ochrany patří preventivní a poradenská činnost, která zahrnuje například působení na rodiče, aby plnili své rodičovské povinnosti, projednávání nedostatků ve výchově dítěte jako i nedostatky chování přímo s dítětem, poskytování nebo zprostředkování poradenství, vyhodnocování rodinné situace a následné vypracování individuálního plánu ochrany dítěte, pořádání případových konferencí a jiné. „*Obecní úřad obce s rozšířenou působností je povinen a) sledovat nepříznivé vlivy působící na děti a zjišťovat příčiny jejich vzniku, b) činit opatření k omezování působení nepříznivých vlivů na děti, c) pravidelně vyhodnocovat situaci dítěte a jeho rodiny, a to zejména z hlediska posouzení, zda se jedná o dítě uvedené v § 6, podle druhu a rozsahu opatření nezbytných k ochraně dítěte, a poskytovat pomoc rodičům nebo jiným osobám odpovědným za výchovu dítěte, d) zpracovat na základě vyhodnocení situace dítěte a jeho rodiny podle písmene c) individuální plán ochrany dítěte, který vymezuje příčiny ohrožení dítěte, stanoví opatření k zajištění ochrany dítěte, k poskytnutí pomoci rodině ohroženého dítěte a k posílení funkcí rodiny a stanoví časový plán pro provádění těchto opatření, a to ve spolupráci s rodiči nebo jinou osobou odpovědnou za výchovu dítěte, dítětem a odborníky, kteří se podílejí na řešení problému dítěte a jeho rodiny, e) pořádat případové konference pro řešení*

¹¹⁸ § 5 zákona č. 359/ 1999 Sb., zák. o sociálně-právní ochraně dětí

¹¹⁹ § 9a odst. 1 zákona č. 401/2012 Sb., novela zák. o sociálně-právní ochraně dětí

*konkrétních situací ohrožených dětí a jejich rodin, a to ve spolupráci s rodiči a jinou osobou odpovědnou za výchovu dítěte, dalšími přizvanými osobami, zejména zástupci škol, školských zařízení, zařízení poskytovatelů zdravotních služeb, orgánů činných v sociální oblasti, orgánů policie, státních zástupců, odborných pracovníků v oblasti náhradní rodinné péče, poskytovatelů sociálních služeb a pověřených osob; pro účast na případové konferenci platí § 38 odst. 7 obdobně.*¹²⁰ Vyhodnocování lze rozdělit do dvou fází. Nejprve orgán sociálně-právní ochrany dětí zjišťuje, zda se jedná o dítě, na něž se z důvodů vymezených v §6 zákona vztahuje sociálně-právní ochrana. Jedná se například o tyto důvody: smrt rodičů, nezodpovědné plnění rodičovské povinnosti, zneužívání práva plynoucí z rodičovské zodpovědnosti u osob, kterým bylo dítě svěřeno do výchovy a jiné. Dalším krokem je podrobné vyhodnocení rodinné situace, jehož cílem je shromáždit a analyzovat relevantní informace tak, aby bylo možno zvolit k ochraně dítěte optimální opatření a postup. Vyhodnocení se provádí ve třech oblastech: situace dítěte, rodiny a širšího prostředí.

Individuální plán vzniká ve spolupráci s rodiči nebo osobami, které jsou odpovědné za výchovu dítěte a odborníky, kteří se na řešení rodinných problémů podílejí. Vedle popisu příčin se jedná především o účel, cíl a soupis opatření, která budou vykonávána ve vztahu k dítěti a rodině. Navrhovaná opatření jsou zaměřena na podporu původního rodinného prostředí. Podle plánu postupuje nejen orgán sociálně-právní ochrany, ale odráží se i v práci s dítětem v některém z typů náhradní nebo pěstounské péče, upravuje práci s dítětem v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc a v zařízeních působících ve školské oblasti (střediska výchovné péče). Součástí plánu je časový harmonogram provádění jednotlivých opatření, způsob jejich hodnocení, úkoly všech subjektů zapojených do řešení situace dítěte. „*Individuální plán ochrany dítěte se a) zpracovává s důrazem na přijetí opatření, které umožní setrvání dítěte v péči rodičů nebo jiných osob odpovědných za výchovu dítěte, b) vypracovává od počátku doby poskytování sociálně-právní ochrany, nejpozději do 1 měsíce od zařazení dítěte do evidence obecního úřadu obce s rozšířenou působností, c) pravidelně aktualizuje, zejména v situacích, kdy je uloženo výchovné opatření, nařízena ústavní výchova,*

¹²⁰ § 10 odst. 3 zákona č. 401/2012 Sb., novela zák. o sociálně-právní ochraně dětí

*ochranná výchova nebo kdy je dítě svěřeno do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, do pěstounské péče nebo jiné náhradní výchovy.*¹²¹

Další metodou systematické práce s rodinou jsou již zmiňované případové konference, jejichž svolavatelem je orgán sociálně-právní ochrany dětí. Účastníky jsou rodiče či jiné osoby odpovědné za výchovu dítěte, zástupci škol, poskytovatelé zdravotnických služeb, sociální pracovníci, orgány policie. Případová konference je svolávána v závažných případech, kdy je například soudu navrhován vážný zásah do rodiny, jakým je návrh na omezení či zbavení rodičovské odpovědnosti, nařízení ústavní výchovy, svěřeni dítěte do pěstounské péče, uloženi výchovného opatření aj. Výchovná opatření (napomenutí, dohled, uloženi omezení, zákaz určitých činností, uloženi povinnosti využiti odbornou poradenskou pomoc aj.) může ukládat pouze obecní úřad s rozšířenou působností. Nově lze tato omezení ukládat nejen nezletilým dětem, ale i rodičům a jiným osobám odpovědným za výchovu dítěte. V případě, že preventivní opatření nevedou k nápravě, může soud dočasně odejmout dítě z péče rodičů a naříditi na dobu maximálně tři měsíce pobyt ve středisku výchovné péče, v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, v zařízení poskytovatele zdravotních služeb nebo v domově pro osoby se zdravotním postižením, a to vždy co nejbližše bydliště rodičů nebo jiných blízkých osob dítěte.¹²²

Průlomovou úpravou je standardizace orgánů sociálně-právní ochrany a osob pověřených k výkonu sociálně-právní ochrany. „*Orgány sociálně-právní ochrany, zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc a pověřené osoby jsou povinny se řídit při výkonu sociálně-právní ochrany standardy kvality sociálně-právní ochrany, které jsou kritérii určujícími úroveň kvality poskytování sociálně-právní ochrany. Plnění standardů kvality sociálně-právní ochrany se hodnotí systémem bodů.*“¹²³ „*Standardy kvality sociálně-právní ochrany obsahují a) principy a bodové hodnocení výkonu sociálně-právní ochrany, b) standardy sociální práce s klientem, c) standardy personálního a organizačního zajištění výkonu sociálně-právní ochrany, d) technicko-provozní zajištění sociálně-právní*

¹²¹ § 10 odst. 5 zákona č. 401/2012 Sb., novela zák. o sociálně-právní ochraně dětí

¹²² Macela, M.: Podrobný výklad některých ustanovení novely zákona o sociálně-právní ochraně dětí od 1. 1. 2013. Právo a rodina. Praha: Linde, 2012, roč. 15, č. 1/2013, s. 1-4

¹²³ § 9a odst. 3 zákona č. 401/2012 Sb., novela zák. o sociálně-právní ochraně dětí

ochrany.“¹²⁴ Standardizace by měla znamenat stanovení závazných postupů a parametrů pro kvalitní výkon: počet pracovních úvazků, lhůty řešení, kvalifikační předpoklady aj. Pro pracovníky sociálně-právní ochrany dětí budou standardy představovat například počet rodin, s nimiž bude pracovník pracovat, úpravu přístupů ke klientům (nediskriminace), pracovní postupy a způsob komunikace s klienty, technické a materiální vybavení úřadů apod.

Dalšími úpravami v činnosti orgánů sociálně-právní ochrany jsou změny v oblasti předávání a sdílení informací a institut sociální kurately, kterému se dostalo legislativního vymezení. Jde o specifickou činnost orgánu sociálně-právní ochrany dětí spočívající v systematické práci s dětmi, které jsou ve zvýšené míře ohroženy sociálně-patologickými jevy. Určitých změn doznává rovněž úprava oznamovací povinnosti. Zákon v § 10 odst. 4 nově ukládá orgánům sociálně-právní ochrany povinnost poskytnout na požádání vymezenému okruhu subjektů (státní orgány, školská zařízení, poskytovatelé zdravotních služeb aj.) zprávu, jak bylo s jeho oznámením naloženo, zejména zda orgán sociálně-právní ochrany shledal na základě podnětu ohrožení dítěte. Při plnění této povinnosti je dbáno na zachování ochrany osobních údajů.¹²⁵

V oblasti přestupků a správních deliktů došlo k rozšíření možnosti projednávat přestupky i prostřednictvím přestupkových komisí. V případech, kdy je třeba navázat v rámci sociální práce s rodinou kontakt, je obtížné, aby orgán sociálně-právní ochrany vystupoval zároveň jako represivní orgán ukládající peněžité sankce.

Na základě novelizovaného § 178 OSŘ budou orgány sociálně-právní ochrany dětí účastníky řízení ve věcech péče soudu o nezletilé v případech, kdy je toto řízení zahájeno na základě návrhu jiného subjektu, a to i v případech, kdy orgán sociálně-právní ochrany není ustanoven opatrovníkem dítěte.¹²⁶

Sociální pracovníci sledují rodinnou situaci dítěte a vyžaduje-li to zájem dítěte, mohou využít několik opatření k nápravě nežádoucí rodinné situace. Jedná se o pohovor s rodiči týkající se nutnosti dodržování eventuálního soudního

¹²⁴ § 9a odst. 4 zákona č. 401/2012 Sb., novela zák. o sociálně-právní ochraně dětí

¹²⁵ Macela, M.: Podrobný výklad některých ustanovení novely zákona o sociálně-právní ochraně dětí od 1. 1. 2013 (2.). Právo a rodina. Praha: Linde, 2013, roč. 15, č. 2/2013, s. 3-4

¹²⁶ Macela, M.: Podrobný výklad některých ustanovení novely zákona o sociálně-právní ochraně dětí od 1. 1. 2013 (2.). Právo a rodina. Praha: Linde, 2013, roč. 15, č. 2/2013, s. 6

rozhodnutí a především vzájemných dohod mezi nimi, napomenutí, stanovení dohledu nad nezletilým dítětem, stanovení omezení, která zamezují působení škodlivých vlivů na dítě nebo uložení povinnosti využít služby odborné poradenské pomoci či terapie. V souvislosti s plněním svých úkolů jsou pracovníci orgánů sociálně-právní ochrany oprávněni navštěvovat rodinu, ve které nezletilé dítě žije a zjišťovat doplňující informace o sociálních podmínkách, chování a výchově dítěte v místě bydliště, školském či zdravotním zařízení. *„Rodiče jsou povinni a) spolupracovat s orgány sociálně-právní ochrany při ochraně zájmů a práv dítěte, b) na výzvu příslušného orgánu sociálně-právní ochrany se dostavovat k osobnímu jednání, předložit listiny a další doklady a poskytnout nezbytné informace, je-li jich třeba pro výkon sociálně-právní ochrany, c) umožnit návštěvu zaměstnance orgánu sociálně-právní ochrany a zaměstnance obce s rozšířenou působností zařazeného do obecního úřadu v obydlí, popřípadě v jiném prostředí, kde dítě žije, je-li to nezbytné pro ochranu života nebo zdraví dítěte nebo pro ochranu jeho práv.“*¹²⁷

Je-li potřeba, zaměstnanci orgánů sociálně-právní ochrany mají rovněž oprávnění pořídit obrazové snímky a obrazové a zvukové záznamy dítěte a prostředí, v němž dítě žije, což vyplývá z § 52 odst. 2 zákona o sociálně-právní ochraně dětí.

Vzhledem k tomu, že se rodiče nezletilých dětí jako jejich zákonní zástupci často dostávají v průběhu rozvodového řízení do vzájemných konfliktů a dochází mezi nimi ke střetu zájmů, nemohou po dobu řízení zastupovat zájmy svého nezletilého dítěte. V takovém případě musí být dítěti pro dané soudní řízení ustanoven soudem opatrovník. *„Nemůže-li dítě zastoupit žádný z rodičů, ustanoví soud dítěti opatrovníka, který bude dítě v řízení nebo při určitém právním úkonu zastupovat. Tímto opatrovníkem zpravidla ustanoví orgán vykonávající sociálně-právní ochranu dětí.“*¹²⁸ Činnost opatrovníka je jednou z funkcí, kterou vykonávají a zajišťují pracovníci OSPOD. *„Rozsah práv a povinností opatrovníka vymezí soud z hlediska účelu, pro který byl opatrovník ustanoven, aby ochrana zájmů nezletilého byla plně zajištěna.“*¹²⁹ Při ustanovení opatrovníka je soud

¹²⁷ § 53 odst. 2 zákona č. 359/1999 Sb., zák. o sociálně-právní ochraně dětí

¹²⁸ § 37 odst. 2 zákona č. 94/1963 Sb., zák. o rodině

¹²⁹ § 84 zákona č. 94/1963 Sb., zák. o rodině

povinen vymezit rozsah jeho práv a povinností z hlediska účelu, pro který byl opatrovník ustanoven.¹³⁰ Konkrétní pracovník úřadu prochází celým případem nezletilého dítěte, tj. je v kontaktu s rodiči, provádí potřebná šetření a účastní se jako zástupce nezletilého dítěte všech soudních jednání. Tento pracovník nemá pravomoc vydávat závazná rozhodnutí, ale jeho činnost může pomoci k urovnání případných konfliktů mezi rodiči a zejména přispět k tomu, aby v rámci soudního řízení bylo zohledněno vše, co je v zájmu nezletilého dítěte. Na rozdíl od soudce, který v řízení rozhoduje, má pracovník OSPOD možnost mnohem více proniknout do podstaty vlastního případu a jeho nestranné stanovisko může ovlivnit rozhodnutí soudu. Pokud dojde ke kolizi zájmů mezi pracovníkem OSPOD a jinou osobou (př. rodič), dojde k projednávání věci prostřednictvím podání námítky podjatosti dle správního řádu. *„Každá osoba bezprostředně se podílející na výkonu pravomoci správního orgánu (dále jen „úřední osoba“), o níž lze důvodně předpokládat, že má s ohledem na svůj poměr k věci, k účastníkům řízení nebo jejich zástupcům takový zájem na výsledku řízení, pro nějž lze pochybovat o její nepodjatosti, je vyloučena ze všech úkonů v řízení, při jejichž provádění by mohla výsledek řízení ovlivnit.“* *„Účastník řízení může namítat podjatost úřední osoby, jakmile se o ní dozví. K námitce se nepřihlédne, pokud účastník řízení o důvodu vyloučení prokazatelně věděl, ale bez zbytečného odkladu námitku neuplatnil. O námitce rozhodne bezodkladně usnesením služebně nadřízený úřední osoby nebo ten, kdo má obdobné postavení.“*¹³¹

Dítě má právo na informace týkající se jeho osoby, může vyjádřit svůj názor a rovněž požádat orgány a zařízení sociálně-právní ochrany o pomoc, a to i bez vědomí svých rodičů. *„Dítě, které je schopno formulovat své vlastní názory, má právo pro účely sociálně-právní ochrany tyto názory svobodně vyjadřovat při projednávání všech záležitostí, které se ho dotýkají, a to i bez přítomnosti rodičů nebo jiných osob odpovědných za výchovu dítěte. Vyjádření dítěte se při projednávání všech záležitostí týkajících se jeho osoby věnuje náležitá pozornost odpovídající jeho věku a rozumové vyspělosti. Při své činnosti bere orgán sociálně-právní ochrany v úvahu přání a pocity dítěte s přihlédnutím k jeho věku a vývoji tak, aby nedošlo k ohrožení nebo narušení jeho citového a psychického*

¹³⁰ R 20/80 publikováno ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek NS, s. 138

¹³¹ § 14 odst. 1,2 zákona č. 500/2004 Sb., správní řád

vývoje. ¹³² „Dítě, které je schopno s ohledem na svůj věk a rozumovou vyspělost posoudit dosah a význam rozhodnutí vyplývajících ze soudního nebo správního řízení, kterého je účastníkem, nebo jde-li o jiné rozhodnutí vztahující se k jeho osobě, obdrží od orgánu sociálně-právní ochrany informace o všech závažných věcech jeho osoby se týkajících.“¹³³

OSPOD jako účastník řízení o výkonu rodičovské zodpovědnosti bývá také pomocným orgánem pro toho rodiče, kterému nebylo dítě svěřeno do péče po rozvodu a kterému druhý rodič brání v pravidelném styku s dítětem. Pracovník OSPOD v této situaci většinou plní roli prostředníka při uzavření mimosoudní dohody rodičů, kterou je stanoven režim styku dítěte s rodičem, se kterým dítě nežije ve společné domácnosti. Tato mimosoudní dohoda je sice soudně nevymahatelná, ale může zabránit dalším sporům mezi rodiči. Pokud pomoc pracovníka OSPOD v takové situaci nepomůže, případ je postoupen k soudu. V rámci soudního řízení opatrovník připravuje pro soud podklady pro řízení. Jedná se o podrobnou zprávu vytvořenou na základě osobních rozhovorů s rodiči, dítětem, popřípadě jinými členy domácnosti, včetně návštěv v rodině. Zpráva zahrnuje výchovné poměry v rodině, výchovné předpoklady rodičů, životní prostředí dítěte a může obsahovat i návrh na řešení situace, popřípadě doporučení vyšetření soudním znalcem z oboru psychologie nebo psychiatrie. Opatrovník je rovněž účastníkem soudního řízení.¹³⁴

¹³² § 8 odst. 2 zákona č. 359/1999 Sb., zák. o sociálně-právní ochraně dětí

¹³³ § 8 odst. 3 zákona č. 359/1999 Sb., zák. o sociálně-právní ochraně dětí

¹³⁴ Novák, T.; Průchová, B.: Předrozvodové a porozvodové poradenství. Praha: Grada Publishing, a.s., 2007, s. 88

6 Svěření dítěte do péče

6.1 Historie

Svěřování dětí do péče z hlediska historie je velmi zajímavé. V dobách antického Říma měli otcové nad svými dětmi naprostou moc, mohli je prodat do otroctví nebo je dokonce zabít. Práva matek v této době prakticky neexistovala. V případě rozvodu přešla péče o dítě automaticky na otce, jehož právo na dítě bylo rovnocenné právu na majetek. Až do 18. století bylo úkolem právě otců připravit děti pro život. Ženy jako matky takovou úlohu nemohly plnit, neboť byly od společnosti příliš izolovány a samy ochranu mužů potřebovaly. Až v 19. století začaly soudy omezovat téměř absolutní právo otce na svěření dítěte do péče. Postupně se začalo na malé děti pohlížet tak, že mají specifické potřeby, které dovedou lépe uspokojit matky. Ve 20. století podpořila význam mateřské péče ještě popularizace psychoanalytických teorií Sigmunda Freuda, jehož psychoanalýza zdůrazňovala jedinečný přínos matky k psychické pohodě dítěte a znamenala i vědeckou podporu pro měnící se postoje společnosti v otázce svěření dítěte do péče po rozvodu. Po celou dobu historie převládaly vždy rozdílné stereotypní představy o povaze muže, ženy i dítěte, které určovaly, komu bude dítě svěřeno do péče. V dřívějších dobách to byl muž, který díky své povaze a společenskému postavení dokázal dítě lépe chránit a zaopatřit. Později to byla naopak žena, která vzhledem ke své povaze byla naopak lépe vybavena k tomu, aby dětem poskytovala lásku a pečovala o ně. Tyto předpoklady většinou vycházely z folkloru a z předsudků o rolích mužů a žen. Spoléhat však na předsudky o mužích, či ženách a dětech je nedostatečným východiskem při rozhodování o dalším životě dítěte po rozvodu, neboť jsou opomíjeny skutečné potřeby dítěte.¹³⁵

6.2 Druhy péče o dítě po rozvodu rodičů

„Manželství nelze rozvést, dokud nenabude právní moci rozhodnutí o úpravě poměrů k nezletilým dětem pro dobu po rozvodu, které vydá soud v řízení podle §176 občanského soudního řádu.“¹³⁶ Do NOZ byla převzata

¹³⁵ Warshak, R. A.: *Revoluce v porozvodové péči o děti*. Praha: Portál, 1996, s. 24-28

¹³⁶ § 25 zákona č. 94/1963 Sb., zák. o rodině

dosavadní úprava, ale v souladu s novou koncepcí je úprava poměrů zaměřena na nezletilé děti postrádající plnou svéprávnost.¹³⁷

Rozhodovací činnost o nezletilých dětech je svěřena soudu péče o nezletilé podle místa bydliště dětí. Pokud například již byly poměry nezletilých dětí upraveny v minulosti, je soud povinen vydat nové rozhodnutí pro dobu po rozvodu a přezkoumat, zda od předchozího rozhodnutí nedošlo ke změně poměrů. Je nutno upravit poměry všech nezletilých dětí, které se v manželství rodičů narodily. Pokud by dítě nabylo v průběhu řízení zletilosti, soud řízení ohledně jeho výchovy zastaví. Soud rozhoduje o úpravě poměrů nezletilých dětí pro dobu po rozvodu i v případě, že rodiče byli zbaveni rodičovské zodpovědnosti nebo pozbyli způsobilost k právním úkonům. V takovýchto případech jsou děti i rodiče zastupováni opatrovníkem. Vždy musí soud dbát na zajištění co nejpříznivějších podmínek a výchovného prostředí pro zdárný vývoj dítěte. Soudní řízení, týkající se úpravy poměrů k nezletilým dětem pro dobu po rozvodu probíhá bez ohledu na to, zda rodiče dítěte budou žít po rozvodu i nadále spolu.¹³⁸

„Před rozhodnutím, kterým se rozvádí manželství rodičů nezletilého dítěte, upraví soud jejich práva a povinnosti k dítěti pro dobu po rozvodu, zejména určí, komu bude dítě svěřeno do výchovy a jak má každý z rodičů přispívat na jeho výživu.“¹³⁹ Rozhodnutí o právech a povinnostech rodičů k dítěti je nutno vydat před rozhodnutím o rozvodu. Soud při svém rozhodování o výchovném prostředí musí dbát především na zajištění vhodných podmínek pro vývoj dítěte. Platit výživné je povinen rodič, kterému dítě nebylo svěřeno do výchovy.¹⁴⁰ NOZ vychází z dosavadní úpravy, ale výslovně nově stanoví, že má být zohledněn

¹³⁷ Bělohávek, A. J.; Černý, F.; Jungwirthová, M.; Klíma, P.; Profeldová, T.; Šrotová, E.: Nový občanský zákoník. Srovnání dosavadní a nové občanskoprávní úpravy včetně předpisů souvisejících. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012, s. 248

¹³⁸ Holub, M.; Nová, H.; Sladká Hyklová, J.: Zákon o rodině. Komentář a předpisy související. Praha: Linde a.s., 2007, s. 59-61

¹³⁹ § 26 odst. 1 zákona č. 94/1963 Sb., zák. o rodině

¹⁴⁰ Holub, M.; Nová, H.; Sladká Hyklová, J.: Zákon o rodině. Komentář a předpisy související. Praha: Linde a.s., 2007, s. 63

zájem dítěte, který má přednost před dohodou rodičů. Soud rovněž zohlední vazbu dítěte k nejbližším příbuzným (sourozenci, prarodiče).¹⁴¹

„Rozhodnutí o úpravě výkonu rodičovské zodpovědnosti může být nahrazeno dohodou rodičů, která ke své platnosti potřebuje schválení soudu.“¹⁴²

Ve znění NOZ nalezneme tento paragraf jako § 906 odst. 2 *„Soud může rozhodnout i tak, že schválí dohodu rodičů, ledaže je zřejmé, že dohodnutý způsob výkonu rodičovské odpovědnosti není v souladu se zájmem dítěte.“* K rozhodnutí o schválení dohody rodičů musí soud zjistit skutečnosti, které jsou podstatné pro posouzení míry potřeb nezletilého dítěte (věk, zdravotní stav, zájmy, talent, příprava na budoucí povolání aj.) Dohoda se týká otázky, kterému z rodičů bude dítě svěřeno do výchovy a výše vyživovací povinnosti. Tato dohoda nemá povahu soudního smíru. O jejím schválení rozhoduje soud rozsudkem, proti kterému je možné podat odvolání. Dohoda musí být uzavřena pouze mezi rodiči nezletilého dítěte, nikoliv mezi rodiči a třetími osobami, např. prarodiči.¹⁴³

Často jsou manželé schopni dohodnout se na faktickém rozvodu manželství, ale již nikoliv na následné péči o své děti. V takovém případě, kdy soud musí autoritativně rozhodnout, komu bude dítě svěřeno po rozvodu do výchovy, je především respektován zájem a osobnost dítěte; právo dítěte na péči obou rodičů a udržování pravidelného osobního styku s nimi; právo druhého rodiče, jemuž nebude dítě svěřeno do péče, na pravidelnou informaci o něm. Soud rovněž přihlíží k citové orientaci a zázemí dítěte, výchovným schopnostem a odpovědnosti rodiče, stabilitě budoucího výchovného prostředí, k citovým vazbám dítěte na sourozence, prarodiče a jiné příbuzné, ke schopnosti rodiče dohodnout se na výchově s druhým rodičem, k hmotnému zabezpečení a k bytovým poměrům rodiče, který bude mít dítě v péči v době po rozvodu. Soud zpravidla při svém rozhodnutí přihlíží k výsledkům znaleckého pedopsychologického posudku, i když tento má pouze charakter doporučující. Psychologický pohovor je vždy stresující a psychicky náročný jak pro rodiče, tak

¹⁴¹ Bělohávek, A. J.; Černý, F.; Jungwirthová, M.; Klíma, P.; Profeldová, T.; Šrotová, E.: Nový občanský zákoník. Srovnání dosavadní a nové občanskoprávní úpravy včetně předpisů souvisejících. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012, s. 249

¹⁴² § 26 odst. 3 zákona č. 94/1963 Sb., zák. o rodině

¹⁴³ Holub, M.; Nová, H.; Sladká Hyklová, J.: Zákon o rodině. Komentář a předpisy souvisící. Praha: Linde a.s., 2007, s. 69

i pro děti. Stanovisko samotných dětí má význam, je-li dítě natolik rozumově vyspělé, že je schopno posoudit situaci, vztahy mezi rodiči i dopady svého rozhodnutí. „*Dítě, které je schopno s ohledem na stupeň svého vývoje vytvořit si vlastní názor a posoudit dosah opatření jeho se týkajících, má právo obdržet potřebné informace a svobodně se vyjadřovat ke všem rozhodnutím rodičů týkajících se podstatných záležitostí jeho osoby a být slyšeno v každém řízení, v němž se o takových záležitostech rozhoduje.*“¹⁴⁴ Vzhledem k psychicky velmi náročným situacím v souvislosti s rozhodováním o poměrech týkajících se dětí po rozvodu manželství, by měli rodiče vyvinout maximální snahu o dosažení vzájemné dohody. NOZ formuluje míru možné ingerence dítěte do péče a výchovy a ostatních aspektů výkonu rodičovské odpovědnosti odlišně: názor dítěte má být zohledněn při rozhodování rodiče o vzdělání, jakož i o pracovním uplatnění dítěte. Je tak umožněno bránit se, jestliže rodiče při rozhodování o vzdělání nebo o pracovním uplatnění dítěte názor, schopnosti či nadání dítěte respektovat nebudou.¹⁴⁵

Manželé, kteří se chtějí rozvést a mají nezletilé děti, musí otázku jejich poměrů po rozvodu společně vyřešit. Ideální formou řešení je vzájemná dohoda obou manželů schválená soudem. Rodiče mají možnost upravit poměry dětí takto: dítě je v době po rozvodu svěřeno do výchovy jednoho z rodičů; dítě je svěřeno do společné péče obou rodičů; dítě je svěřeno do střídavé výchovy obou rodičů. Dohodu o společné či střídavé péči schválí soud tehdy, je-li tato v zájmu dítěte a budou-li zajištěny jeho potřeby. Společná výchova je vhodná v případech, kde je dítě silně citově závislé na obou rodičích; rodiče i po rozvodu sdílí společný byt a jejich výchova dítěte se příliš neliší. Střídavá péče znamená, že dítě je střídavě ve výchově jednoho z rodičů vždy v určitém časovém období.

Výhradní péče je vhodná tehdy, neprojevuje-li jeden z rodičů dlouhodobě o děti zájem, není způsobilý k zodpovědnosti, je velmi pracovně vytížen, dopustil se případně zneužití dětí, má problémy s alkoholem, drogami či má závažné zdravotní problémy. V případě, že jsou oba rodiče nezpůsobilí, bývá péče o děti

¹⁴⁴ § 31 odst. 3 zákona č. 94/1963 Sb., zák. o rodině

¹⁴⁵ Bělohávek, A. J.; Černý, F.; Jungwirthová, M.; Klíma, P.; Profeldová, T.; Šrotová, E.: Nový občanský zákoník. Srovnání dosavadní a nové občanskoprávní úpravy včetně předpisů souvisejících. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012, s. 254

pod dozorem soudu nebo sociálních organizací. Zákon rovněž umožňuje v takovýchto případech svěřit děti do výchovy jiné osoby, zpravidla příbuzné. V krajních případech může soud nařídit i ústavní výchovu.¹⁴⁶

6.3 Kritéria pro posuzování kvality výchovných předpokladů rodičů

Při rozhodování o právech a povinnostech rodičů po rozvodu, nebo při schvalování jejich vzájemné dohody o následné péči o dítě, přihlíží soud k řadě kritérií a výchovným předpokladům rodiče, které by měly zajistit podmínky pro zdravý vývoj dítěte. Mezi nejdůležitější kritéria patří: osobnost rodiče, vztah rodiče k dítěti, charakter a struktura mravních norem rodiče, respekt k právu dítěte stýkat se s druhým rodičem, vztah dítěte k rodiči, vzor pro vytvoření sociální role, úroveň vzdělání a inteligence rodiče, kontinuita prostředí pro dítě, rodinné zázemí, biologické důvody a socioekonomické předpoklady.¹⁴⁷

Mezi matkami a otci jsou určité biologické rozdíly, jejichž vliv na výchovné předpoklady je rovněž nutné mít na zřeteli. Ve výzkumu i praxi se ukazuje, že otcové mají o děti větší zájem, než se má obecně zato. Poskytne-li se jim příležitost, jsou schopni se také o dítě „mateřsky“ postarat. V praxi rozvodových soudů je ovšem zcela převažující tendence svěřovat při rozvodu nezletilé děti vždy jen do péče matky. Jinými slovy, z biologických důvodů má přednost matka.¹⁴⁸

Osobnost rodiče je pro dítě důležitá, neboť vytváří vzor zdravého vývoje jeho osobnosti. Dobře fungující osobnost rodiče zahrnuje především jeho citovou a psychosociální zralost. Rodiče by měla charakterizovat dávka lidské slušnosti, ucelený obraz o světě a dovednosti obstát v životě, schopnost vidět vlastnosti, předpoklady i nedostatky svého dítěte realisticky. Obecně platnou zásadou je skutečnost, že čím více je psychopatologie (emoční labilita, nízká odolnost vůči

¹⁴⁶ Everett, C.; Everettová S. V.: Zdravý rozvod pro rodiče i děti. Praha: Talpress, 2000, s. 92

¹⁴⁷ Bakalář, E.; Novák, D.; Nováková, M.: Průvodce rozvodem pro všechny zúčastněné. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1996, s. 58

¹⁴⁸ Bakalář, E.; Novák, D.; Nováková, M.: Průvodce rozvodem pro všechny zúčastněné. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1996, s. 64

stresu, infantilní reakce, konzumní orientace apod.) v osobnosti rodiče, tím méně je vhodný k výchově dítěte.¹⁴⁹

Pro další normální vývoj dítěte je nezbytnou podmínkou pozitivní vztah rodiče a jeho láska k dítěti. V tomto směru je potřeba rozlišit lásku zdravou, zaměřenou na štěstí a rozvoj dítěte, a lásku deficitní, sobeckou, zaměřenou pouze na uspokojení vlastních potřeb rodiče. Ta může být podmíněna strachem z prázdnoty, kdy rodiče staví život a záležitosti dítěte do popředí jako svoji jedinou životní náplň, nebo se jedná o mocenské manipulování s dítětem, které vychází z neschopnosti rodiče nebo nemožnosti vyžít se jinde, jinak a lépe. O zájmu rodičů rovněž vypovídají jeho znalosti vnitřního světa dítěte, reálný pohled na povahové klady i zápory dítěte a současně i účast na aktivitách dítěte (čtení pohádek, psaní domácích úkolů, vyzvedávání ze školy, návštěvy lékaře apod.).¹⁵⁰

Kontinuita prostředí pro dítě předpokládá, že dítě, pokud je to možné, nebude nuceno přerušit svazky s osobami a prostředím, na které je zvyklé. Kromě rodičů jsou to i sourozenci, další příbuzní, kamarádi, spolužáci apod., kteří v životě dítěte hrají významnou roli. Na druhou stranu, má-li dítě traumatické vzpomínky, pak je změna prostředí pro něj faktorem pozitivním. Širší rodinné zázemí je vždy pro všestranný rozvoj dítěte příznivější, pokud je z hlediska interpersonálních vztahů vše v pořádku. Nelze opominout ani socioekonomický statut, který představuje dostatek finančních prostředků umožňující rodiči zajistit pro dítě dobrou životní úroveň, zdravý životní styl, lepší přístup k vyššímu vzdělání, více podnětů k rozvoji schopností, dovedností a zájmů dítěte.¹⁵¹

Soudce i znalec musí v každém jednotlivém případě posuzovat váhu jednotlivých kritérií, neboť jejich závažnost se bude měnit s věkem dítěte, jeho zvláštními potřebami a nutnou péčí, s jeho sexualitou. V dnešní době se pozornost zaměřuje rovněž kromě nutného zhodnocení péče o základní potřeby i na

¹⁴⁹ Bakalář, E.; Novák, D.; Nováková, M.: Průvodce rozvodem pro všechny zúčastněné. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1996, s. 59

¹⁵⁰ Bakalář, E.; Novák, D.; Nováková, M.: Průvodce rozvodem pro všechny zúčastněné. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1996, s. 60

¹⁵¹ Bakalář, E.; Novák, D.; Nováková, M.: Průvodce rozvodem pro všechny zúčastněné. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1996, s. 63-64

možnosti rozvoje vyšších humanistických stránek osobnosti dítěte, jakými jsou zejména respekt k právům druhých, sociální chování, sebekritičnost, morální hodnoty, vzdělání, tvořivost apod.¹⁵²

„Při rozhodování o svěřeni dítěte do výchovy rodičů soud sleduje především zájem dítěte s ohledem na jeho osobnost, zejména vloh, schopnosti a vývojové možnosti a se zřetelem na životní poměry rodičů. Dbá, aby bylo respektováno právo dítěte na péči obou rodičů a udržování pravidelného osobního styku s nimi, a právo druhého rodiče, jemuž nebude dítě svěřeno, na pravidelnou informaci o dítěti. Soud přihlédně rovněž k citové orientaci a zázemí dítěte, výchovné schopnosti a odpovědnosti rodiče, stabilitě budoucího výchovného prostředí, ke schopnosti rodiče dohodnout se na výchově dítěte s druhým rodičem, k citovým vazbám dítěte na sourozence, prarodiče a další příbuzné a též k hmotnému zabezpečení ze strany rodiče včetně bytových poměrů.“
„Soud vždy vezme v úvahu, kdo dosud kromě řádné péče o dítě dbal o jeho výchovu po stránce citové, rozumové a mravní.“¹⁵³

Rozhodnutí soudu není jednoduchý úkol, zvláště, demonstrují-li oba rodiče před soudem své optimální výchovné předpoklady a zájem o dítě. Proto soudci opatrovnických soudů využívají jako důkazní prostředek i znalecké posudky z oboru klinické psychologie či psychiatrie. *„Závisí-li rozhodnutí na posouzení skutečností, k nimž je třeba odborných znalostí, ustanoví soud po slyšení účastníků znalce. Soud znalce vyslechně; znalci může také uložit, aby posudek vypracoval písemně. Je-li ustanoveno několik znalců, mohou podat společný posudek. Místo výslechu znalce může se soud v odůvodněných případech spokojit s písemným posudkem znalce.“¹⁵⁴* Ve věcech jmenování znalců a výkonu jejich znalecké činnosti vychází soud ze zákona č. 36/ 1967 Sb., o znalcích a tlumočnících a z vyhlášky Ministerstva spravedlnosti č. 37/1967 Sb., k provedení zákona o znalcích a tlumočnících. Soud znalci určuje, koho má vyšetřit, zadává konkrétní otázky, na které má odpovědět, určuje lhůtu k podání a vypracování písemného posudku. Závěr odborného posudku nesmí překročit

¹⁵² Bakalář, E.; Novák, D.; Nováková, M.: Průvodce rozvodem pro všechny zúčastněné. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1996, s. 66

¹⁵³ § 26 odst. 4,5 zákona č. 94/ 1963 Sb., zák. o rodině

¹⁵⁴ § 127 odst. 1 zákona č. 99/ 1963 Sb., občanský soudní řád

mez odborného posouzení a odpověďmi nesmí znalec zasahovat přímo do rozhodování soudů. Znalec by měl používat pouze metody zaměřené na posouzení vztahů mezi nezletilým dítětem a jeho rodiči, na vhodnost výchovného prostředí, ale i skryté motivace obou rodičů. Svými závěry může pomoci soudci učinit relevantní závěry pro jeho rozhodnutí.

„Příslušný orgán, který v řízení ustanovil znalce, vymezí ve svém opatření jeho úkol, podle okolností případu též formou otázek tak, aby se znalec zabýval jen takovými skutečnostmi, k jejichž posouzení je třeba jeho odborných znalostí.“¹⁵⁵ „Při vyžádání znaleckého (tlumočnického) úkonu uloží státní orgán v mezích stanovených zákonem znalci (tlumočnicku) lhůtu, ve které má být úkon proveden; před stanovením lhůty je podle okolností nutno se znalcem (tlumočnickem) projednat, zda může v zamýšlené lhůtě úkon provést.“¹⁵⁶ Otázky by v žádném případě neměly být konstruovány takovým způsobem, aby znalci ukládaly právní posouzení věci, což mj. vychází i ze soudní judikatury.¹⁵⁷ Znalce může vybrat soud nebo sami manželé, kteří jsou ve sporu o nezletilé dítě. V tomto případě ale může protistrana argumentovat předpojatostí a ovlivněním výsledků posudku. Znalec na základě vyšetření rodinných příslušníků zpracuje písemné vyhotovení svého posudku, jež doručí soudu. Soud k tomuto písemnému posudku znalce obvykle také vyslechne.

Péče soudu o nezletilé, dle § 176 OSŘ v aktuálním znění, patří mezi tzv. řízení nesporná, jež lze zahájit i bez návrhu, a které je možné iniciovat i z úřední moci. Je tomu tak proto, že existuje veřejný zájem na tom, aby otázky tak zásadního významu jako jsou výchova a výživa nezletilého dítěte či jeho umístění do náhradní rodinné péče byly ohraničeny efektivním soudním rozhodnutím. Je rovněž nezbytné, aby byly řešeny s důkladností a maximální mírou důrazu na zájem dítěte, tudíž není žádoucí procesní aktivitu ponechat pouze v rukou sporných stran. *„Ve věcech péče soudu o nezletilé se ve věci samé rozhoduje rozsudkem o výchově a výživě nezletilých dětí, o styku rodičů, prarodičů a sourozenců s nimi, o navrácení dítěte, o přiznání, omezení nebo zbavení rodičovské zodpovědnosti anebo o pozastavení jejího výkonu, o poručenství,*

¹⁵⁵ § 13 odst. 1 vyhlášky MS č. 37/ 1967 Sb., k provedení zákona o znalcích a tlumočnících

¹⁵⁶ § 12 odst. 1 vyhlášky MS č. 37/ 1967 Sb., k provedení zákona a znalcích a tlumočnících

¹⁵⁷ R 20/1980 publikováno ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek NS

*o schválení důležitých úkonů nezletilého a o záležitostech, o nichž se rodiče nemohou dohodnout. Krom toho se rozhoduje rozsudkem o prodloužení ústavní výchovy po dosažení zletilosti a o zrušení takového opatření.*¹⁵⁸ V řízeních o výchově a výživě nezletilých dětí a o styku dítěte s tím rodičem, kterému nebylo svěřeno do péče, je velmi důležité zachovávat co možná největší nezávislost zájmů dítěte na vůli a přání rodičů. Z tohoto důvodu je nutné pro nezletilého ustanovit tzv. kolizního opatrovníka, jímž je zpravidla orgán sociálně právní ochrany dítěte.

6.4 Výlučná péče jednoho z rodičů

Nejčastější variantou úpravy právních poměrů dítěte po rozvodu je svěřením do výlučné péče jednoho z rodičů. Přetrvává rozdělení 9:1, tj. na devět dětí svěřených do péče matky připadá jedno dítě svěřené do péče otce. V tomto případě mohou být ale statistické údaje zavádějící. Není tomu tak, že by z deseti tatínek žádajících o svěřením dítěte do péče uspěl pouze jeden. Více jak polovina otců dětí do své výhradní péče nechce, jiní chtějí žádost o svěřením dítěte do péče použít k nátlaku na manželku nebo se jedná o osoby disharmonické, kterým dítě do péče svěřit nelze. Důležitý je i postoj dítěte samotného. Nikdo doposud neprokázal, že by otec nemohl být v péči o dítě stejně dobrý a úspěšný jako matka. Zvláště americký psycholog R. A. Warshak se v této souvislosti snažil prokázat klady tzv. „gender preference“, tj. svěřením chlapců do péče otců a dívek do péče matek. I když to sám považuje za vhodné řešení porozvodového uspořádání, exaktní důkazy nepodal a varuje před automatickým řešením tohoto typu. V praxi českých soudů se v odůvodněných rozhodnutích „gender argumenty“ obvykle neobjevují. Pokud by se rodiče dohodli na rozdělení dětí, je dosti pravděpodobné, že by soud takovou dohodu akceptoval. Obecně je však respektována úvaha, že ztrácí-li dítě každodenní kontakt s jedním z rodičů, je dobré zachovat takový kontakt alespoň se sourozencem. Pokud se rodiče na kontaktu s dětmi dohodnou, je vyhráno. Soud nemusí styk řešit a lze jej přizpůsobit plánům a potřebám dětí i dospělých. Druhou stránkou věci je pochopitelně následná porozvodová realita, do jejíhož kontextu mohou zasáhnout

¹⁵⁸ § 176 odst. 1 zákona č. 99/ 1963 Sb., občanský soudní řád

nečekané vlivy, situace, pocity, zklamání, nedorozumění. Dohoda je jedna věc a její realizace věc druhá. Kontakt druhého rodiče s dětmi je záležitost velmi citlivá a vývoj nelze předem odhadnout.¹⁵⁹

6.4.1 Matky pečující o dítě

Pokud se při rozvodovém řízení řeší otázka následné péče o děti, většina manželských párů následuje kulturně-společenskou zvyklost, která představuje názor, že děti mají žít s matkami a být v jejich výhradní péči. Tento postup je natolik zakořeněn, že rovněž většina soudů svěří dítě do péče otců jen v případě, kdy matka péči o dítě odmítne, hrubě zanedbává nebo dítě týrá. Ze statistických údajů Ministerstva spravedlnosti za uplynulých deset let (2002 – 2011) vyplývá skutečnost, že v rozhodnutí soudu o tom, komu bude dítě ponecháno v péči po rozvodu, tvoří každý rok téměř 90% vždy matky. I když dochází postupně k mírnému poklesu, stále převažují rozhodnutí soudu ve prospěch matek. (viz. Příloha 2).

Bývá běžnější, že matky žijí s dítětem a otec má upravený styk na 1krát za 14 dnů o víkendu, popřípadě také v týdnu, kdy není víkendový styk, jedno všední odpoledne, a několik týdnů o prázdninách. Výhodou tohoto styku pro dítě je, že žije ve stabilizovaném prostředí pod větší jednotnou výchovou jednoho z rodičů, vnímá plně jednu rodičovskou roli. Nevýhody této péče spočívají v tom, že dítě nepoznává ve větší míře druhou roli rodiče - mužskou a otcovskou. Dítě může vnímat chování matky jako stresové, zdá se mu, že pro spoustu povinností na něj nemá matka čas. Mnohdy se matka potýká také s finančními problémy, s hlubokými pocity osamělosti a nedostatkem sebedůvěry. Pod vlivem pocitů viny z rozvodu, soucitu pro útrapy dětí i pouhého vyčerpání matky netrvalí již tolik na dodržování svých příkazů a zákazů, což může vést k nárůstu kázeňských problémů, neboť děti zjistí, že jim nevhodné chování vlastně projde.¹⁶⁰

Na osamělé matce spočívá odpovědnost za celou rodinu a současně se obává nadcházejících změn, jejichž součástí je například stěhování, hledání

¹⁵⁹ Novák, T.; Průchová, B. Předrozvodové a porozvodové poradenství. Praha: Grada Publishing, a.s., 2007, s. 61-63

¹⁶⁰ Špaňhelová, I.: Dítě a rozvod rodičů. Praha: Grada Publishing, a.s., 2010, s. 132-133

zaměstnání, hlídání dětí, placení účtů, údržba auta a domu a podobně. Je pochopitelně užitečné, může-li se matka spolehnout v takovéto situaci například na podporu staršího syna nebo dcery a využít je jako důvěrníky. Tato situace by však neměla trvat dlouho. Jestliže je tato vazba příliš těsná, může se stát, že se pak dítě cítí provinile, chce-li začít žít svůj vlastní život. Matka musí také často před dětmi ovládat své negativní pocity vůči bývalému manželovi, aby chránila děti před zklamáním z otcových nedodržených slibů nebo ze skutečnosti, že je otec pohlcen svým novým životem a nemá na dítě čas. Pro matku není snadné vyrovnávat se s emotivními situacemi v době, kdy má sama velké problémy a starosti. Přesto matky dokážou lépe, než otcové, projevit k dětem porozumění, náklonnost, blízkost a uvědomují si mnohem více, než otcové, důležitost vřelého vztahu k dětem, který je nezbytný pro jejich zdravý vývoj. Jsou pro své děti dostatečnou oporou a pomáhají jim rozvinout jejich přirozenou sebedůvěru.¹⁶¹

6.4.2 Otcové pečující o dítě

Rozhodnutí o svěřením dítěte do péče otce po rozvodu je velmi malé množství. Převládající praxe představuje tedy omezený kontakt otce se svými dětmi. Otcové jsou však stejně kompetentní jako matky zvládnout povinnosti rodiny s jedním rodičem, a není tedy důvod k diskriminaci otců v záležitostech svěřování dětí do péče. Výhodami této péče je skutečnost, že dítě vnímá v plné míře otcovskou roli. V současné době již moderní technologické inovace pomáhají otcům zvládat veškeré domácí práce dobře a bez problémů a umožňují věnovat přiměřenou pozornost i dětským tělesným potřebám stejně jako matky. V domácnostech s výhradní péčí otce se rovněž méně objevují výchovné problémy s dětmi, zvláště s chlapci. I přes zvýšenou shovívavost jsou otcové ve srovnání s matkami méně povolní vůči manipulování dětmi. Děti připisují otcům větší autoritu, a proto udržují své chování v mnohem přijatelnějších mezích než v případě výhradní péče matky. Nevýhodou této péče o dítě je to, že dítě nevidí a nevnímá roli matky, často touží po větším objetí, pochování a přitulení.¹⁶²

¹⁶¹ Smith, H.: Děti a rozvod. Praha: Portál, 2004, s. 120-121

¹⁶² Špaňhelová, I.: Dítě a rozvod rodičů. Praha: Grada Publishing, a.s., 2010, s. 134

Osamělí otcové vychovávající své děti se potýkají s obdobnými obtížemi jako osamělé matky, ale největším problémem pro ně zpravidla bývá skloubení práce a péče o dítě. Ve většině takovýchto domácností otcové nepředpokládají, že na nich bude spočívat každodenní péče o děti. Z finančních, praktických i citových důvodů velmi často musí otec dát přednost zaměstnání a očekává, že děti doma samy uklidí, postarají se o mladší sourozence a povedou domácnost. Pokud snahu dítěte otec dostatečně neocení, nepřispívá tak k jeho duševní pohodě. Děti v péči osamělých otců se musí vyrovnat se skutečností, že je matka zavrhla a opustila. Jejich sebevědomí je velmi nízké a potřebují nejen spoustu lásky otce, přátel a příbuzných, ale často i odbornou pomoc.¹⁶³

Důvody žádosti otců o svěřeni dítěte do péče mohou být také nepřijatelné a nesprávné. Takovým důvodem může být snaha manželku zastrašit vyhlídkou na nákladný a veřejný spor o dítě, kdy manžel doufá, že manželka pod tlakem sníží svou žádost o finanční vypořádání, aby získala dítě do své péče. Dalšími z negativních důvodů jsou snaha otce vyhnout se placení výživného na děti, msta, ponížení a potrestání manželky. Otec může žádat o svěřeni dítěte do péče proto, že chce být v častějším kontaktu s bývalou manželkou, ve skutečnosti si rozvod nepřeje, má pocit viny z rozbití rodiny a chce mít proto děti u sebe a současně je využít jako prostředku proti osamělosti. Většina otců, kteří žádají o svěřeni dětí do své péče, pochopitelně však mají se svými dětmi silná citová pouta, kterých si cení, a svěřeni je pro ně způsob, jak si je udržet.¹⁶⁴

Ale i v případě, že je dítě svěřeno po rozvodu do péče matky, nastávají v životě situace, kdy se otcové svým dětem vůbec nevěnují a nevyužívají možnosti kontaktu s dítětem. Příčin může být několik. První je jistě sama podstata situace typická pro „občasný, víkendový“ vztah dítěte a otce, který se stává v podstatě tím, kdo zajišťuje rekreace a koordinuje nabitý program aktivit pro dítě, ale o domácí práci a povinnosti se již nezajímá. Vztah s „víkendovým tátou“ se stává mělkým. Vztah otce a dítěte již není tak bohatý, uklidňující a smysluplný, jako byl před rozvodem. Oba se mohou i postupně, zvláště v době dospívání dětí, poměrně odcizit. Tím, že muži jsou vytěsňováni do okrajové role návštěvníka,

¹⁶³ Smith, H.: Děti a rozvod. Praha: Portál, 2004, s. 121-123

¹⁶⁴ Warshak, R. A.: Revoluce v porozvodové péči o děti. Praha: Portál, 1996, s. 74-76

ztrácí svůj status otcovství, nejsou schopni docenit vlastní důležitost pro své děti a postupně se z jejich života vytrácí. Omezený kontakt s dětmi pochopitelně nestačí k udržení pocitu hlubšího spojení s dětmi a opakovaná loučení a setkání vytvářejí emoční napětí pro děti i otce. Významnou roli v omezení kontaktu otce s dítětem však může sehrát i matka prostřednictvím soudních opatření, kritizováním otce před dětmi, nepovolením nebo bráněním setkání.¹⁶⁵

Ze statistických údajů soudů ČR za uplynulých deset let vyplývá skutečnost, že v rozhodnutí soudu o tom, komu bude dítě ponecháno v péči, tvoří v průměru pouhých 8% otcové. (viz. Příloha 2). Z provedeného výzkumu v roce 2011 současně vyplývá, že při svěřením dětí do výchovy otci, při zhruba dvojnásobné velikosti zkoumaného vzorku bylo nutno provést nové úpravy styku zhruba čtyřnásobně vícekrát nežli v případě svěřením dětí do výchovy matky (viz. Příloha 4). Rovněž v případech hodnocení rodičovské zodpovědnosti za výchovu dětí v roce 2011 byl otec zodpovědnosti zbaven ve více jak 30% zkoumaného vzorku, což je dvaapůlkrát více, než u matky (viz. Příloha 3). Přesto se objevují v soudní praxi nové případy a snahy otců získat děti do své péče, nebo alespoň dosáhnout odpovídajících důstojných a rovnoprávných podmínek při střídavé péči o děti po rozvodu.

6.5 Kontakt s druhým rodičem

Dohodnou-li se rodiče, jakým způsobem budou řešeny poměry jejich dětí v době po rozvodu, neměli by opomenout také styk dítěte s tím rodičem, kterému nebylo dítě svěřeno do výchovy. Dohoda mezi manželi o upravení styku s dítětem s přihlédnutím k jeho zájmům, věku a možnostem nepotřebuje schválení soudu. Soud pouze styk rodičů s dítětem upravuje, vyžaduje-li to zájem na jeho výchově a poměry v rodině. Pokud však rodiče nejsou schopni se dohodnout, upraví styk rodičů s dítětem soud, který nastoluje přesný režim, jehož nedodržování vede pak k dalším konfliktním situacím. Rozsah a četnost setkání dětí s druhým rodičem je upraven co nejpřesněji, proto, že výrok soudu musí být „vymahatelný“.¹⁶⁶

¹⁶⁵ Warshak, R. A.: *Revoluce v porozvodové péči o děti*. Praha: Portál, 1996, s. 67-69

¹⁶⁶ Francová, M.; Dvořáková Závodská, D.: *Rozvody, rozchody a zánik partnerství*. Praha: Wolters Kluwer, 2010, s. 13

Jestliže rodič bezdůvodně a opakovaně brání druhému z rodičů ve styku s dítětem, je toto považováno za změnu poměrů vyžadující nové rozhodnutí o výchovném prostředí. „*Jestliže je to nutné v zájmu dítěte, soud styk dítěte s rodičem omezí nebo jej i zakáže.*“¹⁶⁷ Omezení nebo zákaz styku rodiče s nezletilým dítětem podle § 27 odst. 3 zák. o rodině je opatřením, které pronikavě zasahuje do práv a povinností rodiče; proto je možné jej vyslovit až po náležitém zjištění skutečného stavu věci.¹⁶⁸ „*Změní-li se poměry, může soud změnit i bez návrhu rozhodnutí nebo dohodu rodičů o výkonu jejich rodičovských práv a povinností.*“¹⁶⁹ Při změně dosavadního výchovného prostředí dítěte je třeba zjišťovat, zda jsou vytvořeny předpoklady pro předání dítěte do jiného výchovného prostředí (tj. zda dítě toto prostředí nebo osoby zde žijící zná a zvykne si na ně).¹⁷⁰ Morální síla rodiče, který má svěřeno dítě do výchovy, se projeví právě v tom, že je schopen dítě vychovávat tak, aby styk s druhým rodičem přijímal bez problémů. Pokud přeruší rodič styk dítěte s druhým rodičem, jedná se o velmi závažný faktor, který snižuje jeho osobní kvality a je často dokladem osobní pomsty a pokořování druhého rodiče, ignorování rodičovských práv i zákona o rodině.

Zásadní rozdíl mezi situací, kdy je soudním rozhodnutím upravený styk rodiče s dítětem a situací, kdy je taková úprava pouze v rovině ústní dohody mezi rodiči, je v možnosti účinně se domoci upraveného styku s dítětem. Není-li dohoda rodičů o styku s nezletilým dítětem obsažena ve výroku soudu, je z právního pohledu nevynutitelná. Obsahuje-li soudní výrok stanovení rozsahu styku, může se rodič, kterému je bráněno ve styku s nezletilým dítětem druhým rodičem, obrátit na soud. Před nařízením výkonu rozhodnutí soud písemně nebo ústně do protokolu vyzve toho z rodičů, který se odmítá podrobit soudnímu rozhodnutí nebo neplní soudem schválenou dohodu o výchově nezletilých dětí a o úpravě styku s nimi nebo rozhodnutí o navrácení dítěte, aby se soudnímu rozhodnutí podrobil nebo aby soudem schválenou dohodu plnil. V této výzvě upozorní soud též na následky neplnění povinností stanovených v rozhodnutí nebo

¹⁶⁷ § 27 odst. 3 zákona č. 94/ 1963 Sb., zák. o rodině

¹⁶⁸ R 96/ 67 publikováno ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek NS

¹⁶⁹ § 28 zákona č. 94/ 1963 Sb., zák. o rodině

¹⁷⁰ R 21/ 65 publikováno ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek NS

v dohodě.¹⁷¹ „*Shledá-li soud zvláštní důvody, nebo nebyl-li ten, kdo neplní soudní rozhodnutí nebo soudem schválenou dohodu o výchově nezletilých dětí a o úpravě styku s nimi anebo rozhodnutí o navrácení dítěte, v rozhodnutí nebo dohodě poučen o následcích neplnění stanovených povinností, vyzve jej, aby soudní rozhodnutí nebo soudem schválenou dohodu plnil, a poučí jej o možnosti výkonu rozhodnutí ukládáním pokut nebo odnětím dítěte.*“¹⁷² Současně může soud požádat o spolupráci příslušný orgán sociálně-právní ochrany dětí, aby přiměl rodiče k dodržování soudem schválené dohody o výchově dítěte a úpravě styku s ním. V krajním případě může soud nařídit fyzické odnětí dítěte tomu z rodičů, u kterého dle soudního rozhodnutí nemá být a předat jej druhému rodiči. Rodiči, který nerespektuje soudní rozhodnutí o styku s nezletilým dítětem, může být uložena rovněž finanční pokuta. Výkon rozhodnutí uložením pokuty lze nařídit opakovaně.¹⁷³ „*Soud nařídí výkon rozhodnutí uložením pokuty proti tomu, kdo neplní dobrovolně soudní rozhodnutí nebo soudem schválenou dohodu o výchově nezletilých dětí, popřípadě o úpravě styku s nimi anebo rozhodnutí o navrácení dítěte. Výkon rozhodnutí uložením pokuty lze nařídit opětovně, jen je-li to účelné; výše jednotlivé pokuty nesmí přesahovat 50 000 Kč. Pokuty připadají státu a soud eviduje částku vyměřených pokut.*“¹⁷⁴

Pokud se jedná o opakované a bezdůvodné bránění ve styku oprávněného rodiče s dítětem, pak se tento může vedle výkonu rozhodnutí o úpravě styku domáhat rovněž nového rozhodnutí o výchovném opatření dle § 27 zák. o rodině. „*Soud však styk rodičů s dítětem upraví, vyžaduje-li to zájem na jeho výchově a poměry v rodině. Bránění oprávněnému rodiči ve styku s dítětem, pokud je opakovaně bezdůvodné, je považováno za změnu poměrů, vyžadující nové rozhodnutí o výchovném prostředí.*“¹⁷⁵

Za obvyklý rozsah styku nezletilého dítěte s tím rodičem, v jehož péči dítě bezprostředně není, se v současnosti považuje střídavý víkend a při nejmenším

¹⁷¹ Francová, M.; Dvořáková Závodská, D.: Rozvody, rozchody a zánik partnerství. Praha: Wolters Kluwer, 2010, s. 13-14

¹⁷² § 272 odst. 2 zákona č. 99/ 1963 Sb., občanský soudní řád

¹⁷³ Francová, M.; Dvořáková Závodská, D.: Rozvody, rozchody a zánik partnerství. Praha: Wolters Kluwer, 2010, s. 14

¹⁷⁴ § 273 odst. 1 zákona č. 99/ 1963 Sb., občanský soudní řád

¹⁷⁵ § 27 odst. 2 zákona č. 94/ 1963 Sb., zák. o rodině

čtvrtina nebo polovina ostatních dnů. Kontakt s druhým rodičem v době stanovených návštěv může přinést řadu obtíží, neboť dítě se ocitá v umělé situaci, ačkoli se návštěvy odehrávají podle pravidelného vzorce. Některé děti mají pocit, že se zpronevěřují matce, pokud dávají najevo radost ze setkání s otcem. Je důležité, aby oba rodiče spolupracovali a dohodli se na pravidlech, jimiž se řídí rodinný život v obou rodinách. Rodiče sice přestali být partnery, ale to jim nedává právo, aby ke škodě dítěte nespolupracovali. Je jisté, že děti vidí rozchod rodičů jinak než dospělí a snaží se nestránit žádnému z rodičů. Je třeba si uvědomit, že vztahy mezi dítětem a rodičem jsou založeny na všedních maličkostech týkajících se každodenního života. Z judikatury je navíc patrné, že rodič, kterému bylo nezletilé dítě svěřeno do výchovy, odpovídá za škodu vzniklou druhému z rodičů v důsledku zmaření styku s nezletilcem, a to i v případě, že tohoto rodiče včas neinformoval o objektivní překážce (př. onemocnění dítěte), která styku ve stanovenou dobu brání.¹⁷⁶

Při návratu z návštěvy u rodiče mohou děti reagovat různými způsoby. Důvody jsou složité, protože dítě prožívá silné a rozporuplné pocity. Většinou jsou děti rády, že jsou zase doma, i když se u některých může projevit pocit provinění ve vztahu k rodiči, jenž je má v trvalé péči, nebo se vracejí neukázněně a hlučně, nedokážou se uklidnit a svým hrubým vystupováním a vzpurností rozčilují rodiče. Takovéto chování dítěte může souviset s tím, že v průběhu návštěvy u druhého rodiče bylo nuceno vyslechnout poznámky, které vystupňovaly jeho úzkost, nebo vyzněly nepřátelsky a útočně proti druhému rodiči. Dítě se pochopitelně kvůli své zranitelnosti nedokáže s negativními poznámkami samo vypořádat, připomíná si vlastní bezmoc z neschopnosti sjednotit rodiče a tím, že rodiče rozzlobí, se snaží se situací vyrovnat. Těžko zvládnutelné chování dítěte lze také považovat za výraz hněvu, neboť dítě si uvědomuje napětí mezi rodiči a trpí kvůli tomu úzkostí. Pro některé děti je také velmi bolestné opakované loučení a připomíná jim jejich nešťastné pocity. Svým nevhodným chováním tak vyvolá prudkou rodičovskou reakci a nemusí myslet na svou vnitřní bolest. Návštěvy u nepřítomného rodiče jsou dobré, pokud jsou důsledné, spolehlivé a nejsou prosyceny vzájemným nepřátelstvím. Záleží rovněž

¹⁷⁶ R 22/90 publikováno ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek NS

na kvalitě, vřelosti a láskyplném vztahu naplněném činností soustředěnou na dítě a současně na pochopení jeho potřeb.¹⁷⁷

6.6 Rizika pro vývoj dítěte při neexistujícím styku s druhým rodičem

Zákon o rodině zdůrazňuje rozhodující roli obou rodičů ve výchově, v ochraně, v rozvoji dítěte a péči o něj. „*Rozhodující úlohu ve výchově dětí mají oba rodiče.*“¹⁷⁸ „*Rodičovská odpovědnost náleží oběma rodičům.*“¹⁷⁹ Neexistující styk dítěte s druhým rodičem může být pro vývoj dítěte rizikový. Riziko negativního vlivu nepřítomnosti biologického otce/matky v prostředí, v němž dítě vyrůstá, se sníží, udržuje-li dítě s rodičem láskyplný, smysluplný, kultivovaný a pravidelný vztah.

Bakalář analyzuje např. tato možná rizika:

1. Riziko dramatického vývoje. V době po rozvodu mohou nastat v životě rodiče obtížné situace – může ztratit zaměstnání a dostat se do finanční tísně; může přijít o podstatnou část majetku či úspor; může se stát závislým na návykových látkách (alkohol, drogy); může páchat trestnou činnost, v následku čehož je uvězněn; může utrpět úraz, onemocnět nebo dokonce zemřít.
2. Riziko vzniku syndromu zavržení rodiče. Dítě ztrácí téměř vše, co s druhým rodičem souvisí. Jedná se nejen o ztráty hmotné, ale i ztráty výchovného a vzdělávacího působení a praktické pomoci. U dítěte se rovněž zbrzdí jeho emocionální vývoj, sebedůvěra a sebehodnocení, neboť je nuceno k potlačování pozitivních emocí k zavrhovanému rodiči a přesvědčováno k volnému průběhu emocí nenávisti, často nepodloženými neopodstatněnými až absurdními argumenty. Důsledkem syndromu zavržení rodiče je rovněž opožděný psychosociální vývoj dítěte, neboť je mu odebrán model k převzetí vlastní sexuální identity a životní role. Dítěti je narušen i vztah k autoritám a snížena schopnost sociální

¹⁷⁷ Smith, H.: Děti a rozvod. Praha: Portál, 2004, s. 132-133

¹⁷⁸ § 32 odst. 1 zákona č. 94/1963 Sb., zák. o rodině

¹⁷⁹ § 34 odst. 1 zákona č. 94/ 1963 Sb., zák. o rodině

diferenciace, což může vést k nenávisti vůči osobě blízké nebo osobě v relativně neutrálním prostředí (učitel/ka ve škole).

3. Riziko nepříznivého vývoje dítěte. U dětí žijících bez kontaktu s biologickým rodičem se s vyšší pravděpodobností mohou objevit tyto obtíže: problémy ve škole, zdravotní obtíže, neschopnost vycházet s druhými lidmi, citové, tělesné či sexuální zneužívání, uzavření sňatku v neplnoletosti, přestupky proti společenským pravidlům, konzumace alkoholu, užívání drog, záškoláctví nebo vyloučení ze školy, nezískání přiměřené pracovní kvalifikace, nezaměstnanost, emoční a sociální problémy, deprese, nepřiměřená agresivita aj.¹⁸⁰

Snaha bránit pravidelnému kultivovanému vztahu dítěte s jeho druhým rodičem pramení z horších stránek lidské povahy, z emocionální a osobnostní nezralosti. Vesměs se jedná o tyto motivy: snaha zamezit prostřednictvím dítěte úniku informací k druhému rodiči; zajištění, aby dítě opakovalo verzi manželského sporu ze strany rodiče, kterému dítě bylo svěřeno do péče; svěření dítěte soudem do výhradní péče a současné pojištění se proti případné změně v budoucnosti, i kdyby změna dítěti měla prospět; touha po uplatnění vlastní moci; pomsta bývalému partnerovi; pokračování vlastního nového osobního života bez zasahování bývalého partnera.¹⁸¹

6.7 Nevlastní rodiče

Termín „nevlastní rodič“ současná právní úprava nezná, ale přesto je obecně i v právní praxi používán. „*Na výchově dítěte se podílí i manžel, který není rodičem dítěte, za předpokladu, že s ním žije ve společné domácnosti.*“¹⁸² Tato povinnost spočívá v pomoci při výchově dítěte a nevztahuje se na zastupování dítěte a správu jeho záležitostí. Nejde ani o určování směru výchovy dítěte, která přísluší rodičům. Nevlastní rodič nemá k dítěti svého manžela vyživovací povinnost; může dítě svého manžela osvojit.¹⁸³ Za nevlastního rodiče dítěte podle

¹⁸⁰ Bakalář, E.: Rozvodová tematika a moderní psychologie. Praha: Karolinum, 2006, s. 30-34

¹⁸¹ Bakalář, E.: Rozvodová tematika a moderní psychologie. Praha: Karolinum, 2006, s. 37-38

¹⁸² § 33 zákona č. 94/ 1963 Sb., zák. o rodině

¹⁸³ Holub, M.; Nová, H.; Sladká Hyklová, J.: Zákon o rodině. Komentář a předpisy související. Praha: Linde a.s., 2007, s. 100

dosavadní právní úpravy však není možné považovat osobu, která s rodičem dítěte žije ve svazku nezaloženém manželstvím jako druh nebo družka. To se ovšem změní od 1. 1. 2014, kdy bude dosavadní úprava v NOZ rozšířena právě o povinnost podílet se na výchově a péči o dítě zahrnující i partnera rodiče nezletilého.¹⁸⁴

S přibývajícím počtem rozvodů přibývá i nových manželství a nových nevlastních rodin. Jen v malém procentu se manželé rozvádějí proto, aby se osvobodili a zůstali sami. Většinou alespoň jeden z nich chce začít žít s někým jiným znovu, ba mnohdy již fakticky začal před vlastním rozvodem, který je toho pouze důsledkem a určitým legalizováním nové cesty k nevlastní rodině. Příchodem nového partnera otce či matky může být dítě velmi stresováno a jeho přijetí v rodině ovlivňuje řada činitelů, jakým je věk a pohlaví dítěte, osobnost a chování biologického i nevlastního rodiče, uplynulá doba od rozvodu do příchodu nového partnera do rodiny, chování bývalého manžela a ostatních příbuzných, právní a společenská povaha vztahu matky a jejího nového partnera – manželé, druh a družka, volné soužití, občasné návštěvy. Nově vznikající rodinný systém může u dítěte vyvolat negativní postoje, nevraživost, odpor, žárlivost k novému partnerovi či partnerce rodiče. Dítě se brání, zlobí, vzteká a provokuje. Na druhé straně se naopak dítě snaží vlichotit do přízně nové blízké osoby, získat ji pro sebe. Často je také nuceno k projevům náklonnosti a lásky, kterou ale zpočátku necítí. Zvláště matky mívají výrazný sklon vidět vztah dítěte ke svému novému partnerovi v lepším světle než ve skutečnosti je. Nového matčina partnera lépe přijímají děti mladší než starší a lépe děvčata než chlapci, u kterých se objevuje jakýsi obranný postoj proti „konkurenci“. Nejvíce problémů s přijetím nového partnera mívají děti ve středním školním věku (8-12 let), které se nové situaci nejsou již schopny přizpůsobit s přirozenou dětskou spontaneitou, ale současně zatím ani s rozumem a rozvahou jako děti starší či mladiství.¹⁸⁵

Příchod nového partnera do rodiny znamená zásah do rodinného zaběhnutého systému, návyků a pravidel. Z toho může vzniknout řada komplikací.

¹⁸⁴ Bělohávek, A. J.; Černý, F.; Jungwirthová, M.; Klíma, P.; Profeldová, T.; Šrotová, E.: Nový občanský zákoník. Srovnání dosavadní a nové občanskoprávní úpravy včetně předpisů souvisejících. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012, s. 254

¹⁸⁵ Matějček, Z.: O rodině vlastní, nevlastní a náhradní. Praha: Portál, 1994, s. 75-76

Druhým zdrojem problémů je skutečnost, že dítě vlastně patří do dvou rodin. Otázka „vlastní - nevlastní“ se stává pro děti velmi závažnou skutečností, podmíněnou tzv. konfliktem loajality, tj. dvojí sympatie přízně a oddanosti. Na jedné straně k vlastnímu rodiči, který může být dítěti vzdálený, mnohdy idealizovaný, a na straně druhé vztah k nevlastnímu rodiči, který je s dítětem v každodenním kontaktu, je známý, milý i náročný, odměňující i trestající. V této souvislosti bývá pro dítě závažnou i otázka jeho příjmení. Další okruh problémů spočívá v tom, že příchodem nevlastního rodiče se dítěti zpravidla mění i širší rodinné zázemí, představované novými prarodiči, tetami a strýci či přáteli.¹⁸⁶

Vnitřní situace nevlastních rodin může být rovněž komplikovaná tím, že se v nich scházejí děti jednoho i druhého partnera, a navíc není výjimkou, že se novému páru narodí ještě vlastní děti. Vzniká tak poměrně nepřehledná situace, která může být potenciálním zdrojem obtíží. Také otázka sexuálního chování nových partnerů může být zdrojem výchovných komplikací. Příliv emocionality nových partnerů může na děti působit překvapivě, nezvykle i odpudivě. Velký problém může v této souvislosti nastat i ve smyslu nepatřičného vztahu nevlastního otce k nevlastní dceři. To vše zvyšuje nároky na adaptační schopnosti a na odolnost nervového systému dítěte.¹⁸⁷

Nevlastní otcové a matky by si měli uvědomit, do čeho vstupují, měli by se seznámit se stávajícím rodinným systémem. Současně nemohou počítat se samozřejmým přijetím ze strany dětí, ale spíše by měli očekávat tzv. ambivalentní postoj související s tím, že děti zpravidla potřebují čas a taktní vedení, aby samy v sobě získaly jistotu. Velmi často děti nového partnera rodiče prověřují a testují pro ně typickými dětskými rafinovanými metodami, z nichž bývá nejčastější provokace. Rodiče mají tendenci předpokládat, že dítě prožívá to, co oni a domnívají se, že dítě sdílí i stejný postoj k bývalému nebo současnému partnerovi. Dítě se naopak nachází v situaci vnitřního konfliktu, neboť má rádo stejně vlastní matku i otce.¹⁸⁸

¹⁸⁶ Matějček, Z.: O rodině vlastní, nevlastní a náhradní. Praha: Portál, 1994, s. 67-68

¹⁸⁷ Matějček, Z.; Dytrych, Z.: Děti, rodina a stres. Praha: Galén, 1994, s. 156-160

¹⁸⁸ Matějček, Z.: O rodině vlastní, nevlastní a náhradní. Praha: Portál, 1994, s. 73-74

Matky a otcové i jejich noví partneři by ve vztahu k dětem a rodinným změnám měli respektovat určitá doporučení a pravidla. Předně je velmi důležité dopřát dětem dostatek času. Nový partner by se dětem neměl v žádném případě vnučovat, snažit se jim vlichotit do přízně za každou cenu, podbízet se, uplácet je, neměl by se vytahovat ani ponižovat. Taktéž je potřeba zvážit, jak mají děti nového partnera oslovovat, neboť s tím souvisí i osobní postoje. V případě křestního jména se jedná o postoj kamarádský, s oslovením „pán/paní“ je spíše spojena odtažitost a uctivost, „strejda/teta“ představuje nezávazné oslovení. Na druhé straně by rodiče neměli od dětí vyžadovat okamžité oslovení svého nového partnera „tatínek/maminka“, to by mohlo dítě nepříjemně zaskočit a vyvolat i negativní reakci ze strany vlastního otce a matky, případně prarodičů. Nevlastní rodič by se neměl snažit nahradit ihned vlastního otce nebo matku, vyplácí se trpělivost. Neměl by zdůrazňovat své dobré vlastnosti, které ho mají od vlastního rodiče odlišit. Ani vlastní rodič by neměl zvlášť vyzvedávat pozitivní vlastnosti svého nového partnera a uvádět je do protikladu s domnělými negativními vlastnostmi partnera bývalého. Rodinné soužití přinese spoustu nových situací a prožitků, které dětem pomohou postupně hodnotit, ocenit a přijmout nového dospělého člena rodiny. Je důležité dítěti poskytnout dostatečný odstup a samostatnost, aby se v nové rodině necítilo stísněně. Nevlastní rodiče by měli využívat příležitosti, kdy mohou se svými nevlastními dětmi něco dělat, na něčem pracovat, bavit se. Společná práce a zábava jsou účinnými sblížovacími prostředky. Doplněná rodina by měla pro dítě, i se všemi svými zvláštnostmi a problémy, vytvořit prostředí stabilního domova.¹⁸⁹

¹⁸⁹ Matějček, Z.; Dytrych, Z.: Krizové situace v rodině očima dítěte. Praha: Grada Publishing a.s., 2002, s. 56-58

7 Společná péče

Rozhodnutí o svěřeni do společné výchovy není v praxi příliš obvyklé. Dohoda o společné výchově znamená, že soud nerozhodne o svěřeni dítěte do výchovy jednoho z rodičů, ale poměry dítěte zůstanou stejné, jako kdyby k rozvodu manželství rodičů nedošlo. V úvahu toto porozvodové uspořádání připadá tehdy, pokud rodiče i nadále žijí ve společném domě nebo bytě a zachovávají určitý model společného hospodaření alespoň ve vztahu k nezletilým dětem. Jedná se o případy týkající se zejména dětí blízkých věku zletilosti. Na společné výchově musí být rodiče dohodnuti, nelze rozhodnout proti vůli jednoho z nich. Pro svá specifika je tato forma výchovy spíše ojedinělá.¹⁹⁰

Rodiče společně pečují o děti, a to včetně výchovného působení i materiálního zabezpečení. Předpokladem je především schopnost každodenní domluvy a spolupráce mezi rodiči. Oba rodiče jsou oprávněni činit rozhodnutí v důležitých záležitostech, které se týkají jejich dětí, jako je na příklad léčení, vzdělávání, každodenní i jednorázové finanční výdaje. V některých případech si rodiče svou autoritu rozdělí, takže si každý ponechá právo činit rozhodnutí jen v některé oblasti. Společná péče nutně neznamená, že oba rodiče se budou stejnou měrou podílet na péči a výchově dítěte. Jedná se o situaci, ve které se rodiče podílejí na rozhodování o důležitých záležitostech dítěte, a čas, který dítě s rodiči tráví, je rozdělen rovnoměrněji než v uspořádání výhradní péče jednoho rodiče. Uspořádání společné péče se vyznačuje vysokou mírou kooperace a flexibility, ve které se rodiče vzájemně respektují. V době, kdy to děti nejvíce potřebují, se jim dostává ujištění o zájmu a lásce obou rodičů.¹⁹¹

Společná péče má své výhody i nevýhody jak pro matky, tak i pro otce. Především je velkým kladem skutečnost, že kontakt s oběma rodiči je každodenní a umožňuje upevnění vzájemného vztahu mezi dítětem a oběma rodiči, což často není možné v případě, že je dítě svěřeno do péče jednoho z nich. Společná péče nabízí jisté ulehčení jediné a plné odpovědnosti jednoho z rodičů v důležitých

¹⁹⁰ Novák, T.; Průchová, B.: Předrozvodové a porozvodové poradenství. Praha: Grada Publishing, a.s., 2007, s. 68

¹⁹¹ Warshak, R. A.: Revoluce v porozvodové péči o děti. Praha: Portál, 1996, s. 148-149

věcech týkajících se jejich dětí, jako je tomu v případě svěřeni do péče jednoho z nich. Oba se mohou podílet na výchově dítěte rovnocenným podílem povinností a pomáhat si s každodenními úkoly při péči o děti a jejich výchově. Oba mají tak rovněž příležitost na chvíli si odpočinout od rodičovství na plný úvazek. Ovšem rodič se společnou péčí o dítě má nejen svá práva a odměny, ale především odpovědnost a povinnosti k dítěti. Společná péče vyžaduje pochopitelně mnohem více úsilí, času a námahy, než je potřeba jen při vymezených návštěvách. Zvláště ne všichni rozvedení otcové takové závazky chtějí převzít, nebo jsou je schopni respektovat. Z pohledu žen může společná péče mít také záporné stránky. Rozhodnutím o společné péči se žena vzdává mocenského postavení, v rámci kterého může jednostranně rozhodovat o výchově svého dítěte. Ve společné péči o děti rovněž může řada žen vidět příčinu oslabení své role matky, která jim po ztrátě role manželky, dává pocit, kým jsou. Péče o děti a jejich výchova živí jejich sebeúctu a je často ústřední náplní každodenního života. Negativní charakter společné péče mohou rodiče také spatřovat ve skutečnosti, že je omezena jejich vlastní volba bydliště a možnosti stěhování.¹⁹²

Někteří rozvedení manželé se dělí o svou rodičovskou odpovědnost nikoli společnou péčí o jedno dítě, ale tím, že každý z nich má v trvalé péči alespoň jedno dítě. Někteří odborníci toto řešení kritizují s odůvodněním, že děti v této situaci ztrácí více; pravidelný kontakt nejen s jedním rodičem, ale současně i se svým bratrem či sestrou. Obecně platí, že čím je větší věkový rozdíl mezi sourozenci, tím spíše může jejich rozdělení mezi rodiče uspokojit jejich potřeby. Je zde však ještě mnoho jiných faktorů charakterizujících tento rodinný systém. Jsou to na příklad rivalita mezi sourozenci, bližší vztah jednoho z rodičů k jednomu z dětí a odmítání druhého, kompromis rodičů jako řešení komplikované rodinné situace a neschopnost dohodnout se.¹⁹³

Odborná veřejnost se v hodnocení vhodnosti společné péče dělí na dvě skupiny s protichůdnými názory. Společná péče v současné soudní praxi není právě častým rozhodnutím o porozvodovém uspořádání péče o děti. Ze statistických údajů za uplynulých deset let však dochází k mírnému nárůstu

¹⁹² Warshak, R. A.: *Revoluce v porozvodové péči o děti*. Praha: Portál, 1996, s. 160-162

¹⁹³ Smith, H.: *Děti a rozvod*. Praha: Portál, 2004, s. 135-136

soudních rozhodnutí ve prospěch této formy porozvodového uspořádání poměrů v rodině. Z původních 2% v roce 2002 na téměř 8% v roce 2011 (viz. Příloha 2). Odborníci tuto skutečnost vysvětlují několika důvody. Pokud rodiče spolu neuměli vyjít, spolupracovat a komunikovat v manželství, je tomu tak i ve společné péči. Většinou nejsou rodiče schopni jakékoli kooperace a zvyšuje se tak jen jejich vzájemné nepřátelství a především také pravděpodobnost, že děti budou zapojeny do sporů a hádek mezi rodiči. Stoupenci společné péče naopak tvrdí, že řada rodičů je schopna spolu vycházet mnohem více a lépe jako rodiče než jako manželé a je mezi nimi mnohem menší napětí. Za velkou výhodou společné péče jednoznačně odborníci považují fakt, že se maximalizuje kontakt mezi dítětem a oběma rodiči, což umožňuje dítěti vyhnout se povrchnímu vztahu při návštěvách, charakteristickému pro výhradní péči jednoho z rodičů. Nelze tedy nadřazovat výhradní péči nad společnou péči tvrzením, že je to v zájmu dítěte. Při volbě společné péče mohou být rodiče ujištěni, že jejich volba nebude pro děti horší než tradiční řešení výhradní péče matky. Ovšem za předpokladu, že rodiče pro své děti vytvoří po rozvodu pozitivní prostředí. Pochopitelně děti bývají více spokojeny ve společné péči, neboť rodiče, kteří spolupracují ve výchově a v péči o dítě a vycházejí spolu lépe, zajišťují dětem to, že vyrůstají v klidnější a láskyplné atmosféře a stabilním prostředí. Současně pociťují a vnímají kladně přítomnost obou rodičů.¹⁹⁴

Presumpce společné péče neznamena, že všechny manželské dvojice budou mít po rozvodu děti ve společné péči. Společná péče o děti po rozvodu funguje, když jsou oba rodiče přesvědčeni, že ten druhý je pro děti důležitý a je také dobrý rodič, žijí společně, děti samy společnou péči chtějí, rodiče k sobě navzájem dodržují finanční závazky, vzájemně spolupracují, jsou flexibilní, mají slušnou úroveň komunikace a nezatahují děti do svých konfliktů. Naopak společná péče není vhodná a selhává, pokud se jeden z rodičů nemůže nebo nechce přiměřeně starat a je zjevně proti takovému uspořádání, rodiče nemají společné bydlení, pociťují vůči sobě silné nepřátelství, nebo používají své děti jako prostředek k řešení vlastních sporů.¹⁹⁵

¹⁹⁴ Warshak, R. A.: Revoluce v porozvodové péči o děti. Praha: Portál, 1996, s. 165-167

¹⁹⁵ Warshak, R. A.: Revoluce v porozvodové péči o děti. Praha: Portál, 1996, s. 169-172

8 Nový trend - střídavá péče

Střídavá výchova znamená, že dítě střídavě pobývá u každého z rodičů po určité časové období. Délka pobytu je závislá na věku dítěte. Zákon neupravuje časové ohraničení střídavé výchovy. Nejčastěji se jedná o týdenní nebo měsíční interval, vyloučeno není ani střídání půlroční. Na střídavé výchově musí být rodiče dohodnuti, protože jinak takové rozhodnutí soudu není v zájmu dítěte. U dítěte staršího věku je nezbytné, aby s takovou úpravou souhlasilo. Stejně jako je tomu při svěřeni dítěte do péče jednoho rodiče, ani v případě střídavé výchovy není ten z rodičů, u kterého právě dítě nepobývá, jakkoliv omezen v rozsahu svých rodičovských práv i povinností.¹⁹⁶

Střídavá výchova je institutem zavedeným do zákona o rodině od 1. 8. 1998 a je zakotvena v ustanovení § 26 odst. 2. *„Jsou-li oba rodiče způsobilí dítě vychovávat a mají-li o výchovu zájem, může soud svěřit dítě do společné, popř. střídavé výchovy obou rodičů, je-li to v zájmu dítěte a budou-li tak lépe zajištěny jeho potřeby.“* Soud vždy musí uvážit, které výchovné prostředí je pro dítě nejvhodnější z hlediska zajištění vhodných podmínek pro jeho výchovu a vývoj. Podle nové úpravy platné od roku 2014 v NOZ bude v případě svěřeni dítěte do společné péče zapotřebí výslovného souhlasu rodičů.¹⁹⁷

Zákon o rodině sám nestanoví podmínku, že je třeba dohody rodičů k tomu, aby mohl rozhodnout o střídavé výchově. Pokud by tomu tak bylo, prakticky by většina střídavých výchov nemohla být realizována nebo pouze v malém počtu. Nejdůležitějším hlediskem stanoveným v zák. o rodině je, že tato forma výchovy musí být v zájmu nezletilého dítěte. Je lepší, pokud se rodiče na tomto modelu dohodnou, ale nutnou podmínkou to však vždy není.¹⁹⁸ I v tomto bodě se psychologická odborná veřejnost neshoduje a někteří psychologové trvají na tom, že musí mezi rodiči existovat dohoda o všech podstatných záležitostech

¹⁹⁶ Veselá, R. a kol.: Rodina a rodinné právo – historie, současnost a perspektivy. Praha: Eurolex Bohemia s.r.o., 2003, s. 226-227

¹⁹⁷ Bělohávek, A. J.; Černý, F.; Jungwirthová, M.; Klíma, P.; Profeldová, T.; Šrotová, E.: Nový občanský zákoník. Srovnání dosavadní a nové občanskoprávní úpravy včetně předpisů souvisejících. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012, s. 249

¹⁹⁸ Usnesení ÚS ze dne 10. 1. 2008, Sp. Zn. ÚS 2412/07

týkajících se nezletilého dítěte, schopnost komunikace a rozhodnutí o střídavé výchově by mělo vycházet ze shodné vůle obou rodičů.

Jakkoli střídavá výchova předpokládá ze strany obou rodičů vzájemnou toleranci, vůli a schopnost komunikovat a spolupracovat, nesmí soud na způsob této výchovy rezignovat v případě, že jeden z rodičů s tímto způsobem výchovy nesouhlasí. Je-li takový nesouhlas neodůvodněný, resp. postrádá-li ve vztahu k výchově dítěte relevanci, nemůže o něj soud opřít své rozhodnutí. Svěření dítěte do výlučné výchovy jednomu z rodičů nesmí být ústupkem vzájemné rivalitě rodičů. Jestliže soud opřel své rozhodnutí o tvrzení resp. nesouhlas jednoho z rodičů, a ten byl ve skutečnosti jedinou překážkou pro výrok o střídavé výchově nezletilého dítěte, pak jej musí podrobit zkoumání a učinit předmět dokazování. Nesouhlas jednoho z rodičů může být relevantní pouze v případě, je-li postaven na důvodech, které by mohly negativně zasahovat do zájmu dítěte. Je-li nesouhlas založen na iracionálním a nepřezkoumatelném důvodu, soud nemusí dokazování provádět.¹⁹⁹

Při rozhodování o výchovném prostředí nezletilého dítěte je nutné vycházet nejen z příslušných ustanovení Zákona o rodině, ale také z Úmluvy o právech dítěte, Listiny základních práv a svobod. *„Zájem dítěte musí být předním hlediskem při jakékoli činnosti týkající se dětí, ať už uskutečňované veřejnými nebo soukromými zařízeními sociální péče, soudy, správními nebo zákonodárnými orgány.“*²⁰⁰ *„Rodičovství a rodina jsou pod ochranou zákona. Zvláštní ochrana dětí a mladistvých je zaručena.“*²⁰¹ *„Péče o děti a jejich výchova je právem rodičů; děti mají právo na rodičovskou výchovu a péči. Práva rodičů mohou být omezena a nezletilé děti mohou být od rodičů odloučeny proti jejich vůli jen rozhodnutím soudu na základě zákona.“*²⁰²

Problematikou střídavé výchovy se také zabýval Ústavní soud, zejména v usnesení I. ÚS 24121/07 a dále zejména v nálezu I. ÚS 48/04. V tomto nálezu je

¹⁹⁹ Francová, M.; Dvořáková Závodská, D.: Rozvody, rozchody a zánik partnerství. Praha: Wolters Kluwer, 2010, s. 16-18

²⁰⁰ čl. 3 odst. 1 zákona č. 104/1991 Sb., Úmluva o právech dítěte

²⁰¹ čl. 32 odst. 1 zákona č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod

²⁰² čl. 32 odst. 4 zákona č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod

uvedeno, že svěřením nezletilého dítěte do střídavé výchovy rodičů nesmí být ústupkem jejich vzájemné rivalitě, ale vyjádřením kvalitního a pozitivního vztahu rodičů k dítěti. Toto předpokládá toleranci, vyspělost a dobrou vůli všech zúčastněných. Rozhodnutí rodičů by mělo vycházet z jejich shodné vůle a dohody, schopnosti spolu komunikovat a spolupracovat. Podle názoru Ústavního soudu není v tomto případě podstatná otázka, proč rodiče nejsou schopni spolu spolupracovat a komunikovat, nýbrž to, že jim v daném případě chybí ochota a vyspělost v zájmu nezletilého dítěte spolu kooperovat. Dle nálezu Ústavního soudu ze dne 23. 2. 2010 ÚS 1206/2009 je zásadně věcí soudu zvážit podmínky svěřením dítěte do výchovy jednoho či druhého rodiče.²⁰³

Mezi odbornou veřejností, jak psychology, tak právníky není zcela jednotný názor na podmínky nutné pro možnou realizaci této výchovy. Psychologové nejsou zcela jednotní především v názorech, od kterého roku věku nezletilého dítěte by střídavá výchova mohla probíhat. Konkrétní věková hranice není určena a tak někteří uvádějí věkovou hranici tří let, někteří ji posunují až do doby, kdy dítě začne navštěvovat druhou třídu základní školy. Vždy je ovšem zapotřebí vidět a vnímat konkrétní dítě a stav v dané rodině. U mladších dětí v předškolním věku je dobré střídavou péči zavést po několika dnech, například: dítě je u otce 3 dny, u matky 2 dny a pak opět 2 dny u otce. Další týden je tomu naopak: 3 dny u matky, 2 dny u otce a pak 2 dny opět u matky. Důležité je, aby se střídaly dny víkendů – jednou u otce a jednou u matky. I na svátky je důležité, aby domluva byla spravedlivá. Později, většinou při zahájení školní docházky, mohou být pobyty delší, například střídání po jednom nebo dvou týdnech. Psychologové se spíše přiklánějí k názoru, aby střídavá péče probíhala u dětí až na konci mladšího školního věku- cca od 10 let. Je to pro ně doba, kdy může samo dítě o změně rozhodnout a přiměřeně se k ní i vyjádřit. V některých případech, pokud střídavá péče nevyhovuje, mohou sociální pracovníci navrhnout tzv. rozšířený styk. Znamená to, že dítě získá matka, otec má dítě nebo děti na prodloužený víkend a bere si je i v týdnu.²⁰⁴

²⁰³ Francová, M.; Dvořáková Závodská, D.: Rozvody, rozchody a zánik partnerství. Praha: Wolters Kluwer, 2010, s. 16

²⁰⁴ Špaňhelová, I.: Dítě a rozvod rodičů. Praha: Grada Publishing, a.s., 2010, s. 139-140

Střídavá výchova představuje nesporně finančně náročnější řešení než výchova prováděná jedním rodičem. Dítě má fakticky bydliště na dvou místech a potřebuje mít zařízený odpovídající domov u obou rodičů. Potenciálním problémem může být i eventuelní určení výše výživného v případě realizace střídavé výchovy. Oba dva rodiče poskytují dítěti v určité míře osobní péči, čímž svoji vyživovací povinnost plní. Ale v případě nestejně životní úrovně obou rodičů, eventuelně v případě střídavé výchovy realizované takovým způsobem, že období, po které je dítě u jednoho rodiče, není stejně dlouhé s pobytem u druhého rodiče, je namístě se zabývat povinností hradit pravidelně určitou částku na výživné pro dítě. Za odůvodněné potřeby dítěte lze považovat i tvorbu úspor, které mají zabezpečit přípravu na budoucí povolání. Současná právní úprava žádné závazné pravidlo pro stanovení přiměřené částky výživného neobsahuje. Pouze stanovuje aspekty, které je nutno při rozhodování o výši výživného zohlednit (příjem povinného rodiče, věk dítěte, jeho zdravotní stav a fyzická i duševní vyspělost, počet dalších vyživovaných osob aj.).²⁰⁵

Podle § 96 odst. 1 zák. o rodině „*při určení výživného přihlédne soud k odůvodněným potřebám oprávněného, jakož i schopnostem, možnostem a majetkovým poměrům povinného. Při hodnocení schopností, možností a majetkových poměrů povinného zkoumá soud, zda se povinný nevzdal bez důležitého důvodu výhodnějšího zaměstnání či výdělečné činnosti nebo majetkového prospěchu, popřípadě zda nepodstupuje nepřiměřená majetková rizika.*“ Podle NOZ bude navíc soud přihlížet k tomu, zda povinná osoba o oprávněného a rodinnou domácnost osobně pečuje a v jaké míře tak činí.²⁰⁶ Výživné pro nezletilé děti slouží k uspokojování jejich výživy a hmotných a jiných potřeb (šatstvo, jízdné, vzdělávání, kulturní a rekreační potřeby, náklady spojené se zdravotním stavem aj.) Odůvodněné potřeby nezletilého dítěte jsou odvislé od schopnosti a možnosti rodičů a je rovněž třeba vzít v potaz, zda má nezletilé dítě vlastní majetek, který mu poskytuje nějaký výnos. Z rozhodnutí Městského soudu v Praze č. R 76/ 1968 ale vyplývá, že

²⁰⁵ Schön, M.: Střídavá výchova a vyživovací povinnost rodičů. *Právo a rodina*. roč. 13., 9/2011, ISSN 1212-866X, s. 13-15

²⁰⁶ Bělohávek, A. J.; Černý, F.; Jungwirthová, M.; Klíma, P.; Profeldová, T.; Šrotová, E.: Nový občanský zákoník. Srovnání dosavadní a nové občanskoprávní úpravy včetně předpisů souvisejících. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012, s. 299

ojedinělý příjem dítěte (např. v době školních prázdnin), které se jinak připravuje studiem na budoucí povolání, neovlivňuje zpravidla vyživovací povinnost rodičů.²⁰⁷ Povinnost obou rodičů stejně se starat o výživu dítěte neznamena rovnost, ale to, že úhradu potřeb na výživu dítěte poskytují oba rodiče podle poměru svých výdělečných možností. Pro určení výše výživného k nezletilému nejsou rozhodné skutečné (tj. majetkové) výdělečné poměry rodiče, ale jeho reálné výdělečné schopnosti. Ty jsou dány jeho subjektivními vlastnostmi, tj. fyzickým stavem, vzděláním, pracovními zkušenostmi apod., a také objektivními okolnostmi jako je zejména existence vhodných pracovních příležitostí.²⁰⁸ Pro určení rozsahu vyživovací povinnosti je také nutné, aby si soud vždy vyžádal potřebné informace o pracovních výkonech rodičů dítěte u příslušných organizací, u kterých v rozhodné době byli rodiče zaměstnaní.²⁰⁹

„Změní-li se poměry, může soud i bez návrhu změnit dohody a soudní rozhodnutí o výživném pro nezletilé děti. Dojde-li ke zrušení nebo snížení tohoto výživného za minulou dobu, spotřebované výživné se nevrací.“²¹⁰ Ze zákona je patrné, že dané výživné se upravuje vždy podle aktuálního stavu, který je v době, kdy je rozhodnutí vydáno. Samozřejmě může dojít k různým změnám daného stavu (př. přibývající věk dítěte a s tím související změna jeho potřeb, změna příjmu rodiče aj.), což vede ke zvýšení, snížení nebo i zrušení vyživovací povinnosti. Musí jít o změnu závažnějšího rázu, která se týká skutečností, na nichž je založeno dřívější rozhodnutí o rozsahu vyživovací povinnosti vůči nezletilcům.²¹¹ Navíc musí být také doložen závěr, že došlo ke změně poměrů a v důsledku toho je třeba změnit výši výživného. Nepostačí jen úvaha, zda je dosavadní výživné přiměřené či nikoliv.²¹²

Pro střídavou výchovu je bezpodmínečnou podmínkou schopnost a vůle obou rodičů ke komunikaci a kooperaci. Často je ale zanedbáváno a přehlíženo, že rodič, kterému bylo svěřeno nezletilé dítě do výlučné výchovy, musí mít tyto

²⁰⁷ R 76/ 68 publikováno ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek NS

²⁰⁸ R 27/ 70, s. 104 a R 5/ 69, s. 45 publikováno ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek NS

²⁰⁹ R 17/ 69 publikováno ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek NS

²¹⁰ § 99 odst. 1 zákona č. 94/ 1963 Sb., zák. o rodině

²¹¹ Holub, M.; Nová, H.; Sladká Hyklová, J.: Zákon o rodině. Komentář a předpisy související.

Praha: Linde a.s., 2007, s. 344

²¹² R 27/ 74 publikováno ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek NS

vlastnosti také a ještě více rozvinuté. Především, kdy se má jednat o úpravu styku druhého rodiče s nezletilým dítětem, o poskytování informací o vývoji, zdravotním stavu, školním prospěchu apod. u nezletilého dítěte. Důležité pro to, aby rodiče vůbec začali uvažovat o střídavé péči je, několik faktorů a nezastupitelných předpokladů. Především se jedná o přiměřené osobnostní rysy rodičů, kteří jsou schopni se racionálně domluvit o záležitostech týkajících se nezletilého dítěte. V tomto případě nestačí domluvu pouze proklamovat, je nutné ji dodržovat i v reálném životě, a to nejen slovy, ale i skutky. Všichni zúčastnění včetně dítěte či nových partnerů rodičů by měli se střídavou péčí souhlasit. Nezbytnou podmínkou pro uskutečnění střídavé péče je neveliká vzdálenost bydliště jednoho rodiče od druhého především z důvodu toho, aby dítě navštěvovalo vždy jednu mateřskou nebo základní školu. Důležité je nepochybně i jasné vymezení, kdo je za co zodpovědný, co který z rodičů bude hradit. Předpokladem je rovněž určitá flexibilita dítěte, aby bylo schopno být několik dnů u jednoho a následně u druhého rodiče.²¹³ Podle Úmluvy o právech dítěte, která má dle Ústavy přednost před zákonem je nutné věnovat i patřičnou pozornost názoru dítěte. „*Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, zabezpečují dítěti, které je schopno formulovat své vlastní názory, právo tyto názory svobodně vyjadřovat ve všech záležitostech, které se jej dotýkají, přičemž se názorům dítěte musí věnovat patřičná pozornost odpovídající jeho věku a úrovni. Za tímto účelem se dítěti zejména poskytuje možnost, aby bylo vyslyšeno v každém soudním nebo správním řízení, které se jej dotýká, a to buď přímo, nebo prostřednictvím zástupce anebo příslušného orgánu, přičemž způsob slyšení musí být v souladu s procedurálními pravidly vnitrostátního zákonodárství.*“²¹⁴

Neexistuje studie, jež by prokazovala, že střídavá výchova má na děti horší vliv než svěření dítěte do výlučné péče jednoho z rodičů. Dítě vnímá okolní svět jinak než dospělí. Pojem domov pro něj může být v jeho percepce širší než v rámci vnímání dospělých. To, co někdy připadá dospělým jako problematické, děti obvykle přijímají poměrně dobře. Stejně jako je vedeno dítě, aby se rozdělilo o hračky nebo pamlsky, je obvykle srozuměno a vnímá dělení své přítomnosti

²¹³ Novák, T.: *Péče o dítě po rozvodu a její úskalí*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2012, s. 72-73

²¹⁴ čl. 12 odst. 1,2 zákona č. 104/1991 Sb., Úmluva o právech dítěte

mezi otce a matku bez velkých obtíží. Střídavá výchova rovněž omezuje pocity ztráty a zvyšuje sebeúctu dítěte.²¹⁵

Jako negativní stránku střídavé péče lze hodnotit malou flexibilitu dítěte a jeho větší unavitelnost při neustálém přejíždění. Sotva si u jednoho z rodičů zvykne, už se zase stěhuje k druhému rodiči. Dítě může být častým střídáním prostředí a nejednotností výchovného působení neurotizováno. Plnění povinností rovněž často neprobíhá stereotypním způsobem, ale u méně přísného a nedůsledného rodiče se hodně zanedbává. Naopak přísnější rodič je situací manipulován k větší náročnosti. V některých případech se mohou objevit problémy ze strany pedagogů, kteří si neuvědomí při sdělování požadavků - například pomůcek či domácích úkolů, že dítě bude příští den již u druhého z rodičů. Náročné mohou být především začátky střídavé péče, neboť zvláště maminky si velice těžko připouštějí, že by se i otec mohl o dítě dobře postarat. Negativně na střídavou péči reagují zvláště prarodiče.²¹⁶

Výhody střídavé péče lze vidět v možnosti, že dítě žije ve své podstatě u obou rodičů a není tedy o jednu roli - mateřskou nebo otcovskou - ochuzeno. Při výchově jsou zachovány jak prvky mužského, tak ženského přístupu a možnost ztotožnění a komunikace s mužským i ženským rodičovským vzorem. Dítě může poznávat přístup obou rodičů k životním situacím a současně i rodičům je umožněno rozvrhnout si lépe své povinnosti nebo záliby ve dnech, kdy není s dítětem, a v těch, které tráví s ním. Dítěti se nezabrdí emocionální vývoj, neboť dále čerpá emoce ze strany matky i otce tak, jak bylo zvyklé od narození. I o své pozitivní nebo negativní emoce a pocity se může podělit s oběma rodiči. Dále se může rozvíjet dětská důvěra k matce i otci. Dítě stále zažívá ve své výchově prvky výchovy mužské i ženské, přičemž oba vzorce chování jsou pro jeho zdravý vývoj velmi důležité. Neméně důležitým pozitivem střídavé péče je i možnost dítěte komunikovat o všech záležitostech, které prožívá, spolu s otcem i matkou. Od každého z nich získá jiný úhel pohledu a rovněž je přirozené, že o určitých věcech nedokáže s dítětem mluvit matka a naopak i otec. Při střídavé péči je také zaručen

²¹⁵ Novák, T.; Průchová, B.: Předrozvodové a porozvodové poradenství. Praha: Grada Publishing, a.s., 2007, s. 70

²¹⁶ Špaňhelová, I.: Dítě a rozvod rodičů. Praha: Grada Publishing, a.s., 2010, s. 141-142

přirozený průběh identifikace dítěte s mužským a ženským vzorem v chování, jednání, v konfliktních situacích, v nemoci apod. Dítě má při střídavé péči přirozený vztah a důvěru v autoritu – mužskou i ženskou, které jsou pro dítě přirozené.²¹⁷

Podmínky pro úspěšné zvládnutí střídavé péče zahrnují především schopnost rodičů domluvit se na všem ve prospěch dítěte, stanovit společná výchovná pravidla, neočerňovat jeden druhého před dítětem, zachovávat podobné výchovné postupy a stereotypy pro dítě u matky i otce, pravdivě se navzájem o všem informovat, tolerovat se a respektovat jeden druhého. Rodiče by neměli soutěžit o lásku dítěte a vnucovat mu názory svého případného nového partnera. Důležitou roli hraje také to, jak umí rodič celou situaci prezentovat příbuzným a jaký oni zaujmou k celé situaci postoj. Pokud je právě dítě u rodiče, měl by se mu věnovat, využít chvíle, kdy je s ním a starat se o něj a současně v dítěti pěstovat pozitivní pocity i k druhému rodiči. Obecně lze doporučit, že je zapotřebí v mnoha směrech postupovat pomalu, zkoušet změny, mluvit o nich s dítětem, vysvětlovat. Nezbytné je vybrat dobré místo a čas předání dítěte od jednoho rodiče druhému. Je rovněž vhodné, aby si rodiče řekli nejdůležitější informace o pobytu dítěte u daného rodiče, aby druhý rodič věděl, v jakém rozpoložení se dítě nachází, proč se chová tak či onak, znal jeho momentální zdravotní stav apod.²¹⁸

Názory dětských psychologů a pediatriů na střídavou výchovu nejsou jednotné. Z hlediska statistického podíl soudních rozhodnutí ve smyslu svěřeni dítěte do střídavé péče zaznamenal v uplynulých deseti letech nárůst z původních zhruba 2% na 8%, ale přesto se jedná o nevelké procento z celkového počtu rozhodnutí soudu o svěřeni nezletilých dětí do péče po rozvodu (viz Příloha 5).

Ilustrativní pro míru rozporů a rozdílné názory na svěřování nezletilých dětí do střídavé péče rodičů po rozvodu je i jednání Poslanecké sněmovny a Senátu o novele zákona o rodině, která zahrnovala i problematiku společné, popřípadě střídavé výchovy nezletilého dítěte po rozvodu rodičů. Platná právní

²¹⁷ Špaňhelová, I.: Dítě a rozvod rodičů. Praha: Grada Publishing, a.s., 2010, s. 140

²¹⁸ Špaňhelová, I.: Dítě a rozvod rodičů. Praha: Grada Publishing, a.s., 2010, s. 141

úprava nepřispívá k častějšímu nařizování střídavé, popř. společné výchovy. V soudní praxi vede ke značně omezenému využívání institutu společné popřípadě střídavé výchovy i v případech, kdy jsou fakticky splněny všechny předpoklady pro její nařízení. Podle novely měla být ale v praxi více využívána právě střídavá péče. Společná péče by připadala v úvahu spíše u dětí ve věku blízkém zletilosti, nebo jehož rodiče žijí nadále i po rozvodu ve společné domácnosti.

Novelu zákona o rodině předložil jako svoji poslaneckou iniciativu poslanec ODS JUDr. Pavel Staněk. Novela navrhovala, aby střídavou výchovu nařídil soud, jestliže shledá, že rodiče mají zájem na tom, aby jim dítě bylo svěřeno do péče, a výchovu dítěte jsou schopni zajistit. Nařízená střídavá výchova musí pak být vždy v zájmu dítěte, který bude posuzován podle stávajícího ustanovení §26 odst. 4 zák. o rodině. Soud střídavou výchovu nenařídí, pokud shledá, že rodiče nejsou mezi sebou schopni dosáhnout určitého stupně konsenzu o směřování výchovy dítěte, v takovém případě by bylo nařízení střídavé výchovy jen těžko v zájmu dítěte. Hlavním smyslem úpravy bylo následovat moderní trendy v oblasti výchovy dětí po rozvodu rodičů, a to i při plném respektování zájmů dítěte a dodržení práv dítěte na rodičovskou výchovu. Sněmovna novelu v červnu 2011 schválila, ta však neprošla o měsíc později hlasováním Senátu. Po znovu projednání poslanci novela už ale přijata nebyla, neboť se nenašel dostatečný počet hlasujících poslanců.²¹⁹

²¹⁹ Důvodová zpráva k návrhu zákona, kterým se mění zákon č. 94/ 1963 Sb., zák. o rodině; k § 26

ZÁVĚR

Diplomová práce si kladla za cíl utvořit ucelený pohled na problematiku rozvodu a porozvodové péče o děti se zaměřením na sociální a právní aspekty. Některá prezentovaná fakta pak na závěr dokládá celostátní statistikou ministerstva spravedlnosti za období deseti let.

Z hlediska sociálního lze jednoznačně říci, že děti procházejí v průběhu rozvodového řízení určitým procesem odlučování od dosavadních zvyklostí, obtížně se mohou orientovat v nové rodinné situaci a vyrovnávat se se změnami v rodinné struktuře. Stejně tak se stávají součástí nových nezávislých rodinných systémů. Psychické reakce dětí na rozvod mohou být často skryté, avšak jejich závažnost není o to menší. Bez ohledu na věk dítěte je rozvodem ohrožen především zdravý vývoj jeho osobnosti, neboť dítě je vystavováno specifickému druhu psychické zátěže a může se stát i prostředníkem rodičů k vyřizování účtů mezi nimi.

Ačkoli je v soudní praxi nejčastější variantou právních poměrů po rozvodu svěřením nezletilého dítěte do výlučné péče jednoho z rodičů (zejména matky), zákon o rodině jednoznačně upřednostňuje v průběhu rozvodového řízení i po něm zájmy dítěte, zajištění vhodných podmínek pro jeho výchovu i vývoj a současně zdůrazňuje rozhodující roli obou rodičů, kteří by se v době po rozvodu měli oba společně podílet na výchově, ochraně, rozvoji i péči o své nezletilé děti.

Ve svém závěru se diplomová práce zaměřuje na aktuálně diskutovanou problematiku střídavé (resp. společné) péče. Rozhodnutí o svěřením do společné nebo střídavé výchovy není v praxi příliš obvyklé, ani pokud jsou fakticky splněny všechny předpoklady pro její nařízení. Jak platná právní úprava, tak i rozdílné názory odborné veřejnosti nepříspěívají k častějšímu soudnímu rozhodování o střídavé, popřípadě společné výchově.

RESUMÉ

Tato diplomová práce se zabývá problematikou rozvodů ve společnosti, jejich důsledky a zejména právními a sociálními aspekty svěřeni nezletilých dětí do péče rodičů po rozvodu. Cílem práce je zpracování této problematiky z hlediska historického, sociologického, psychologického a především právního. Některé závěry jsou v práci podloženy analýzou výsledků statistického šetření ministerstva spravedlnosti za období deseti let. Problematika rozvodů a především následná porozvodová péče o nezletilé je doložena právními tvrzeními vyplývajícími z jednotlivých zákonů a jiných právních předpisů.

Přínosem práce je ucelený pohled na problematiku rozvodů v moderní společnosti formou jasně strukturovaných kapitol, které na sebe tematicky navazují a všímají si zejména sociálních aspektů svěřeni nezletilých do péče rodičů po rozvodu, hodnotí a definují její jednotlivé formy, jsou doplněny konkrétními závěry statistického šetření a podloženy citacemi paragrafů jednotlivých zákonů, v neposlední řadě i soudní judikaturou.

RESUMÉ

This thesis deals with the issue of divorces in society, their consequences especially with social aspects of child custody after a divorce. The goal of this paper is to create a complete summary of problems from the historical, sociological, psychological and above all from legal point of view. Some conclusions are based on analysed results of statistical enquiry from Ministry of Justice in the period of ten years. The problems concerning divorces and especially follow-up care after a divorce are documented with legal statements.

The contribution of this paper is a compact view of divorce problems in a modern society formed in consequential chapters. These chapters deals with social aspects of child custody after a divorce, they evaluate and define forms of child custody, they are supplemented with conclusions of statistical and research inquiry and they are based on quotations of paragraphs of concrete codes and a practice of the courts.

SEZNAM LITERATURY

Knihy

BAKALÁŘ, E. *Rozvodová tematika a moderní psychologie*. Praha: Karolinum, 2006. ISBN 80-246-1089-2

BAKALÁŘ, E.; NOVÁK, D.; NOVÁKOVÁ, M. *Průvodce rozvodem pro všechny zúčastněné*, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1996. ISBN 80-7106-157-3

BĚLOHLÁVEK, A. J.; ČERNÝ, F.; JUNGWIRTHOVÁ, M.; KLÍMA, P.; PROFELDOVÁ, T.; ŠROTOVÁ, E. *Nový občanský zákoník. Srovnání dosavadní a nové občanskoprávní úpravy včetně předpisů souvisejících*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012. ISBN 978-80-7380-413-8

EVERETT, C.; EVERETTOVÁ S. V. *Zdravý rozvod pro rodiče i děti*. Praha: Talpress, 2000. ISBN 80-7197-169-3

FIALA, J.; KINDL, M. et al. *Občanský zákoník. Komentář. II. Díl*. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2009, s. 1202

FRANCOVÁ, M.; DVOŘÁKOVÁ ZÁVODSKÁ, D. *Rozvody, rozchody a zánik partnerství*. Praha: Wolters Kluwer, 2010. ISBN 978- 80-7357-586-1

HOLÁ, L. *Mediace*. Praha: Grada, 2003, ISBN 80-2470-467-6

HOLUB, M.; NOVÁ, H.; SLADKÁ HYKLOVÁ, J. *Zákon o rodině. Komentář a předpisy souvisící*. Praha: Linde a.s., 2007. ISBN 978-80-7201-668-6

HRUŠÁKOVÁ, M.; KRÁLÍČKOVÁ, Z. *České rodinné právo*. Brno: Doplněk, 2006. ISBN 80-7239-192-5

KLABOUC, J.; *Manželství a rodina v minulosti*. Praha: Orbis, 1962

MATĚJČEK, Z. *Co děti nejvíce potřebují*, Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-853-8

MATĚJČEK, Z. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*, Praha: Portál, 1994. ISBN 80-85282-83-6

- MATĚJČEK, Z.; DYTRYCH, Z. *Děti, rodina a stres*, Praha: Galén, 1994. ISBN 80-85824-06-X
- MATĚJČEK, Z.; DYTRYCH, Z. *Krizové situace v rodině očima dítěte*, Praha: Grada Publishing a.s., 2002. ISBN 80-247-0332-7
- MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha: Slon, 2003. ISBN 80-8642-919-9
- MOŽNÝ, I.: *Rodina a společnost*. Praha, SLON 2006
- NOVÁK, T.: *Péče o dítě po rozvodu a její úskalí*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2012. ISBN: 978-80-247-4110-9
- NOVÁK, T.; PRŮCHOVÁ, B. *Předrozvodové a porozvodové poradenství*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2007. ISBN 978-80-247-1449-3
- PLECITÝ, V.; SKŘEJPEK, M.; SALAČ, J.; ŠÍMA, A. *Základy rodinného práva*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009. ISBN 978-80-7380-139-7
- SMITH, H. *Děti a rozvod*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-906-2
- ŠPAŇHELOVÁ, I. *Dítě a rozvod rodičů*, Praha: Grada Publishing, a.s., 2010. ISBN 80-247-3181-9
- VESELÁ, R. a kol. *Rodina a rodinné právo – historie, současnost a perspektivy*. Praha: Eurolex Bohemia s.r.o., 2003. ISBN 80-86432-48-3
- VÝROST, J.; SLAMĚNÍK, I. *Aplikovaná sociální psychologie*. Praha: Portál, 1998. ISBN 80-7178-269-6
- WARSHAK, R. A. *Revoluce v porozvodové péči o děti*, Praha: Portál, 1996. ISBN 80-71780-89-8

Články

FRYŠTENSKÁ, M. Co přináší nový zákon o mediaci?. *Právo a rodina*. roč. 14., 9/2012, s. 1. ISSN 1212866X

HRDINA, I. A.: *Církevní sňatek po novele zákona o rodině*. *Právník*. roč. 99, č. 3, s. 261

MACELA, M. Podrobný výklad některých ustanovení novely zákona o sociálně-právní ochraně dětí od 1. 1. 2013. *Právo a rodina*. Praha: Linde, 2012, roč. 15, č. 1/2013

MACELA, M. Podrobný výklad některých ustanovení novely zákona o sociálně-právní ochraně dětí od 1. 1. 2013 (2.). *Právo a rodina*. Praha: Linde, 2013, roč. 15, č. 2/2013

PAVLÁT, J. Porozvodové uspořádání. *Advokacie*. Praha: ČAK, 2012, č. 11, s. 37-38

SCHÖN, M.: Střídavá výchova a vyživovací povinnost rodičů. *Právo a rodina*. roč. 13., 9/2011, ISSN 1212-866X, s. 13-15

VOHLÍDALOVÁ, M. Kdo podává žádost o rozvod a jaké jsou příčiny rozpadu partnerských vztahů? *Gender, rovné příležitosti, výzkum*. 2010, roč. 12, č. 2, s. 48-56. ISSN 1213-0028

Judikatura

R IV/66 publikováno ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek NS

R 6/70 publikováno ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek NS

R 53/68 publikováno ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek NS

R 11/51 publikováno ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek NS

R 20/80 publikováno ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek NS

R 96/67 publikováno ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek NS

R 21/65 publikováno ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek NS

R 22/90 publikováno ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek NS

R 76/68 publikováno ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek NS

R 27/70 publikováno ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek NS

R 17/69 publikováno ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek NS

R 27/74 publikováno ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek NS

R 5/69 publikováno ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek NS

Usnesení ÚS ze dne 10. 1. 2008, Sp. Zn. ÚS 2412/07

Právní předpisy a důvodové zprávy

zákon č. 94/ 1963 Sb., zák. o rodině

zákon č. 257/ 2000 Sb., zák. o Probační a mediační službě

zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád

zákon č. 295/ 2008 Sb., kterým se mění OSŘ a zák. o sociálně-právní ochraně dětí

zákon č. 202/ 2012 Sb., zák. o mediaci a o změně některých zákonů

zákon č. 359/ 1999 Sb., zák. o sociálně-právní ochraně dětí

zákon č. 401/ 2012 Sb., novela zák. o sociálně-právní ochraně dětí

zákon č. 500/ 2004 Sb., správní řád

zákon č.104/1991 Sb., Úmluva o právech dítěte

zákon č. 2/ 1993 Sb., Listina základních práv a svobod

Vyhláška MS č. 37/1967 Sb., k provedení zákona o znalcích a tlumočnících

Důvodová zpráva k návrhu zákona, kterým se mění zákon č. 94/1963 Sb., zák. o rodině

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha 1 - Vývoj rozvodovosti a uzavírání sňatků v letech 1950 - 2010

Příloha 2 - Vývoj soudních rozhodnutí o svěřeni dětí do péče po rozvodu v letech 2002-2011

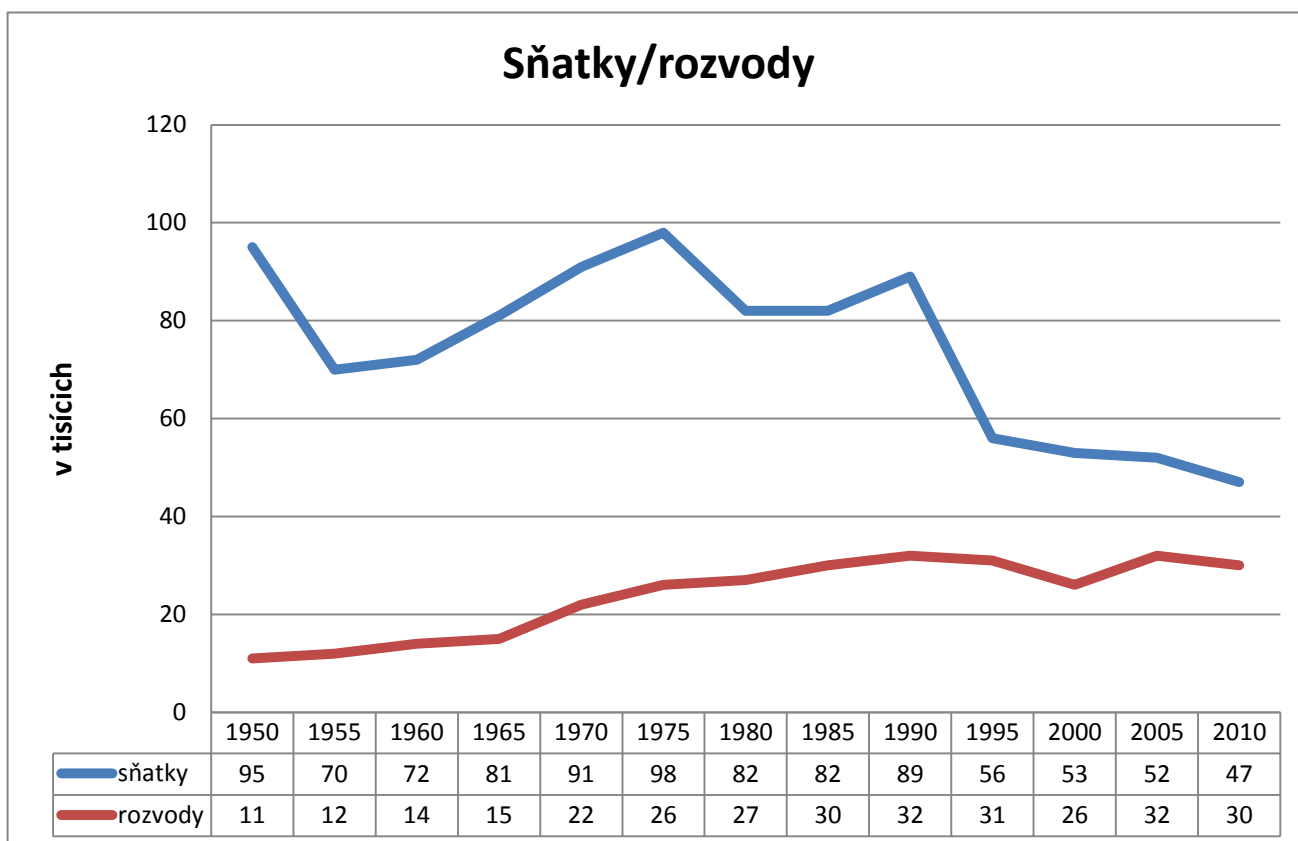
Příloha 3 – Příklady hodnocení rodičovské zodpovědnosti za výchovu dětí v rodině z roku 2011

Příloha 4 – Styk rodičů s dětmi a styk dětí s prarodiči 2011

Příloha 5 - Podíl rozhodnutí ze všech rozhodnutí – střídavá péče

Příloha 1

Vývoj rozvodovosti a uzavírání sňatků v letech 1950 - 2010

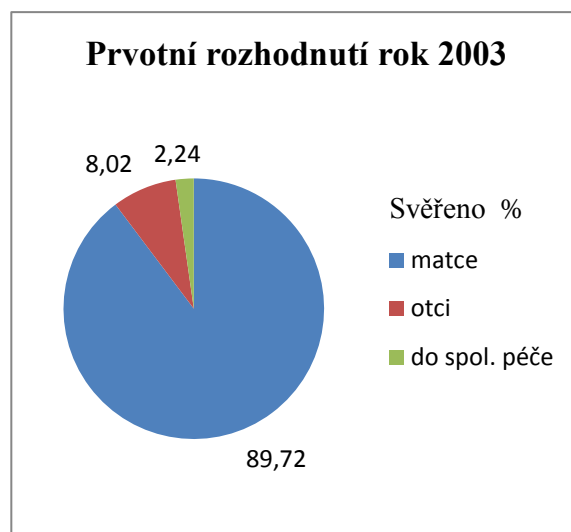
Příloha 2

Vývoj soudních rozhodnutí o svěřeni dětí do péče po rozvodu v letech 2002-2011:

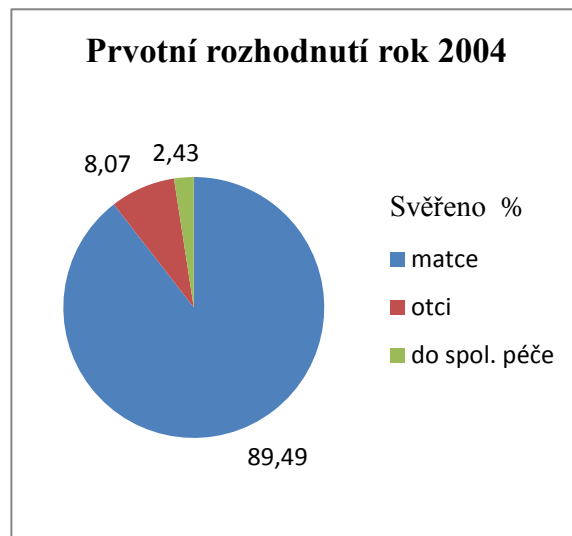
		V ČR	%
svěřeno	matce	20415	89,88
	otci	1809	7,96
	do společné popř. střídané péče obou rodičů	488	2,14

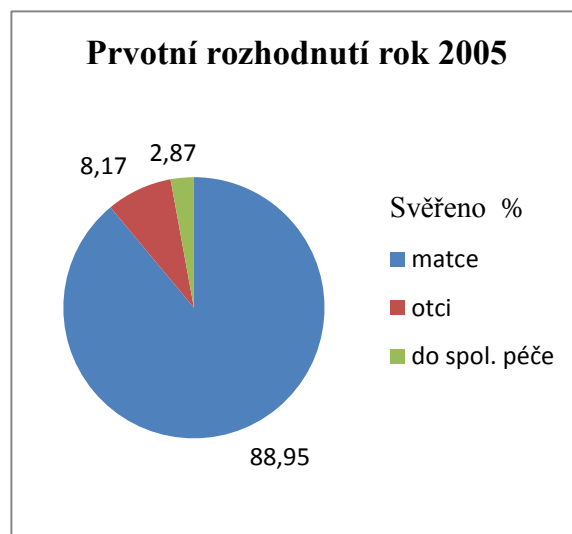
		V ČR	%
svěřeno	matce	20203	89,72
	otci	1807	8,02
	do společné popř. střídané péče obou rodičů	506	2,24

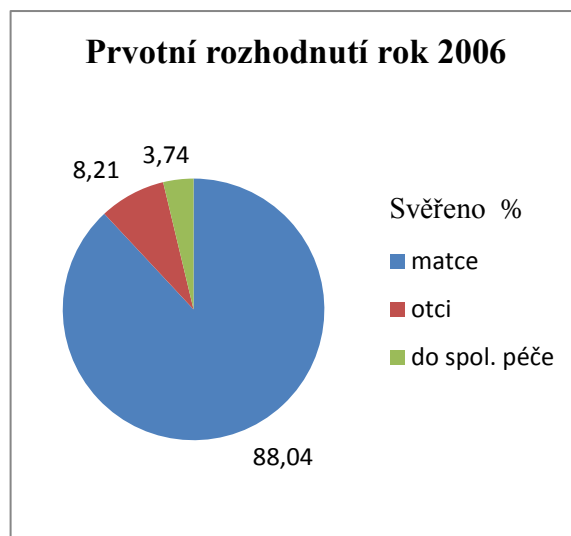
		V ČR	%
svěřeno	matce	19845	89,49
	otci	1791	8,07
	do společné popř. střídavé péče obou rodičů	539	2,43

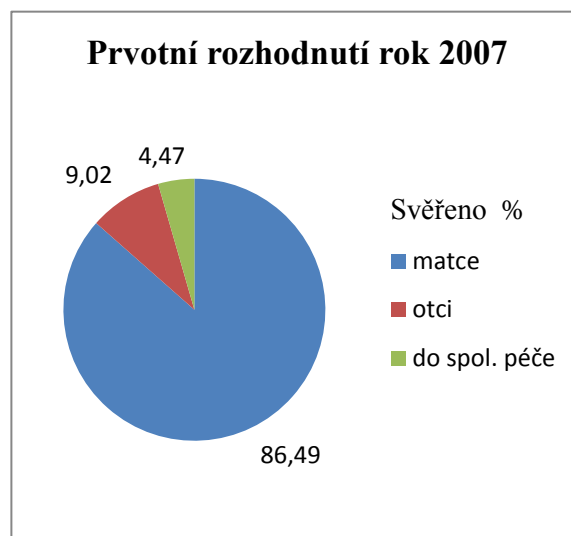
		V ČR	%
svěřeno	matce	18064	88,95
	otci	1660	8,17
	do společné popř. střídavé péče obou rodičů	584	2,87

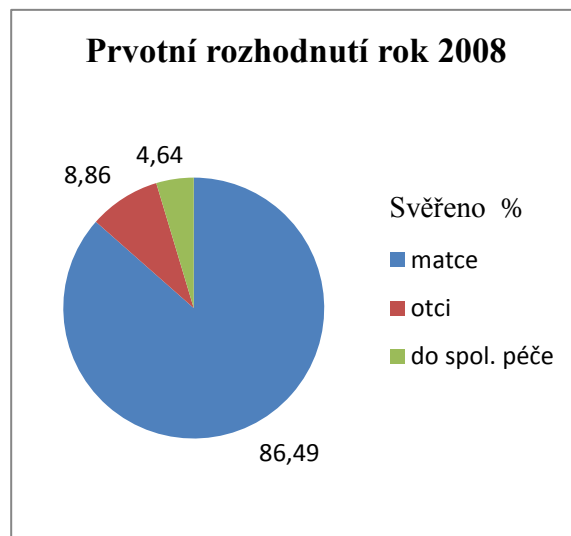
		V ČR	%
svěřeno	matce	17867	88,04
	otci	1668	8,21
	do společné popř. střídavé péče obou rodičů		3,74

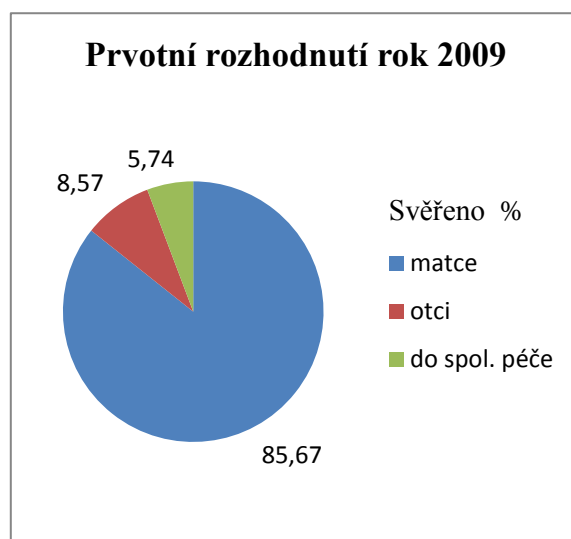
		V ČR	%
svěřeno	matce	16630	86,49
	otci	1736	9,02
	do společné popř. střídavé péče obou rodičů		4,47

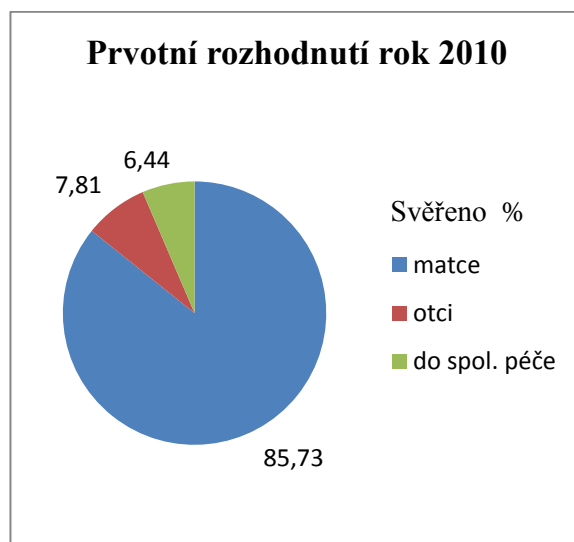
		V ČR	%
svěřeno	matce	16671	86,49
	otci	1708	8,86
	do společné popř. střídavé péče obou rodičů		4,64

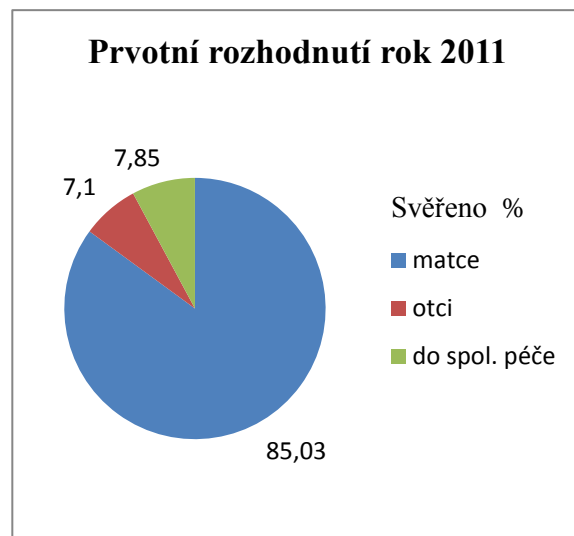
		V ČR	%
svěřeno	matce	16212	85,67
	otci	1622	8,57
	do společné popř. střídavé péče obou rodičů		5,74

		V ČR	%
svěřeno	matce	22303	85,73
	otci	2033	7,81
	do společné popř. střídavé péče obou rodičů		6,44

		V ČR	%
svěřeno	matce	21045	85,03
	otci	1758	7,10
	do společné popř. střídavé péče obou rodičů	1945	7,85

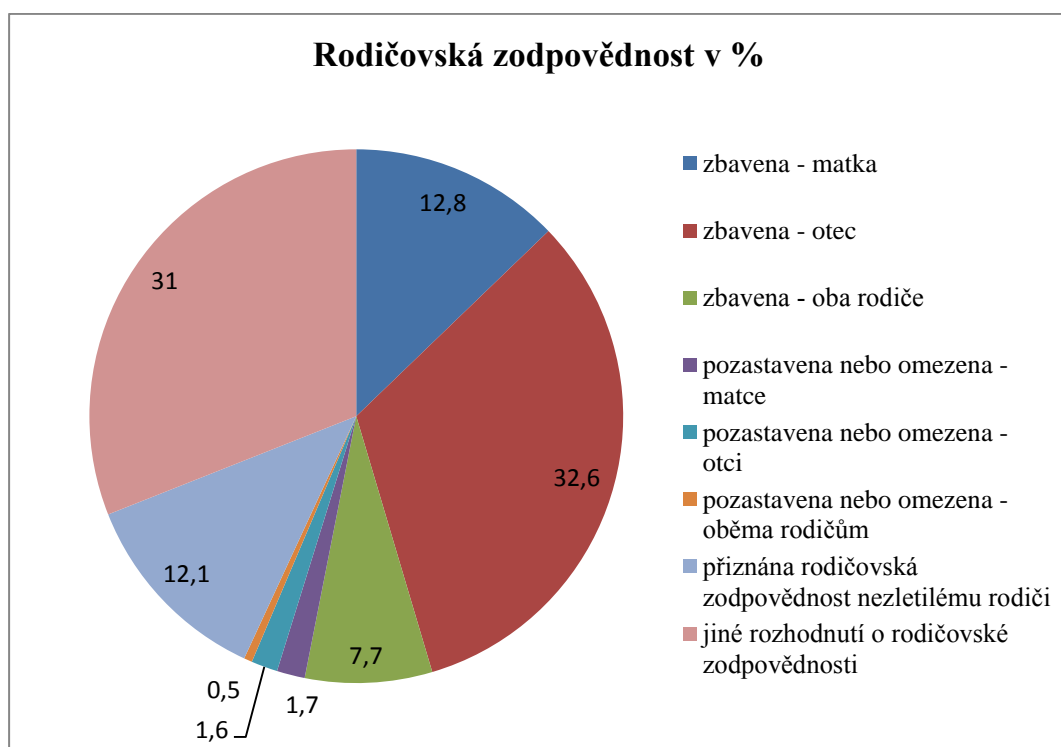

Příloha 3

Příklady hodnocení rodičovské zodpovědnosti za výchovu dětí v rodině z roku 2011

Zkoumán vzorek 1576 případů vyžadujících odpovídající rozhodnutí soudních nebo sociálních orgánů ve věci vůči matce, otci nebo obou rodičů:

rodičovská zodpovědnost	počet	%
zbavena - matka	202	12,8
zbavena - otec	514	32,6
zbavena - oba rodiče	122	7,7
pozastavena nebo omezena - matce	27	1,7
pozastavena nebo omezena - otci	26	1,6
pozastavena nebo omezena - oběma rodičům	8	0,5
přiznána rodičovská zodpovědnost nezletilému rodiči	191	12,1
jiné rozhodnutí o rodičovské zodpovědnosti	486	31
celkem skupina	1576	100

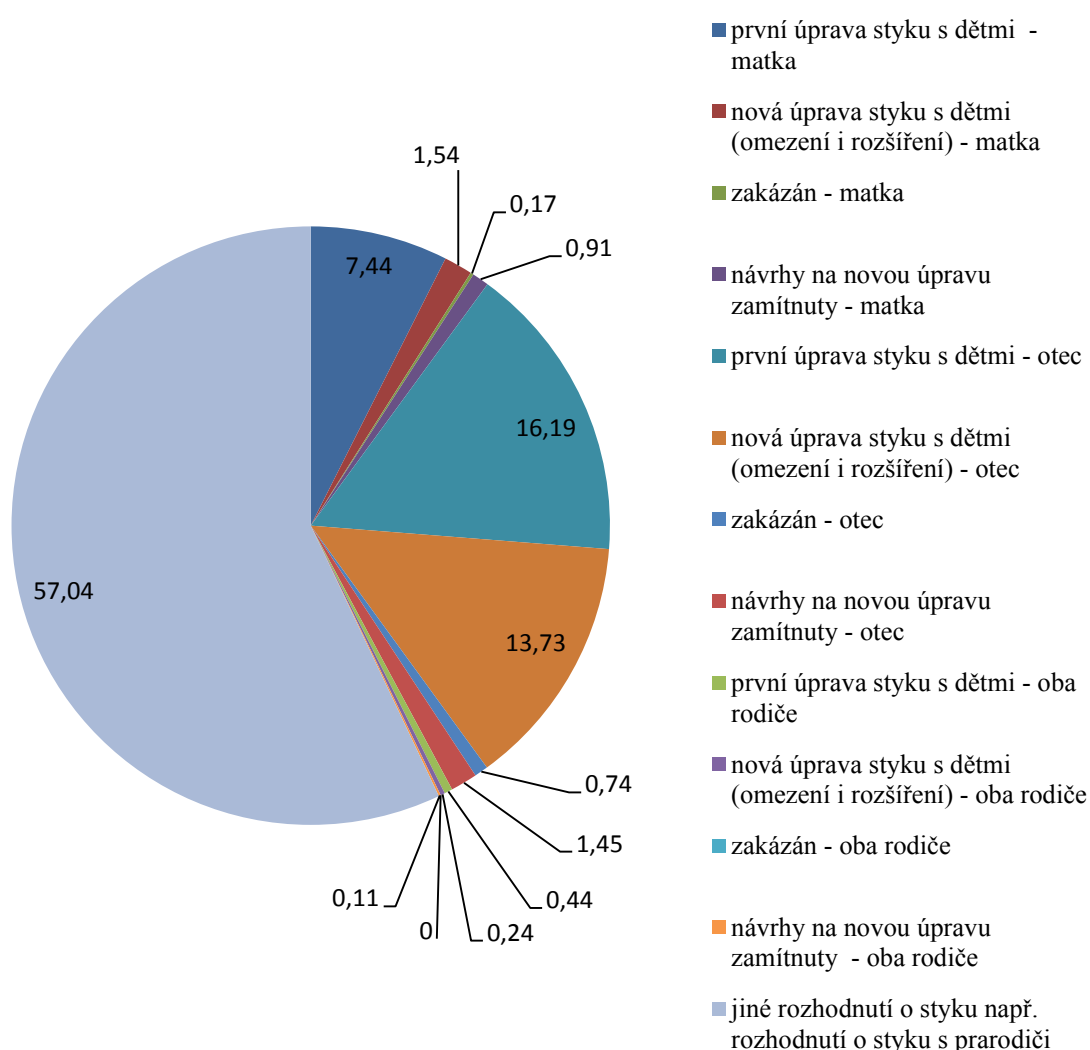

Příloha 4

Styk rodičů s dětmi a styk dětí s prarodiči 2011

Styk rodičů s dětmi a styk dětí s prarodiči		počet	% celkem
a) svěřeni do výchovy matky – vzorek 464 případů	první úprava styku s dětmi	343	7,44
	nová úprava styku s dětmi (omezení i rozšíření)	71	1,54
	zakázán	8	0,17
	návrhy na novou úpravu zamítnuty	42	0,91
b) svěřeni do výchovy otce – vzorek 1480 případů	první úprava styku s dětmi	746	16,19
	nová úprava styku s dětmi (omezení i rozšíření)	633	13,73
	zakázán	34	0,74
	návrhy na novou úpravu zamítnuty	67	1,45
c) svěřeni do výchovy obou rodičů – vzorek 36 případů	první úprava styku s dětmi	20	0,44
	nová úprava styku s dětmi (omezení i rozšíření)	11	0,24
	zakázán	0	0
	návrhy na novou úpravu zamítnuty	5	0,11
jiné rozhodnutí o styku např. rozhodnutí o styku s prarodiči		2629	57,04
celkem		4609	100

Styk rodičů s dětmi a styk dětí s prarodiči v %

Příloha 5

Podíl rozhodnutí ze všech rozhodnutí – střídavá péče:

rok	svěřeno matce		svěřeno otci		svěřeno do střídavé péče		celkem	svěřeno do střídavé péče %
	první rozhod.	další rozhod.	první rozhod.	další rozhod.	první rozhod.	další rozhod.		
2002	20415	803	1809	1150	488	90	24755	2,33
2003	20203	829	1807	1174	506	104	24623	2,47
2004	19845	819	1791	1245	539	76	24315	2,52
2005	18064	900	1660	1285	584	123	22616	3,12
2006	17867	907	1668	1284	759	137	22622	3,96
2007	16630	911	1736	1318	860	142	21597	4,63
2008	16671	966	1708	1377	896	159	21777	4,84
2009	16212	1008	1622	1482	1088	176	21588	5,85
2010	22303	1244	2033	1688	1677	238	29183	6,56
2011	21045	1211	1758	1675	1945	338	27972	8,16

